

APRIL 1995, 1e JAARGANG, Nr 3

Hard gras

VOETBALTIJDSCHRIFT
VOOR LEZERS

PRIJS: f 14,90 / 300F

Jan Wolkers
**De knieën
van Jacquet**

Simon Kuper
**Tussen Stasi en
Beckenbauer**

Leo Vroman
Geen balgevoel

Ronald Giphart
**Kiest voor
korfbal**

En verder:
Jos de Putter, Hugo
Borst, Anna Enquist,
Martin Bril, Theun de
Winter, Matty
Verkammen, Jan
Boerstoel, Gerrit de
Jager en lezerspost

LJVEEN

Voorwoord

Hard gras

Uitgever:

L.J. Veen

Redactie:

Matthijs van Nieuwkerk en
Henk Spaan
p/a L.J. Veen,
Herengracht 481,
1017 BT Amsterdam

Secretariaat:

Laura Lopes Dias

Correctie:

Ingrid Brouwer

Vormgeving:

Betty's Art Work

Logo:

Dirk Wiarda

Omslag:

foto: Hans Heus

Copyright: Auteursrecht voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie,
microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

ISBN 90-254-1363-3

Voorwoord

Nick Hornby belde op. Hij had een Engelse jongen ontmoet die Nederlands sprak en schreef, die Hard Gras kende en graag voor ons een stuk zou schrijven. Hij heette Simon Kuper. Meteen herinnerden we ons een goed geschreven artikel over Bryan Roy in de *fanzine* When Saturday Comes. We vroegen ons toen al af hoe een Engelse journalist zo goed op de hoogte kon zijn van Roy's kledinggewoontes en het uitgaanspatroon van Nada van Nie.

Later bleek dat Kuper ook een boek had geschreven, *Football against the Enemy*, waarvoor hij, evenals Nick Hornby met *Feverpitch*, de prijs voor het beste sportboek van het jaar had gekregen. In de ontbijtzaal van het Westbury Hotel in Londen vertelde Simon ons dat zijn vader, een Zuidafrikaan, gedurende tien jaar hoogleraar antropologie in Leiden was geweest, vandaar zijn accentloze Nederlands.

Voor Hard Gras zou hij het bizarre, in *Football against the Enemy* opgenomen, verhaal over de Oostduitser Klopfleisch bewerken. Het sloot mooi aan bij het thema van Hard Gras 3, 'Voetbal is oorlog.'

Met veel plezier introduceren wij dus Simon Kuper (25) bij het Nederlandse lezerspubliek, dat in groten getale kennis zal nemen van zijn talent. De uitgever heeft namelijk opnieuw aanleiding gezien de oplage van Hard Gras te verhogen.

Voetbal International, opgepast!

MATTHIJS VAN NIEUWKERK
HENK SPAAN

Jan Wolkers:

- 7** Herinneringen aan de geschaafde knieën van Jacquet, de keeper van A.S.C.

Martin Bril:

- 17** Een jeugd in het spoor van de grote reserve Joop van Daele

Anna Enquist:

- 35** Overpeinzingen bij de agressie op het veld

Hugo Borst:

- 41** Faas Wilkes en de zwaarste uitwedstrijd van de oorlog

Simon Kuper:

- 59** Helmut Klopfleisch, een leven tussen Stasi en Beckenbauer

Poëzie:

- 33, 71, 99** Jan Boerstol,
Leo Vroman
en Theun de Winter

Ronald Giphart:

- 75** Hoe ver ga je voor een vrouw? Ben je bijvoorbeeld bereid te gaan korfballen?

Matty Verkamman:

83 De ontdekking van een vergeten koffer.
Drie generaties Van Renterghem

Den Haag, 19 april 1906. Nederlands (Bonds) elftal op terrein van H.V.V. tegen Engelse Corinthians. Achterste rij vlnr: een onbekende official, Jo Es-huijs (Sparta), Jan Schoemaker (H.V.V.), Ben Stom (Velocitas Breda), onbekende official en elftalleider Kees van Hasselt.

Daarvoor het drietal Bok de Korver (Sparta), Kees Bekker (H.B.S.), Anton Lens (H.B.S.). Voorste rij: Antoine van Renterghem (H.B.S.), Henk Muller (Quick Den Haag), Mannes Francken (H.F.C.), Constant Feith (H.V.V.), Frans de Bruyn Kops (H.B.S.)

Jos de Putter:

101 Kleine geschiedenis van de
overtreding

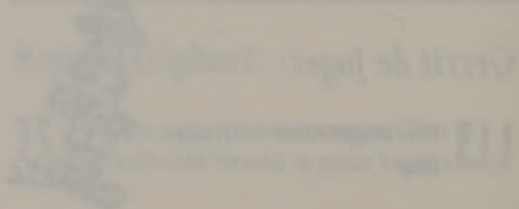
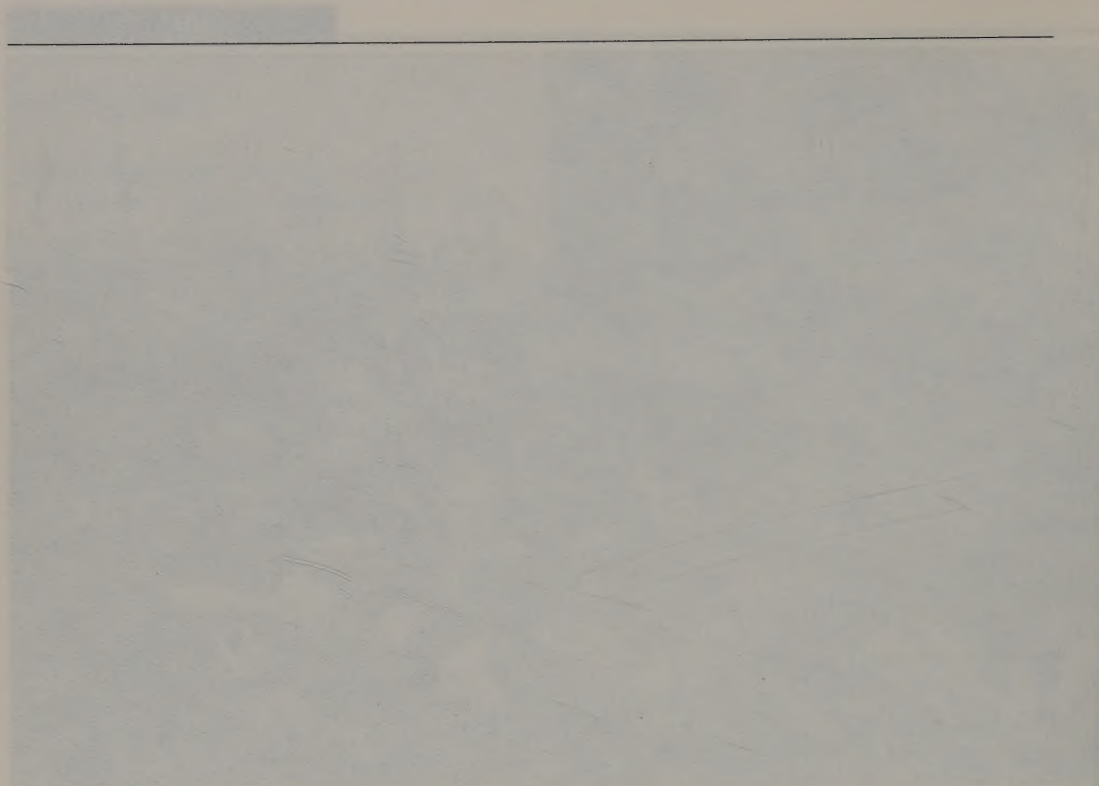
Gerrit de Jager:

113 Een ongewone voetbals-
trip

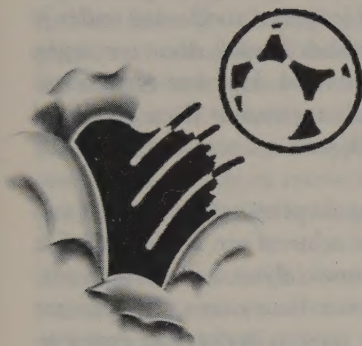

Lezerspost:

117

Jan Wolkers

De knieën van Jacquet

ALS Jezus Christus gevoetbald had, al was het maar in het tweede van Bethlehem geweest of desnoods bij de sabbatmiddagamateurs (hij had immers twaalf discipelen, dat zijn er wel een paar te veel met de Heiland zelf meegerekend, maar om te beginnen had Hij Judas Iskariot, die voor dertig zilverlingen een transfer naar Golgotha voor Hem op het oog had, nog voor de verraderlijke kus in de hof van Gethsemane tegen een schorsing voor het leven kunnen laten oplopen) dan was het mij in mijn jeugd nooit verboden geweest om op straat achter een kaalgetrapt tennisballetje aan het vuur uit mijn sloffen te lopen. En dat vuur is niet alleen figuurlijk bedoeld, want in de crisistijd voor de oorlog had je ijzeren zoolbeslag onder je schoenen, zodat je verwoede aanvalsdrijf vaak door een regen van vonken om je enkels begeleid werd. Het was een koorts. Het schoot door je aderen heen als vuurwater door het bloed van de Indianen van Karl May. Ik was net een krolse kat, die houd je ook niet binnen.

Hoe ik na schooltijd altijd weer aan de priemende aandacht van mijn vader wist te ontkomen is me achteraf een raadsel, alsof ik mij door mijn heftige verlangen onzichtbaar heb kunnen maken. Soms denk ik wel eens dat onze buurvrouw, die spiritiste was en een befaamd medium dat geesten opriep van gestorvenen en die een zwak voor me had, me als een tochtstroom langs zijn argusogen liet ontsnappen. En daar verscheen ik dan ineens met een jachtige blik tussen mijn voetbalvrienden, die thuis straatslippers werden genoemd omdat ze uit een buurt kwamen waar schoffies woonden. Omdat er niet voldoende jongens waren om twee elftallen samen te kunnen stellen, werd ik steevast tot vliegende keeper gebombardeerd, omdat ik zo onwaarschijnlijk hard kon lopen dat ze een extra aanvaller aan me hadden. Het was geen oorlog, zoals men bijna vijftig jaar later wel van voetbal zei. Nee, het was de totale oorlog. Als je geen blauwe schenen, geen opgezwollen enkels, geen aan het plaveisel opengeschaafde knieën had, als je door de nobele sport verwrongen smoelwerk niet onder de schrammen, krassen en krabben zat, als je borstkas niet aanvoelde als een in elkaar getrapte doedelzak van het porren in je ribben, als je tanden niet door je lippen gegaan waren zodat het geronnen bloed zwart in je mondhoecken stond alsof je een zak jujubes had weggezogen, als je kleren niet tegen je huid geplakt zaten als een zeiknatte dweil, dan had je niet gevoetbald.

Als je geradbraakt maar diepgelukkig huiswaarts keerde, met de gloed van de begeestering nog op je wangen, was je te verdwaasd om ook maar enige angst te hebben voor je vader die je als een helhond achter de voordeur met de wandelstok in de aanslag stond op te wachten. Er werd niet gekeken of er verse

sporen van de balbehandeling op je schoeisel te bespeuren waren. Dat werd als vanzelfsprekend aangenomen. Je liep gewoon de trap op naar je zolderkamertje om zonder eten naar bed te gaan terwijl de wandelstok als de knuppel uit de zak zijn bestraffende werk deed, eerst op je kont, dan, na de zesde trede, op je door de sportextase gemangelde kuit. Dat hij me niet achtervolgde, kwam omdat ik zo statig en trots omhoog schreed. Vlucht lokt achtervolging uit.

Gebroken door de voetbalsport en de misplaatste opvoedingsdrift (want al had Christus bij de zaligspreekingen helaas niet gezegd 'Zalig zijn de voetbalfanaten want zij zullen God zien', hij had het feestelijk schoppen tegen een bal en benen ook niet expliciet verboden) liet ik me languit achterover op mijn bed vallen en overdacht genotvol de acties die ik had ondernomen, de doelpunten die ik had gemaakt, de wonderbaarlijke reddingen die ik tussen de twee hoopjes jassen van mijn eigen doel had verricht. Ik hoorde de rauwe stemmen weer, het vloeken en spugen, de gewelddadige botsingen waarbij je aan alle kanten leek te kraken.

Zelfs het met natuurlijk overwicht begiftigde postuur van Mario van de Ende zou ons niet tot rede hebben kunnen brengen. Het gloeien van het heilige vuur was niet te doven. Het was een jihad. Het was een adembenemend spektakel van onwaarschijnlijke lichaamsverstrengelingen. Het had vaak meer weg van rugby dan van voetbal. En het ging maar door, golvend van straatlantaarn naar straatlantaarn die die worsteling in de schemering feestelijk verlichtten. Gemeten naar het incasseringsvermogen van de tegenwoordige profvoetballer hadden we allemaal na afloop kreunend op een stoet brancards afgevoerd moeten worden. En je had maar één dag om van je blessures te herstellen, want als het even meezat was je de volgende avond weer present, met onuitblusbare inspiratie waar tegenwoordig een miljoenenhonorering tegenover zou staan, maar die wij om niet aan de straatstenen prijsgaven.

Toen men later dat stuk straatweg ging asfalteren en de met ons bloed en zweet doordrenkte klinkers in vrachtwagens afvoerde, dacht ik dat ze daar een monument van hadden moeten oprichten voor onze jongensdromen. Voor de homerische schoonheid die daar luid echoënd tegen de duisternis van het dorp in totale overgave en ongebreidelde woestheid was opgebloeid.

In ons dorp, achter de winkelstraat, was een voetbalveld midden tussen de huizen zodat je van de balkons af de wedstrijden gratis kon volgen, waar op zaterdagmiddag een amateurclub A.S.C. voetbalde, wat een afkorting was van Ajax-Sportman-Combinatie. De clubkleuren waren rood-zwart zodat ze hemden

hadden met verticale roodzwarte banen. Helaas geen witte broek maar een zwarte, en behoorlijk slobberig en lang zoals dat toen de gewoonte was. In zo'n lap van een broek zou je een voetballer van tegenwoordig gemakkelijk van top tot teen kunnen opsluiten. Toen we een jaar of veertien waren en we het straatvoetbal min of meer afgezworen hadden – waarschijnlijk omdat als we er nog langer mee doorgedaan zouden zijn, we allemaal in het krankzinnigengesticht Endegeest of in een invalidenwagentje terecht zouden zijn gekomen – gingen we daar altijd kijken als er een wedstrijd was. Omdat we geen geld hadden om een kaartje te kopen bij het wrakke uitgeloopte keetje bij de ingang van het veld, slopen we door een brandgang die langs de achtertuinen van de huizen opzij van het veld liep tot we achter de overdekte bisonkleurige tribune waren, waar een wirwar van braamstruiken het kapotte prikkeldraad aan het oog onttrok. Schrammen van bramen over je benen waren minder diepgravend dan de gekartelde krassen van roestig prikkeldraad. Door de grote vierkante luchtgaten in de achterwand van de tribune – waardoor de damp van de opwinding en de stank van het werkeloze steuntrekkersvolk konden ontsnappen – die vlak onder het schuine met asfaltpapier beklede dak zaten klonken al rauwe stemmen op en soms een soort massaal gehijg of het geluid van een grote ademnood bij een spannend moment, alsof er Titanen in verstrengelde worsteling een gevecht op leven en dood voerden. Want je moest altijd wachten voor je door de braamstruiken slipte tot de wedstrijd een aanvang had genomen. Dan hadden ook de bewakers alleen nog maar oog voor de bal. Als je dan uiteindelijk om het veld zat, zo dichtbij dat je de kalk van de zijlijn kon aanraken, zag je hoe angstaanjagend groot de voetballers waren. Ze leken wel eens zo fors als tegenwoordig. Onbehouden brokken doelgericht geweld. Hun massieve, met varkenshaar bevlochten dijen waren zo volumineus dat je gemakkelijk uit zo'n vlezig bleekroze bovenbeen een vrouwentors had kunnen kneden. En niet eens een schrale. Je voelde soms de hitte van de niets en niemand ontziende drift van die zwoegende bezwete vleeskolossen langs je strijken, want omdat er nog lang geen betaald voetbal was hoefden ze niet bang te zijn om elkaar brodeloos te schoppen. Je hoorde en zag hun kloten klotsen, zoals we tegen elkaar zeiden.

In de pauze waaide er een zoete geur van gevulde koeken en nogablokken over het veld want in de tribune was een kleine kantine waar je versnaperingen kon kopen. We schooierden wat rond en luisterden naar het woeste gelach dat soms uit het kleedhok opklonk en naar de onbehouden stemmen, meestal in Leids dialect, die toch je heldenverering niet ondermijnden omdat die zo onvoorwaardelijk was.

Als de tweede helft begon gingen we achter het doel van A.S.C. zitten, want hun keeper Jacquet was het bewonderde middelpunt van een hele schaar jongens. Het was een forse bonkige man die ondanks zijn weinig lichtvoetige postuur de sprongkracht had van een frêle ballerina. Met gestrekte arm en gebalde vuist kon hij naar de kruising zweven en de bal over de bovenlat stompden wat hem keer op keer een daverend applaus opleverde. Als twee druppels water moet hij op Rinus Michels als voetballer hebben geleken, want iedere keer als ik die Amsterdamse pummelstem over de radio hoor zeggen: 'Dat ziet er goed uit allemaal', zie ik het gezicht van Jacquet voor me zoals hij keek als hij weer een wonderbaarlijke redding had verricht en het stuggeranselde leer even tegen zijn zwarte trui knuffelde die een hoge boord had en van onderen met donkergroen was afgezoomd. Wat ik het scherpst van hem heb onthouden zijn zijn knieën na de wedstrijd. Roodgeschaafd van het onverschrokken duiken over het harde korte gras naar de aanstormende bal met begeleider, met groene en modderige plekken erop van zijn biotoop in de doelmond. Als ik van die structuur een schilderij zou maken van drie bij drie meter weet ik zeker dat de paar vrienden die ik nog ken uit die tijd, verrast zouden zeggen: 'Heb je de knieën van Jacquet geschilderd?'

Toen de mobilisatie in 1939 afgekondigd werd, werd onze bewondering nog groter, want toen verscheen hij in sergeantsuniform, met een getailleerde soldatenjas losjes over zijn schouders en met zijn kепie branieachtig schuin op zijn grove dertigerjarenvoetballershoofd omringd door een groepje bewonderaars alsof hij een aria in een operette ging zingen. *Der Torwart und der Krieg*. Ik ben wel eens een keer weggeslopen achter zijn doel vandaan om door een kier van de deur van het kleedhok te gluren om te zien waar hij die kепie had opgeborgen. Hij stond op een tafeltje precies in het midden van zijn zorgzaam opgevouwen uniform als een altaartje tussen de slordig over de banken verspreide kleren van de andere voetballers. Zelfs in het schemerige licht van dat miezerige interieurtje glom de kokarde alsof er een straal zonlicht op viel.

Toen de oorlog uitbrak verdween Jacquet. Ik weet niet of hij als militair ergens ingezet is, maar als dat het geval geweest is moet het bij Kornwerderzand zijn geweest, omdat daar, aan het begin van de Afsluitdijk, ondanks verwoede aanvallen van de fascistische legerscharen, de Duitsers er niet doorgekomen zijn. No pasaran. Net als bij het verdedigen van zijn doel. In mijn jongensfantasie zag ik hem temidden van zijn kameraden in de loopgraven met duivelse snelheid de ene handgranaat na de andere wegstompden.

Na het straatvoetbal, dat eigenlijk geen sport was maar een oerknal bij geel straatlantaarnlicht in een achterafstraatje, en het dwepen met A.S.C., heb ik ook nog een poos geliefhebberd in jiu-jitsu. Het kwam in de eerste plaats door de stripboekjes van Dick Bos, die we met een stofomslag van zwart crépepapier vermomd als psalmboek mee naar de kerk namen, zodat het gebod van Christus dat je je linkerwang moet toekeren als je op je rechterwang geslagen wordt – in wezen een masochistische manier om sadisme uit te lokken – werd vervangen door de vliegende schaar en de dubbele nelson. Het was wel geen oog om oog en tand om tand uit het Oude Testament, maar het was een stuk minder huilerig dan die uitgelokte oplazers uit menslievendheid. Toen ik een jongen ontmoette die echt les in jiu-jitsu had op een sportschool, werd het even menens. Hij leerde mij allerlei grepen en worpen, onder andere hoe je een tegenstander kon vloeren door hem bij zijn heupen vast te grijpen en met je kin met al je kracht zijn schouder naar achteren te drukken. Dan lag hij zo geknield weerloos aan je voeten. Toen ik die greep bij mijn vrienden wilde demonstreren was er niemand die iets voelde voor de rol van proefkonijn. Alleen een meisje dat daar woonde en dat vanuit de voortuin naar ons stond te kijken, een blonde schoonheid in wording waar we allemaal een oogje op hadden, wilde zich dapper beschikbaar stellen. Toen ik haar vastgreep en mijn kin in het mollige dalletje achter haar sleutelbeen drukte, lagen we ineens allebei op de straatstenen. Ik bovenop haar met mijn dijen tussen de hare want haar rok was tot aan haar broekje opgeschoven. Er werd gelachen en geschreeuwd en er werd van alles, en dat wil zeggen schunnigheden, om ons heen geroepen. Blozend als een potkachel die te hard gestookt is stonden we onhandig op en zij rende meteen haar huis in en sloeg de voordeur keihard achter zich dicht. Daarna heb ik nooit meer aan jiu-jitsu gedaan. Voor mij was het voorgoed een sport waar je in de armen van een kleine Venus een rooie kop van kreeg.

Als Jezus Christus de honderd meter had gelopen en vaardig was geweest in het verspringen was hij gewis en zeker lid geweest van de atletiekvereniging Jeruzalem buiten de Poorten en waarschijnlijk zelfs wel, met zijn didactische gaven en onweerstaanbare neiging om blessures in een handomdraai door handoplegging te genezen, trainer geweest van de overspelige vrouw die op de bijbelprentjes, die je op school kreeg als je een tien had voor 'Versje', erg leek op de lieflijke Jamaicaanse hardlooper Merlene Ottey, en dan had ik ongetwijfeld lid mogen worden van de Leidse Atletiek Vereniging Holland. Nou was de Heiland, als je de Bijbel mocht geloven, wel recordhouder op de honderd meter over het water lopen, maar dat was toch eerder een wonder dan een

sportieve prestatie. Voor al mijn verrichtingen heb ik altijd hard moeten werken en studeren maar wat het hardlopen betreft was ik een natuurtalent. Ik was als het ware met spikes uit de moederschoot verzezen. Ik liep niet, ik vloog. Ik raakte amper de grond. Een vriendje van me, die zelf kampioen op de sprint bij de schoolwedstrijden was en de honderd meter in 11.3 liep, en die ik moeiteloos passeerde als we een baantje trokken in de Leidse Hout, zei me eens: "Als je jou ziet hardlopen door het struikgewas denk je dat je een verschijning ziet. Het is een flits." Ik ontdekte dat talent bij de ontsnappingen uit huis. Als mijn vader mij riep omdat hij het een of ander voor me te doen had, glipte ik meteen naar buiten en rende in vliegende vaart de straat uit. Als hij dan naar buiten kwam om te kijken of ik er soms van door was gegaan had hij hoogstens aan de kolking van de lucht kunnen zien waar ik de hoek om gesneld was.

In die tijd, we waren amper vijftien jaar en de Duitse bezetting was nog maar net begonnen, hield ik me 's avonds vaak met mijn vrienden langs de sintelbaan van de Athletiekvereniging Holland op als daar getraind werd. De snelste loper op de honderd meter in Nederland was Osendarp, die we allemaal van uiterlijk en loopstijl kenden van het filmjournaal omdat hij bij de Olympische Spelen van 1936 in Berlijn een bronzen medaille had gewonnen. Hij had daar tegen Jesse Owens gelopen die met glans goud won. En daar waren we allemaal vol van, van die zwarte man uit Amerika, die in de schaduw van honderden hakenkruisvlaggen het racisme de beerput in liep. En we schaamden ons voor die bonkige winterwortel die de euvele moed had gehad om zich in de slipstream van dat jachtluipaard van gene zijde van de oceaan op te houden en die door zijn bronzen medaille, een Herrenhand is gauw gevuld, in Duitsland zo gefêteerd werd dat hij het 'ben ik van Duitsen bloed' uit ons volkslied letterlijk ging opvatten en als fascistische kneus terugkwam. Nu was er bij de Athletiekvereniging Holland een jongeman die Osendarp bij landelijke wedstrijden al een paar keer verslagen had. Ik zal zijn naam niet onthullen omdat, mocht hij nog in leven zijn, de kans erin zit dat zijn kleinkinderen zijn levensavond gaan verduisteren door aanhoudend tegen hem te roepen: 'Opa, krijgt u nou nog eens een erectie als u de honderd meter strompelt!' Op zekere zondag was er weer een wedstrijd waarin die twee tegen elkaar zouden uitkomen. Om de sintelbaan heen hing een sfeer van triomf, want het was een politieke strijd. Sport heeft alles met politiek te maken. Reken maar. Maar het is nooit zo duidelijk geweest als toen, toen onder onze ogen die onbehouden sprintende swastika eruit gelopen zou worden zoals indertijd door Jesse Owens. Nu had onze hardloper van Holland, die een knappe verschijning was met donkere krullen om

zijn Friese slapen, altijd een paar vriendinnen langs de baan staan die hem luidkeels aanmoedigden. Men moet dan niet denken aan de groupies van tegenwoordig die, zoals men dat zo fijnzinnig uitdrukt, met een natte doos in het kielzog van hun helden de sportvelden doen opbloeien of die kronkelend van lust en spanning een orgasme deelachtig worden bij het startschot, maar meer aan nette burgermeisjes in grijze plissérokjes die een beschaafd 'hup ... hup ... hup' ten gehore brachten. Toen het startschot klonk hield iedereen met een schok zijn adem in want het was of onze held lood in zijn benen had. Hij bleef ver achter bij de roodharige germaan. Er ging een kreet van teleurstelling door de aanwezigen en er werd lacherig gefluisterd. En ja hoor, de volgende dag zagen we het op de foto van de finish in de krant. Het was duidelijk te zien. We zezen elkaar aan waar dat harde staafje vlees dat als een blok aan zijn been was geweest, in de plooiën van zijn broek zichtbaar was. En ik nam me voor om, mocht ik ooit de kans krijgen om wedstrijden te gaan lopen, nooit te dulden dat er van die opwindende schepsels om mijn overwinning zouden krijzen. Want je zou kunnen denken, omdat er in de sportbroeken van die tijd nogal wat ruimte was voor uitstoot, dat je met een erectie sneller bij de finish bent. Maar het loopt niet zo lekker en dat hadden we op die stralende septembdag met onze eigen ogen gezien.

Niet lang daarna, toen we weer eens bij de training om de sintelbaan hingen, mochten we even meedoen op de honderd meter, voornamelijk omdat mijn vriend zei dat hij die in 11.3 gelopen had tijdens de schoolwedstrijden. Een van de leden van de Atletiekvereniging liep naar de finish om ons te chronometrereren. Goddank waren er bij trainingen nooit meisjes aanwezig, zodat het vlees der voortplanting ons niet in de weg zou zitten. Vanaf de start lag ik voor en dat bleef ik. Ik liet ze achter alsof ze allemaal een erectie gekregen hadden. Ik liep zo bezeten dat ik het gevoel had dat de adrenaline mijn poriën uitgeperst werd. Ik dacht er niet aan te stoppen bij de finish, ik had het niet eens gekund. Ik kreeg zo de geest dat ik in een soort triomf de hele sintelbaan rondliep. Toen ik terugkwam werd ik met gejuich en gejoel ontvangen en een paar stonden met verwondering naar de chronometer te kijken die 10.3 aangaf. Ze konden hun ogen niet geloven maar ze hadden het kunnen zien terwijl ik liep. Het liefst wilden ze dat ik die prestatie meteen zou herhalen om alles nog eens te controleren. Maar ik voelde me zo leeg en bevrijd dat ik dat niet meer kon opbrengen. Ze raadden me aan om meteen lid van Holland te worden, maar ik zei dat ik dat eerst thuis zou moeten bespreken.

Toen ik 's avonds onder het eten zei dat ik wereldberoemd zou kunnen worden, vroeg mijn vader niet eens waarmee. Hij zei

streng: "Word jij maar hemelberoemd door een voorbeeldige levenswandel."

Een jaar later was het voorgoed te laat. De muze kreeg me te pakken en ook de vrienden die zo hard liepen gingen gedichten lezen en we werden vadsige kunstenaars. En de roemrijke gebeurtenissen van vroeger zijn weggeblazen door de wind van de tijd. Alleen als je een flitsend geheugen hebt en je fantasie is nog niet gedoofd, kan je die jongen van zestien jaar over de sintelbaan bij de Leidse Hout zien gaan, met zo'n adembenemende snelheid dat het zelfs, verbeeld ik me, Jesse Owens in vervoering gebracht zou hebben.

Martin Bril

Een harde,
maar hij
stonk niet

*Een jeugd met
Joop van Daele*

HET was een jaar geleden in augustus. Ik werd opeens getroffen door zo'n sprankelend moment waarin alles met alles samenhangt. Die momenten zijn schaars, maar dat zal wel aan mij liggen. We woonden in een boerderij aan de rand van een dorp in Drente. Het was een zondagochtend. Dat zal ook wel geen toeval zijn geweest. Ik zat met mijn dochter op het erf, zij in een emmer water, zo warm was het al, ik onder een boom die hoog boven mij zachtjes ritselde, want er stond daarboven een iele bries die langzaam maar zeker de bekende geluiden van een voetbalwedstrijd begon aan te dragen. Roepende stemmen, de droge knal als een bal werd geraakt, gelach. De wedstrijd ver weg, de geluiden sporadische getuigen.

Het was zoals het hoort.

De toekomst was veilig.

Ik plukte mijn dochter uit de emmer, deed haar een luier om en een T-shirt aan en reed haar in de auto naar het sportpark aan de andere kant van het dorp. De wedstrijd was op het veld van het eerste, maar er zat niemand op de kleine tribune. Behalve twee elftallen die zich in het zweet liepen, waren er alleen de scheids- en grensrechters, twee trainers, achter een van de doelen een jongen die lui in het gras lag en in de schaduw van de populieren aan de overkant een groepje keuvelende mannen dat nonchalant over het hek hing en waaruit af en toe een harde, krassende lach opsteeg. Ik ging op de tribune zitten en keek naar de wedstrijd.

Dochter zat naast me.

Het spel leek nog het meest op het kluitjesvoetbal van pupillen. De spelers waren dik, behaard of al kalend, puffend en rood, hun broeken te kort, hun kousen door te veel wassen flets en rafelig, het waren, kortom, amechtige mannen van in de veertig, maar ze holden als het jongetje dat ze eens waren achter iedere bal aan, alsof het spel bij iedere beweging van de bal opnieuw begon. Het was aandoenlijk. Hoewel het spel zich door harde, en meestal ongerichte trappen snel over en weer verplaatste, vielen er geen goals. Het leek wel alsof dat niet de bedoeling was. Ik vroeg me af of ik zin zou hebben om mee te doen. Mijn dochter zei opeens: gisteren was ik blauw.

Ik zei: ooh.

Zij zei: ja.

Daarna zweeg ze zo wijs ze maar kon.

Behoorlijk wijs.

We keken naar de mannen op het veld. Ik had even het gevoel dat ik naast mijn vader zat.

De idolen van mijn jeugd waren schaatsers, zangers en voetballers, maar zelf was ik een knutselaar en bezeten van bouwpakketten, met name van tanks, zodat ik lange tijd een zwak had voor veldmaarschalk Rommel, die hoewel strijdend aan de verkeerde kant toch ook wel weer goed was, in ieder geval een genie als het ging om moderne oorlogsvoering. Daar kwam bij dat het materieel dat Rommel commandeerde er heel wat beter, strijdvaardiger en moderner uitzag dan het speelgoed waarmee de Engelsen hun jongens de woestijn in stuurden, en het verschil begon al bij de helmen. De Brit had een omgekeerd soepbord op de kop, de Mof een degelijke pan. Het was dat de Engelsen goed waren in de oorlog, anders zou je als kind toch niet geloven in die padvinders. Als jongen van elf, twaalf jaar veroverde ik deze informatie uit twee bronnen: *De Geschiedenis van de Tweede Wereld Oorlog*, een serie pockets uitgegeven door Elsevier of Spectrum en samengesteld door mr G.B.J. Hiltermann (wiens naam ik altijd las als Hitlermann, een toeval dat ik maar nauwelijks kon bevatten) en een tijdschrift dat begin jaren zeventig verscheen en dat week in week uit glimmend, in kleur en uiterst gedetailleerd verslag deed van de bewogen oorlogsjaren, zo'n blad dat alle insignes en onderscheidingen van het Afrikakorps prachtig in beeld bracht, alsmede op landkaarten met kleurige pijlen iedere scheet in het strijdverloop. De bedoeling was de wekelijkse afleveringen op te sparen en per jaar te bundelen in apart verkrijgbare kunstlederen ruggen. Na vijf jaar en vijf keer 52 afleveringen was de oorlog compleet.

Ik verloor mijn interesse halverwege de slag om El Alamein, in november 1942, geloof ik, wat jammer was – en achteraf dom – want had ik meer geduld gehad, dan had ik de onstuimige Amerikaanse generaal Patton als held in mijn armen kunnen sluiten, en niet te vergeten zijn prachtige tanks en pantservoertuigen om na te bouwen. Waarschijnlijk had ik dan ook beter begrepen waarom die Britse padvinders uiteindelijk de boel zouden winnen. Maar ja, mijn probleem was dat het verhaal niet spannend was, hoe het afliep was bijvoorbeeld in 1970 al 25 jaar bekend.

En zo bleef ik achter met een zolderkamer vol foute tanks en een vaag verlangen naar wat aardse idolen dan generaals die al lang het loodje hadden gelegd. Dat waren mijn schaatsers, zangers en voetballers. Zelf kon ik niet schaatsen, noch zingen, en nauwelijks voetballen. Aan de andere kant was ik te jong voor het leger, plus dat het natuurlijk geen oorlog was. Eigenlijk wel jammer. Maar ik moest roeien met de riemen die ik had, met Per Willie Guttormsen, de stayer met de handen op de rug die de kleppen van zijn muts zo stoer omhoog had gevouwen, hoe hard het ook vroom; Eddie Verheyen, voor wie ik een merkwaardig zwak had, net als voor Peter Nottet trouwens, eigenlijk voor iedereen die de dynastie van Ard en Kees durfde betwisten, Fred Anton Mayer ook, Fe-

Gert Bals, de keeper van Ajax, wiens pet ik benijdde

lix Kaplan; Rod Stewart, omdat ik heimelijk verliefd was op een buurvrouw bij wie ik zijn en mijn eerste single, *Maggie May*, mocht afdraaien, want wij hadden thuis geen pick-up; Peter Koelewijn die een leren hoed droeg en John Fogerty, de houthakken-zanger van Creedence Clearwater Revival, in 1969 en 1970 had hij zijn grootste hits; Ove Kindvall, de Zweedse spits van Feyenoord die mij mateloos fascineerde, net als Ernst Happel, de enige trainer die ermee door kon, omdat hij in bontjassen liep en zo prachtig gebrekkig Nederlands sprak; Gert Bals, de keeper van Ajax, wiens pet ik benijdde; de onfortuinlijke Willy Dullens, gevelde door zijn meniscus en sindsdien vergeefs actief in de wielersport. Maar vooral behielp ik mij met Joop van Daele, de beste reserve van Nederland, mijn lichtend voorbeeld.

Ik ging op voetballen toen ik elf was en hoewel ik nogal klein was voor mijn leeftijd, en bovendien brildragend, kwam ik terecht bij de junioren, waar ik, tot verbijstering van mijn moeder, benoemd werd tot keeper, dit bij gebrek aan vrijwilligers. Al snel was duidelijk dat ik het niet in mij had. Er waren verschillende problemen. Ik was erg bang voor de bal als die van dichtbij werd afgevuurd, erg onzeker als hij van verre kwam, niet in de laatste plaats omdat ik hem pas op laatste moment zag, nauwelijks bij machte een doeltrap te nemen en bij corners geneigd in de stijl van Pim Doesburg zo vloeiend mogelijk in de kluwen van spelers voor me te duiken, met dat verschil dat Pim meestal over of langs de koppende hoofden heen zoefde, de vuisten trefzeker richting bal, terwijl ik in negen van tien gevallen plat en plompverloren in de modder viel, nauwelijks los van de grond en met de handen voor mijn ogen. De ballen vlogen me ondertussen om de oren.

Halverwege het seizoen kwam Rudi Snijder ons team versterken. Snijder was een slungel met rood haar en op volle snelheid had hij de lastige eigenschap over zijn eigen benen te struikelen. Het duurde dan ook niet lang voor iemand op het idee kwam hem in de goal te zetten. Als hij op zijn tenen stond, kon hij bij de lat. Dat kon ik niet zeggen, zelfs niet als ik sprong. Snijder voelde er aanvankelijk weinig voor, hij zag een soort Ruud Geels in zichzelf, maar toen hij een paar keer reserve had gestaan, piepte hij wel anders.

Hij kwam er in toen we uit tegen Brummen speelde. Het was 4-0 voor hen, en we waren nog geen kwartier bezig. Ik was blij dat ik werd gewisseld. Het kon me niet eens schelen dat Snijder mijn kniebeschermers te leen vroeg. Slijmbal. Hij was geen goeie keeper, dat had ik al snel in de gaten, iedereen waarschijnlijk, maar hij was ook niet bang. Met gevaar voor eigen leven wierp hij zich op

iedere bal, wapperend met alle ledematen ploegde hij door de lucht; hij schreeuwde, hij stompte, hij trapte, hij harkte, hij gooide met modder, hij deed kortom alles en de bal ging er niet in, al had hij er ook nooit eenje klemvast. Maar mooi dat we met 6-4 wonnen. En vanaf die dag was ik onze vaste reserve, met de nadruk op vast.

Het was even wennen, maar al snel zag ik de voordelen van mijn nieuwe rol. Bijvoorbeeld had ik nu alle tijd om in de kantine te zitten, ballen op te pompen in het materiaalhok. rond te lummelen bij andere wedstrijden, bij het inschieten van de keeper van het eerste, een geblokte man die vreselijk schreeuwde in de wedstrijd, en bij de meiden vooral die met de jongens van de hogere elftallen gingen, jongens die brommers hadden en haar op hun benen en meiden die rookten en stiekem lippenstift opdeden. Als ze mijn kant op keken, wist ik niet hoe snel ik moest blozen. Ze gierden het uit.

Hé lulletje!

Dat was minder.

Ik werd de zwerver van het sportpark. Als ergens een bal uit ging, trapte ik hem wel eens terug. Dat was mijn bijdrage. Soms zat ik een hele middag in de kleedkamer naar de spullen van mijn ploeggenoten te kijken. Er ging niets door me heen. Ik kreeg gevulde koeken in de kantine als ik meneer Eilander hielp met klaverjassen. Ik cirkelde op mijn tenen rond de kaartende mannen. Knipoog was schoppen, wangen opgeblazen klaver, twee ogen dicht harten en pulken aan het oor de ruit. Er kwam altijd een moment dat een van de spelers zich vloekend omdraaide. Dan werd ik weer naar buiten gestuurd. Als het regende zat ik hoog op de tribune van het eerste te lezen. Voor me lag het veld, vers geschoren groen, de lijnen onberispelijk wit gekalkt. Een onbeschreven blad, intact en geduldig. Het eerste speelde pas om vier uur. Nog uren. Achter me in het park hoorde ik de wedstrijden, de auto's en brommers op het parkeerterrein, treinen op de spoordijk, en als het warm was gejoel vanuit het zwembad verderop. Ik hoorde er niet bij, en ook weer wel. Ik hoefde nooit in te vallen. Ze hadden me trouwens niet eens kunnen vinden. Ik droomde mijn eigen dromen.

Joop van Daele arriveerde in mijn leven op een woensdag in september 1970. School was weer begonnen, ik zat inmiddels in de zesde, bij meester De Gunst die een achteruitkijkspiegel aan zijn piano had gemonteerd om te kunnen controleren of heel de klas de psalmen en gezangen 's ochtends wel met hem mee galmden. Ik was verliefd op Arrie Bouwman die ouder was en in dezelfde klas

zat, omdat ze een keer was blijven zitten. Ze had vlechten en was een kop groter dan ik. Zij zat achteraan bij het raam en ik in het midden van de middelste rij. Het viel niet mee om haar blik te stelen.

We woonden in dezelfde buurt. Raar dat ze me eigenlijk nooit eerder was opgevallen. Ik liep die woensdagmiddag met haar naar huis. We kwamen langs de Vivo waar aan de muur twee automaten hingen: eentje met kauwgumballen en eentje met sigaretten. Ik trok een bal. Het was een grauwe bakstenen muur. Diep donkerrood. Een goeie muur om tegenaan te staan. Ze trok me naar zich toe. We ruilden een zoen voor de kauwgumbal die ik voorzichtig zuigend in m'n mond had. Ik trilde er van. Haar neus stootte tegen mijn bril. Aan de overkant was een speeltuin. De kauwgumbal sprong tussen onze monden heen en weer, nu gingen we met elkaar.

We liepen hand in hand verder.

Arrie Bouwman en ik.

Eén van haar vlechten kietelde mijn wang.

Toen kwamen we op de hoek waar zij linksaf moest en ik naar rechts.

Het eerste afscheid begon.

Zij liep van mij weg, ik van haar. En maar zwaaien. En zij blies zoenen als bellen zo van haar hand, en ik gooide met kushandjes en voelde mijn lippen droog en gebarsten van de zenuwen en zoet en kleverig van de kauwgumbal tegen mijn vingertoppen en handpalm die daarna de lucht weer in ging. En zij idem, haar handen, vingers, mond, het was ongeloofelijk. Het leek uren te duren. Uiteindelijk moest een van ons uit beeld verdwijnen. Dat was Arrie. Haar straat had namelijk een bocht en de mijne was lang en recht. Toen ze helemaal weg was, merkte ik pas dat mijn brillenglazen compleet waren beslagen.

Die avond speelde Feyenoord in Rotterdam tegen Estudiantes om de Wereldbeker. Ik was voor Feyenoord en mocht opblijven om de wedstrijd te zien. Ik kan me er weinig van herinneren. Mijn moeder praatte er steeds doorheen. Een tante had die middag gebeld en een oom was ziek en een neef wilde niet deugen en weigerde dienst en een buurvrouw had angina en zo ging het maar door, alsof de radio aan stond. Mijn vader keek met een half oog naar de wedstrijd. Hij knikte af en toe, gromde wat, sukkelde in slaap, de krant gleed uit zijn schoot, hij vond het maar saai, hij was voor Ajax. We hadden nog niet zo lang televisie. De kunst was om zo stil mogelijk te blijven. Bij het minste geringste kon je naar bed worden gestuurd, lag je boven en hoorde je beneden de televisiestemmen lokken. Eenzamer kon het niet.

Het minste geringste brak aan in de zestigste minuut. Kort daarvoor was Coen Moulijn, die ik maar een zinloze pingelaar vond,

gewisseld voor Joop van Daele, een grote, blonde en bonkige man die op een kamperende onderwijzer in een te strakke korte broek leek. Ik had nog nooit van hem gehoord. Hij droeg een bril, maar knalde desondanks in die zestigste minuut de bal par-does het Argentijnse doel in. Ik weet niet of ze in die tijd al doelpunten konden herhalen, het doet er ook niet; de knal van Van Daele was zo ontzettend iang onderweg naar de touwen dat er tijd genoeg was om er eens goed voor te gaan zitten. De bal kruiste kalm en waardig door de vijandelijke verdediging, er was geen houden aan.

Wat een kogel!

De Kuip explodeerde, met die ongelovige vertraging die bij een afstandsschot hoort. Ik explodeerde ook, en mijn moeder ook: van schrik. Zij had net haar breiwerk ter hand genomen en liet nu een hele rij steken vallen. Ik danste door de kamer. Mijn vader vloekte. Geen idee waarom. Misschien omdat hij op tv zag hoe de aanvoerder van Estudiantes de bril van Van Daele van diens neus griste en doorgaf aan een andere speler die de bril woest in de grasmat stampte. Van Daele werd ondertussen bedolven onder Feyenoordspelers en moest de rest van partij spelen met een reservebril die hem niet lekker zat, zo las ik later, tot hij in 85ste minuut zijn oorspronkelijke bril, door verzorger Wim Meijer met pleisters, plakband en elastiekjes gerepareerd, terugkreeg. De oude trouwde dienstfiets, zoals zijn

bril werd genoemd, inspireerde hem tot nog een schot, dat echter mijlenver naast ging. Evengoed won Feyenoord de Wereldbeker, maar tegen de tijd dat de spelers trainer Happel op de schouders namen lag ik allang in bed. Mijn moeder stuurde me prompt na het doelpunt van Van Daele naar boven, alsof ze vond dat de wedstrijd daarmee voorbij was. Mijn vreugde had kennelijk iets

FOTO ANP; MET DANK AAN THIJS RUITER

Joop van Daele kust
de Wereldbeker,
9 september 1970

definitiefs. Bovendien wilde ze met mijn vader praten. Ik probeerde vanuit mijn bed nog een tijd lang de tv te volgen, maar toen mijn vader hem uitdeed en mijn moeder opnieuw van wal stak met oom en tante en de dienstweigerende neef met de veel te lange haren, viel ik in slaap om te dromen van Arrie Bouwman, aan wie ik het miraculeuze doelpunt van Van Daele zou hebben opgedragen als ik tenminste Joop van Daele was geweest.

Maar Joop droeg het doelpunt op aan zijn Joke, Joke Faber, met wie hij nog niet zo lang getrouwd was en die binnenkort hun eerste kindje verwachtte. Joop en Joke kenden elkaar van het postkantoor Prins Hendrikkade, Rotterdam. Beiden werkten daar achter het loket en deelden nu een gezellig flatje. Van Daele, sinds zijn dertiende spelend bij Feyenoord, had net zijn eerste profcontract getekend bij die club, voor twee jaar. Meneer Happel zag wel iets in hem, al noemde hij hem dan Du Lange Ellende. Joop was van plan zijn tijd nuttig te besteden en volgde daarom een cursus Engelse handelscorrespondentie, die dertien maanden zou duren. Daarna wilde hij een stoomcursus Duits doen. Tegen de tijd dat hij daarmee klaar was, moest hij weer met Feyenoord om de tafel voor een nieuw contract. Hij hield van 7-Up en zag zichzelf als een goede reserve. Hij was 23. Gewoner kon het niet. Nu was hij even een held, maar hij had altijd geweten dat hij het in zich had. Het mooiste was misschien nog wel dat de kloof tussen Wim van Hanegem en zijn persoontje nu wat kleiner was geworden, verklaarde Joop. Alles was gewoon gewoner geworden. Hij was een geheim wapen.

En ja, hij werd om zijn bril vaak uitgelachen.

En nee, hij had er geen last van als hij speelde.

Zo vaak speelde hij ook niet natuurlijk, maar dat zei hij er niet bij. Ik las en herlas de kranteberichten over Van Daele, ik kon er geen genoeg van krijgen. De foto's die erbij stonden, knipte ik uit. Er waren geen foto's van Van Daele die zijn schot lost, kennelijk was er geen fotograaf in het stadion van overtuigd dat het raak kon zijn toen de bal op zijn wreef lag, maar er waren wel andere foto's uit de wedstrijd; Joop die hoog boven ongeschoren Argentijnen uittorent om een nog hoger overzeilende bal te koppelen, de ogen dicht, het gezicht een bange grimas; Joop op de schouders van medespelers, een grote grijns op het ongelovige gezicht; Joop die juicht, Joop met de Cup en Henk Wery. Maar de mooiste foto's waren de geposeerde portretten met bril.

Van Daele met hoornen bril.

Van Daele met vlinderbril.

Van Daele met ziekenfondsbril.

Daarboven prijkt onveranderlijk een blonde kuif, keurig in model, met een zorgvuldige slag erin, je ziet de tanden van de kam hun weg banen, en daaronder en achter de brilleglazen: de blik –

kalm en waardig, een tikje onderdanig, maar niet kruiperig; een typische lokettist. Het was een beetje alsof Van Daele uit een ander tijdperk kwam. Aan de andere kant kon hij ook zo in de *Thunderbirds* mee doen. Hij kon er niets aan doen. En hij kon er ook niets aan doen, al voorspelde hij klinkende overwinningen, dat Feyenoord kort na de overwinning op Estudiantes in de eerste ronde van de Europa-Cup werd uitgeschakeld door het Roemeense UT Arad, de eerste etappe in de lange val die de Rotterdamse topclub te wachten stond. Joop van Daele was er bij, maar moest vanaf de bank, en vaak vanaf de tribune, machteloos toe kijken. Hij was nu eenmaal de reserve. Bovendien was hij beroemd.

Ik vond het een goed voorbeeld. Joop van Daele. En Arrie Bouwman. Ze waren moeilijk van elkaar te scheiden. Ik kreeg de geest. Ik wilde niet meer lanterfant en langs de velden zwerven, ik wilde een nuttige reserve zijn, een gevaarlijke reserve liefst, een geheim wapen. Ik begon me uit te sloven op de training, hobbelde niet meer als laatste man achteraan rond het veld, maar draafde op kop van de groep; meestal maar kort trouwens, want ik had geen lange adem. Ik zei tegen de trainer dat ik geen keeper meer was, en dat ik wilde spelen. Hij keek me dom aan. Ik trapte thuis uren tegen de muur van de garage, imponeerde Arrie met mijn buitenkant voet tot het bijna te donker was om de garage nog te zien. De bal sprong van mijn voet om na een kort, elegant boogje precies op het vogelhuisje dat aan de muur hing terecht te komen. Het huisje kletterde op de grond.

Doelpunt, fluisterde Arrie zwoel van tussen haar vlechten.

Ik deed alsof ik niets hoorde, al sloeg mijn hart over, en probeerde zo gemikt mogelijk te schieten op een bepaald vak bakstenen linksboven aan de muur, anderhalve meter links van waar het vogelhuisje moest hangen, en schoot de bal op het dak van de garage. Het verband tussen mijn ogen, toch al een probleem, en mijn voeten die moesten uitvoeren wat mijn hersenen bedachten, was extreem ingewikkeld. Ik had geen balgevoel, en zeker niet in het donker.

Mijn moeder riep dat we moesten eten.

Arrie holde weg. Haar adem danste parmantig voor haar uit. Ik keek haar na. Zij was duidelijk mijn Joke Faber. Ze draaide zich nog even om, voor ze om de hoek verdween, en zwaaide. De straatlantarens ploepten aan. Ze tongde haar hand en blies de kus mijn kant op. Ik kon er niet van slapen.

Doelpunt,
fluisterde Arrie
zwoel van tussen
haar vlechten

Ik troggelde bij mijn moeder een ziekenfondsbrilletje los. Het stond wel pittig, zei ze. Ik wou ik dat ik er nooit om gevraagd had. Pittig. Arrie wilde op zaterdag mee naar het voetballen. We aten samen spekkies in de rust. Ik hoefde niet in te vallen. Ik durfde opeens niet meer hand in hand met haar te lopen. We gingen niet eens naar het eerste kijken. Ik wilde oefenen. Niemand deed met me mee. Arrie haalde de ballen op die ik in de struiken schoot. In de verte won het eerste.

Ik droomde van Joke Faber.

De kans kwam toch nog onverwachts. We speelden tegen de Dierense Boys, uit. Ik was goed voorbereid, maar toch met m'n gedachten elders. Koen Breken verstuurde na een kwartier spelen zijn enkel. Hij gilde er van. Pas toen hij al lang en breed tussen de trainer en een grensrechter het veld was afgehinkt, drong het tot mij door dat ik de reserve was.

Raar maar waar.

Ik vroeg me zelfs af wat de trainer aan de andere kant van het veld kon bedoelen met zijn woeste armgebaren. Rudi Snijder kwam hijgend zijn doel uit.

Schiet op zak, zei hij.

Ik trok mijn trainingsjack uit holde het veld in. We stonden met 1-0 voor. Veel eer viel er dus niet te behalen. En kampioen konden we ook niet meer worden; we stonden tweede van onderen. Maar als ik mijn best deed, kon ik misschien vaker spelen. Niet meteen overdrijven, dacht ik er achteraan, anders ben je straks geen reserve meer. Het was moeilijk voetballen met die gedachte. Bovendien was Arrie er niet. Ik deed toch maar mijn best. Het viel mee, al was het maar omdat ik op de plek van Koen speelde, linksback, en wij voortdurend in de aanval waren. De ballen die ik kreeg, schoot ik naar voren, binnenkant voet, goed kijken, voorzichtig, geen fouten.

Het waren er zeven.

Vier van Rudi die ze netjes naar me uitrolde. Aardig van 'm, deed ik ook nog een beetje mee.

Twee per ongeluk.

En eentje van Bennie Bijsterbosch, onze voorstopper, die even niemand vrij zag lopen en toen de bal maar naar mij hakte. Zat ik met de sores. Ik zag natuurlijk ook niemand en speelde terug op Rudi die de bal met een machtige uittrap zo in het strafschoepgebied van de Boys knalde. Hij stuiterde en eentje van hen kopte

hem corner. Het bleef 1-0. Na afloop zei de trainer dat ik m'n best had gedaan.

Op school ging het minder. Bij de beroepskeuzetest vulde ik in dat ik later postbode wilde worden. Voor straf bezorgde mijn vader me een baantje als krantenbezorger. Kun je oefenen, zei hij.

En Arrie Bouwman had op eens tieten.

Joop van Daele gaf te kennen dat hij Feyenoord wilde verlaten. Er was belangstelling vanuit het buitenland, Joop onderhandelde met Hannover 96. Zijn cursus Duits kwam goed van pas. Alle partijen waren rond tot Joop in Hannover arriveerde. Daar bleek dat de plaatselijke trainer hem daadwerkelijk in actie wilde zien. Van Daele weigerde. Hij had zijn plakboeken bij zich om aan te tonen dat hij een goede voetballer was, een ideaal geheim wapen zelfs, of desnoods, en daar moest de trainer het mee doen. De trainer deed het er niet mee en Joop keerde terug naar Rotterdam, stilletes verzoend met een toekomst in de schoot van de posterijen.

Maar toen raakte Rinus Israel geblesseerd.

Joop van Daele viel in en bleek een geboren ausputzer.

Gedurende vijf wedstrijden.

Lang genoeg voor IJzeren Ri-

Van Daele na zijn doelpunt in de finale om de Wereldbeker 1970

FOTO ANP

nus om te genezen en lang genoeg voor Feyenoord om Van Daele een nieuw contract aan te bieden. Natuurlijk tekende hij, om vervolgens weer op de bank plaats te nemen. Een geheim wapen moet niet te vaak spelen.

Ik droomde van Joke Faber. Ik zag haar met het puntje van haar tong tussen de hagelwitte tanden de foto's van haar Joop zorgvuldig met Gluton besmeren en in het plakboek vlijen. Zo'n plakboek met een spiraalrug.

Mijn eigen loopbaan was intussen een slenterende. Ik was er altijd bij, iedere zaterdag. Ik speelde vaak, zij het meestal een kwartier of twintig minuten en meestal als duidelijk was dat we of niet meer konden winnen, dan wel met 5-0 voor stonden en dus niet meer konden verliezen. Ik vond het prima, maar er bleef iets knagen, vooral als Arrie er was, en dat was bij alle thuiswedstrijden. Waar bleef mijn heldenrol?

Dat vroeg ik me wel eens af, hoewel ik inmiddels al wel begreep dat ik een matige tot slechte voetballer was, hooguit een zes-min en waarschijnlijk lager. Desondanks vond ik dat van mijn afwezigheid een zekere dreiging uit moest gaan, of op z'n minst een soort romantiek. De tegenstander moest denken dat er een lange tijd geblesseerde, maar nu genezen en zich weer voorzichtig inspelen-de kunstenaar het veld betrad als ik er in kwam. Dat kon ik wel willen, maar de tegenstander dacht het nooit. En zelfs aan Arrie twijfelde ik af en toe. Als ik haar zag met haar vriendinnen terwijl ik me het lazarus holde in het veld, hoe zij dan een beetje giebelend over het hek hing, nee, misschien was ze wel niet de Joke Faber die ik in gedachten had. Het eerste doelpunt dat ik scoorde, zag ze niet eens omdat ze net bezig was een shaggie te draaien. Gelukkig was het een eigen doelpunt.

Later zaten we naast elkaar op de volgepakte tribune van het eerste. Als ze wonnen waren we kampioen. Het was een spannende wedstrijd, te oordelen aan de mensen om ons heen, maar aan mij ging het voorbij, omdat Arrie almaar haar been tegen het mijne duwde en het enige dat ik in het gekkenhuis hoorde was het veelbelovend knetteren van haar spijkerbroek als ze langs de mijne reed. Ook stak ze soms haar tong in mijn oor.

We wonnen met 3-0.

Ajax werd weer kampioen. Joop van Daele verwisselde daarop zijn bril voor contactlenzen. Hij zag ineens veel meer. Hij ging er van uit dat hij mee zou gaan naar het WK van 1974. Hij speelde vijf wedstrijden als voorstopper en zocht daarna de bank weer op. Hij kon moeilijk het onderste uit de kan halen.

●

Aan de vooravond van dat wereldkampioenschap, en in het kader van algehele verbroedering der volkeren, speelde onze vereniging met de beste pupillen, junioren en het eerste een toernooi in het Duitse Koblenz. Het was in mei 1974. Er kwamen ook teams uit België en Frankrijk, Mechelen en Tulle om precies te zijn. Om ons beste juniorenteam te sparen – ze waren met Deventer verwekteld in een woeste strijd om de eerste plaats in hun afdeling – mocht mijn elftal naar Koblenz. Wij stonden toch onderaan en konden wel een verzetje gebruiken. Om de moffen een poepje te laten ruiken trainden we natuurlijk wel een paar keer extra.

Koblenz lag op anderhalf uur rijden van ons dorp.

Maar niemand was er ooit geweest, en iedereen dacht dat het diep in Duitsland lag, minstens op een dag gaans van de thuishaven die dan ook al voor het vertrek, vanaf de parkeerplaats van het sportpark, luidkeels melancholiek werd bezongen. Je gaat op reis of je gaat niet op reis. Voor velen was het de eerste keer dat ze de grens zouden overschrijden, de meesten zaten ter hoogte van Arnhem al met het paspoort in de zwetende hand. Een enkeling dacht dat het ginder nog oorlog was.

Wij arriveerden zonder slag of stoot in vijandelijk gebied.

En daarna bij een sportpark, precies eender als het onze, alleen dan Duits.

De stemming zat er goed in. Het Wilhelmus werd gezongen. Hoewel de meesten van ons de vijandelijkheden van '40-'45 slechts van horen zeggen kenden en een enkeling, zoals ik, vanwege mijn oude hobby iets meer van hoed en rand, wisten we toch met z'n allen als vereniging zeker dat onze missie een wraakzuchtige en rechtvaardige was. We kwamen onze fietsen halen. Dat was een ding dat zeker was. De jongens van het eerste en de mannen van het bestuur hadden het hoogste woord. Het was Adolf dit en Adolf dat. Ze waren niet alleen ouder dan wij en de trillende pupillen achterin de bus, ze waren ook dronken.

De wedstrijden logen er niet om.

Onze pupillen verloren, maar ze deden hun best. Ons eerste verloor roemloos, van de Belgen en de Fransen, zodat het er niet eens aan toekwam de vermaledijde Oosterbuur te bestrijden. Die eer kwam ons junioren toe. Wij speelden een finale tegen Koblenz.

We moesten nog een kwartier, ik voelde me Joop van Daele

Het waren grote jongens.

Groter dan onze jongens.

Veel groter dan ik.

Ze speelden hard, maar niet gemeen. Wij speelden idem dito, maar wel gemeen. We konden niet anders. Achter hun doel stond ons eerste te brallen. Achter ons doel lagen onze pupillen. De tribune zat vol nette Duitse gezinnen. Ik zat op een bank naast de trainer en een emmer water met een spons er in. Pal achter ons zat ons bestuur. Het was een uur of vier en heet. Beide teams waren na de rust niet vooruit te branden. Hoe hard de moffen ook werden uitgescholden, ze speelden tik tak de bal in de rondte en wachtten rustig op dat ene kansje.

Achter ons zat het bestuur te boeren.

Achter de Duitse goal lalde ons eerste.

Maak je maar klaar, zei de trainer opeens tegen mij en hij stootte me aan. Ik strikte mijn schoenen en dribbelde langs de zijlijn. Op het moment dat ik het veld in kwam, als vervanger van Albert de Goede, onze midvoor, wist ik dat het vandaag zou gebeuren. De zon scheen recht in mijn bril. Albert gaf me in het passeren een tik op mijn kont. Het stond 0-0. We moesten nog een kwartier, ik voelde me Joop van Daele. Ik wist niet half hoe kwiek ik naar de punt van de aanval moest dartelen. Ik deed alles wat ik op televisie had gezien, ik was één en al bluf. Ik verbaasde mezelf. Ik werd vanzelf een geheim wapen.

Enfin.

Er gebeurde tien minuten niets. Koblenz viel aan, wij verdedigden uit, geen bal kwam mijn kant op. Koen Breken speelde uiteindelijk terug op Rudi die alle tijd nam. Ik stond met twee Duitsers in hun strafschoopgebied. Ik probeerde niet te luisteren naar de mannen van ons eerste achter de Duitse keeper. Ik dacht aan Arrie Bouwman. Aan de overkant van het veld stuitte Rudi de bal tussen zijn handschoenen heen en weer. Toen trapte hij uit.

Ik wist het meteen.

De bal kwam naar mij toe.

Ik schrok en keek. Even was de bal zoek in de zon, toen was hij beneden. Eén van hun, naast me, had z'n kop er onder, ik hoorde iets kraken, een vloek, de keeper die iets schreeuwde, toen lag de bal voor mijn voeten. Ik haalde uit en miste nog bijna.

Maar net niet.

En ik punterde hem zo langs de keeper.

De touwen dansten. Puur mazzel of per ongeluk.

Ik had geen tijd om te juichen. Het hele eerste viel schreeuwend over me heen, gevolgd door mijn eigen elftal, uitgeput en zweetend, de jongens van de pupillen, het bestuur, een berg mannen. Het was verschrikkelijk. Ik lag met mijn neus in het gras en schaamde me diep. Ik was eindelijk een held. Ik hoorde mijn bril

kraken. En veel te veel kelen hijgen. Ik had de oorlog gewonnen. Zingende bus. Vaantjes, een beker. Voorzitter met microfoon, wankel in het gangpad naast de chauffeur. Bier. Pullen. Ik moest naar voren komen. Ik keek over de zingende hoofden heen naar buiten. Het was donker. Ik keek naar de grond, ook donker. Nog meer zingende bus.

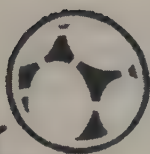
Arrie Bouwman maakte het uit. Ze had geen verklaring. En ook geen vlechten meer. Haar blonde haar hing glanzend op haar rug. Het was veel langer dan ik dacht. Het rook naar appels, het knisperde. Toen holde ze weg. Keek niet om.

Ik vroeg aan mijn vader of ik niet op hockey mocht. Hij keek me verbaasd aan. IJshockey, zei ik snel, en toen moest hij lachen. Joop van Daele kwam in het nieuws omdat hij vijftig gulden boete had gekregen wegens een scheet die hij liet in de kleedkamer. Ze speelden tegen De Graafschap en zaten te wachten tot ze konden beginnen. "Op een gegeven moment" zo las ik Joop in de krant verklaren, "we zitten allemaal rustig in de kleedkamer, en op dat moment laat ik een wind, een harde, maar hij stonk niet. Ik vind dat je alles wat je dwars zit voor een wedstrijd kwijt moet. De één rookt een sigaretje, de ander doet een kniebuiging, ik laat een wind. Vijftig gulden boete."

Dat was het laatste wat ik van hem hoorde. Waarschijnlijk speelde hij ook dat seizoen zijn vijf wedstrijden. Om daarna, in het volle besef van zijn schamele talent, als geheim wapen kalm en waardig op de bank plaats te nemen. Eerlijk is eerlijk: Joop van Daele, een harde, maar hij stonk niet. Ik wilde geen Joop van Daele meer zijn.

Ik droom alleen nog steeds van Arrie Bouwman, mijn eigen Joke Faber.

Jan Boerstoe

Spijkerbed

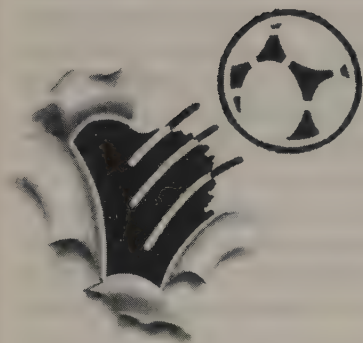
SPIJKERBED

Een lange bal van achteruit, je neemt hem aan
met het gemak van zoveel jaren uren trainen,
speelt je directe tegenstander door de benen
en ziet meteen de volgende al niet meer staan.

Op vleugels voelt het harde gras als een tapijt,
weer komt er iemand in, weer kun je hem ontwijken,
nog steeds op snelheid, controlerend, blijf je kijken
en droomt het schot al waar, bijkans, het net van splijt.

Dan wordt een laatste wanhoopssliding ingezet...
Daar lig je, languit, op je groene spijkerbed.

Anna Enquist

Niet van lust
alleen

WAAROM is voetbal eigenlijk leuk, meeslepend, belangrijk, passionerend en intens bevredigend? Het kan niet anders of dat heeft met een fundamentele drift te maken. Seks dus. De supportersjuich als collectief orgasme, het doelpunt als penetratie, de fascinatie van miljoenen als bevrediging van massaal onderdrukte homoseksualiteit?

Misschien is dat een onderwerp voor een ander themanummer. Maar wij leven niet van lust alleen, er bestaat nog een basisdrift: de agressie.

Er zijn in mijn leven twee periodes van voetbal-betrokkenheid geweest. Op het moment van schrijven zit ik nog middenin de tweede, die van start ging in de zomer van 1994. Ik had een roman geschreven, de aandacht was nog niet vrij om zich op iets nieuws te richten en ik zat met mijn zoon van achttien op de bank naar het WK voetbal te kijken. Ik kocht VI. En de volgende week wéér. Op de grond voor ons lagen de handboeken – de Sportencyclopedie, het Leerplan voor de Voetballer.

Ik las het liefste over de spelers zelf: dat van sommige deelnemers uit Afrikaanse landen geen geboortedatum bekend was; dat Van Vossen dertien broers en zusters heeft en Koeman graag te kleine schoenen draagt. Ik zag Bergkamp stampend een tegenstander passeren en dacht over agressie.

Voor de genotzucht bestaat tegenwoordig alle begrip. Opvoedkundige boeken, van *Spock* tot *Oei, ik groei*, beschrijven uitgebreid de ontwikkeling van de kinderlijke seksualiteit; kennis van de verschillende stadia daarin hoort tot de algemene vorming; ouders en opvoeders gunnen het kind recht op zijn of haar seksuele beleving.

Voor gevoelens van agressie ligt dat anders. Aanvaarding van destructieve verlangens is ondenkbaar en vele mensen geloven ook nu nog dat de mens bij de geboorte de onschuld zelve is en agressie uitsluitend door frustratie wordt veroorzaakt.

Mensen mogen dus wel sensueel zijn, maar niet vernielzuchtig of moorddadig.

Mijn eerste voetbalperiode begon toen mijn zoon een jaar of zes was en toetrad tot de pupillen bij JOS (Jongens Op Sport, zeiden wij). Hij was gelukkig. Een diep verlangen werd bevredigd. Toen hij twaalf werd ging hij eraf, bang voor het toenemend geweld. Een opvoedkundige misser?

Vrijen mag, vechten mag niet.

Tenzij er een 'hoger' doel gediend wordt. Je mag een inbreker een lel verkopen, je mag zelfs schieten als je bij de politie bent. Wie soldaat is moet mensen leren doodmaken, beroepshalve. Dit alles om het recht te handhaven en het vaderland te verdedigen.

Het plezier in dit verplichte rammen blijft geheim en verborgen.

Het gaat niet aan om openlijk naar oorlog te verlangen, hoewel het grootste gedeelte van ons collectief kapitaal aan de wapenindustrie wordt uitgegeven.

Eenzelfde dubbelhartigheid zien we ten aanzien van het voetbalen: er is een 'hoger' aspect en een verboden, geheime kant. Het 'hogers' heeft te maken met de pracht van het spel, van trefzeker ensemblewerk en individuele virtuositeit. Niet van de met voetbal gemoeide agressiviteit: de geheime kant wordt, althans op bewust niveau, uitsluitend als probleem gezien.

Men tobt en vergadert over vechtende en vernielende supportersmassa's, trainers en scheidsrechters krijgen les in agressiviteitspreventie op het veld en journalisten schrijven de krant vol met beschouwingen over de ellende van het geweld op het gras. Werkelijke oplossingen van het geweldsprobleem blijven echter uit. Een maatschappij die de Deltawerken kan bedenken en uitvoeren zou in staat moeten zijn om effectieve maatregelen tegen voetbalagressie te treffen. Maar dat gebeurt niet. Het lijkt wel of er een verborgen samenzwering bestaat die ten doel heeft om de kans op gewelddadigheid te handhaven. Onlangs zei een official van FC Den Haag op tv dat de nieuwe hekken tussen de supportersvakken niet te hoog mochten worden, 'want het moet spannend blijven'. Ook op het veld houdt men deze spanning erin, ondanks de oprecht zorgelijke verhalen over blessurevermindering door middel van strengere straffen. De nieuwe buitenspelregel lijkt ontworpen om vechtpartijen uit te lokken, zowel tussen spelers en spelbewakers als tussen spelers onderling. Het fraaie gladde ijs van de sportieve wedstrijd wordt gedragen door het troebele water van het geweld. Voetbal is het meeslependst als het zich afspeelt op de rand van destructieve doorbraak, als de kans op echt vechten zinderend voelbaar is, als er doden zouden kunnen vallen.

Voetbal leent zich voor deze oorlogsambivalentie misschien het beste omdat er geen enkele afstand is tussen de bal en het primitiefste agressieve instrument: de voet.

Toen Rinus Michels zijn beroemde uitspraak deed doelde hij waarschijnlijk op de meedogenloze tactieken van de voetbalwereld om tot winst te komen. Hij had meer gelijk dan hij wist, en op een dieper niveau. Voetbal lijkt op oorlog in de zin dat bij beide fenomenen het geheime verlangen naar destructieve agressie zo'n grote rol speelt, verborgen onder het, evengoed geldige, hogere doel.

Hoe staat het met de voetbalfascinatie van een land dat echt in oorlog is? Zou de behoefte aan de relatief veilige agressie die het voetbal verschaft afnemen als de destructie in het echt aanwezig is? De geestdrift waarmee de nationale elftallen van Kroatië en Nigeria hun sport beoefenen, is misschien een ontkennend antwoord op de vraag.

Als voetbal oorlog is, zijn de spelers en is Marco van Basten een oorlogsinvalide. De ambiance is inderdaad militair (uniformen, discipline, standrecht) maar het lijkt om een geïdealiseerde oorlog te gaan waarin alle soldaten helden zijn die doorvechten met bloedende wonden.

Als gewoon, redelijk verstandig mens beschouw ik John de Wolf als gevaarlijke gek, wellicht nog een viezerik ook, maar gevangen in de oorlogsmagie van het voetbal is hij degene die tegen de verdrukking in overwint. Daarom blijf ik ademloos kijken en lijd ik mee als zijn kniebanden scheuren.

Het heldendom in een gespeelde oorlog van anderhalf uur is niet de enige reden waarom mannen van voetbal houden. Het spel met de jongens op het veld, tegen de club van de vijand, haakt in op een harmonische periode uit het jongensleven, zo tussen de 10 en 14 jaar, voor de puberteitsstormen beginnen. Het is een fase van evenwicht en trots op de lichamelijke beheersing, alles is nog overzichtelijk en nog niets is verpest. In deze jaren zijn de leeftijdgenoten van groot emotioneel belang. De grote jongen deelt met hen geheimen die zijn ouders niet te horen krijgen.

Werther Nieland is niet de enige die een club opricht, de jongensgroep is in deze fase een frequent voorkomend verschijnsel. In dit groepsverband worden rollen bepaald en getest; leiders, knechten en oppositievoerders gevormd; er wordt gerivaliseerd, gevochten en er ontstaan erotisch getinte vriendschappen.

Uit onderzoek blijkt dat voetballers, ook beroepsspelers, vaker een vriend aanspelen dan iemand die ze niet mogen (bij gelijke positie in het veld). De ander in de gelegenheid stellen om te scoren is een daad van vertrouwen en opofferende vriendschap – de soldaat leent zijn geweer uit zodat zijn vriend een held kan worden.

Het jongensgeluk uit voorbijgaande tijden herleeft op het voetbalveld en daarmee op de tribune, waar de meelevende mannen zich weer even grote jongens kunnen voelen.

Wat moeten vrouwen met voetbal? Van het soldatenleven zijn zij altijd uitgesloten geweest, het theater voor de vrouwelijke agressie is niet het leger maar veeleer het gezin. Een voetbalwedstrijd zal bij een vrouw zelden identificatie met de spelers teweegbrengen; jaloezie of haar nette zusje, bewondering, liggen meer voor de hand. Het spel is voor beide geslachten gelijktijdig te genieten, wat betreft de verborgen onderzijde lopen de belangen uiteen. Verbondenheid, als moeder of minnares, levert minder plezier op dan vereenzelviging met de scorende held.

In de grote-jongens-periode is er voor vrouwen geen plaats. De jongens spelen buiten het bereik van moeder en daarom komen er in de voetbalwereld geen vrouwen meer voor na de prilste pu-

pillenjaren, althans niet in functie die direct met het gevecht te maken hebben (trainer, coach, scheidsrechter).

De kleedkamer van de F-jes stond vol moeders. Zij raapten de vuile sokken van de vloer en controleerden of de jongens op sport zich wel goed afdroogden. Nog geen twee jaar later ging die deur (een omgekeerde bezem op de grond ernaast) potdicht; een enkele vader met coach-ambities mocht nog even naar binnen. Al snel werd ook die geweerd en waren de grote jongens onder elkaar.

De vrouwelijke ontwikkeling kent zo'n periode niet. In de jaren dat de jongen er met zijn vrienden op uit gaat om de vijandelijke club te verslaan, gaat het meisje zitten kletsen met haar harts-vriendin. Geen daden maar woorden en gefluister. Leven zij van lust alleen?

Wat er tussen twee vriendinnen besproken wordt kan een man razend nieuwsgierig maken, want hij kent het niet en het is hem vreemd. De in voetbal geïnteresseerde vrouw zoekt naar iets dat háár vreemd is: zij wil weten hoe het voelt om een man te zijn. Hoe is het om met twee benen als boomstammen over hard gras te denderen, om zonder schuldige bijgedachten een tegenstander omver te duwen, om met al je kracht tegen die bal te schoppen?

Een beeld uit mijn tweede voetbalperiode is mij zeer helder bijgebleven. De wedstrijd Nederland-Ierland gaat beginnen, aanvoerder Koeman vangt met een felle blik zijn ploeggenoten, een voor een. Hij slaat met zijn linkervuist in zijn rechterhandpalm terwijl hij ongeduldig op en neer springt. Dit is het mannenleven, denk ik, hier gebeurt iets dat ik niet ken, hier gaan soldaten met geconcentreerde, agressieve energie het slagveld op. Ze hebben er zin in; ze zijn onder elkaar; ze hebben aan elkaar genoeg. Wat gaat er in die koppen om, wat denken ze, wat voelen ze, die mannen?

De zoon die naast mij zit heeft net, met een 'vriendenelftal', zijn rentree gemaakt in de voetbalwereld. Hij weet het, maar ik wil het hem niet vragen. In de bonte literatuurstapel aan mijn voeten staat het niet. Ik kijk. Ik blijf kijken, gefascineerd.

Hugo Borst

Passage

*Meneer Wilkes'
zwaarste uitwedstrijd
van de oorlog*

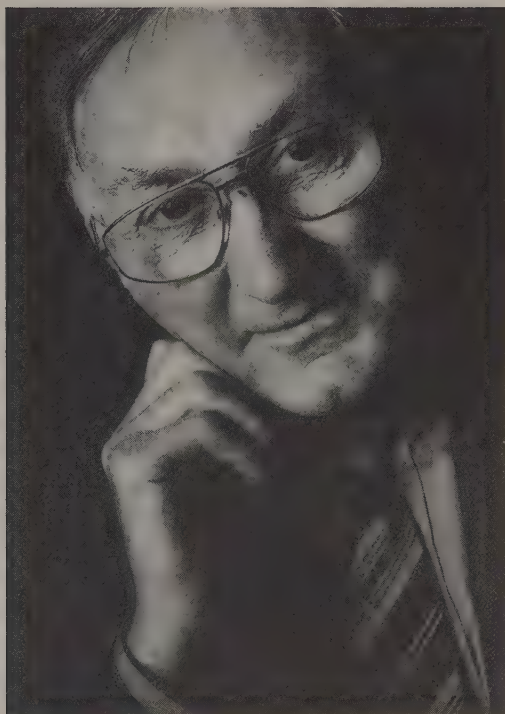

FOTO WILLEM MIDDELKOOP

I

Mrs. Robinson in de Rotterdamse binnenstad

IN Monisima ruikt het naar Nina Ricci. Ik denk steeds aan Mrs. Robinson uit *The Graduate*. Meneer Wilkes denkt aan de oorlog. Meestentijds denkt hij aan de lieve dingetjes die zijn kleinzoon Calvin tegen hem zegt, aan zijn tijd bij de voetbalclub Valencia, aan gestrande en wanhopige Spaanse vrachtwagenchauffeurs die hij de weg wijst in Rotterdam, aan zijn vertrouwde restaurant in Milaan, en zoals vandaag denkt hij steeds aan de gewonde spreekw, maar omdat ik hem er vragen over stel denkt hij nu heel diep na over zijn oorlogstijd.

"Lagendaal. Ken je Lagendaal?" vraagt Wilkes.

Miss Blanche-album, 2e serie, plaatje 1. Ik knik. Het Kanon ken ik wel. Hij werkte bij mijn opa op het Haagseveer.

"In '87 is hij overleden," zegt Wilkes. "Hij is in stilte begraven. Ik ben niet zo'n briefschrijver, maar zijn weduwe heb ik toen geschreven. In de oorlog heb ik veel aan hem te danken gehad."

Lopend over de Lijnbaan, die stedenbouwkundige wereldprimeur uit de jaren vijftig die binnenkort wordt gerenoveerd, langs Le Mans, Who's next, Sissy Boy en Bloomingsfield, allemaal eigendom van Calvins vader en moeder, langs Best Boy Company, die wordt gerund door Michael Wilkes, over het Stadhuisplein waar de jeugd voorbijgaat aan het oorlogsmonument, het steegje doorstekend naar de Kruiskade, en dan om de hoek rechtsaf, Monisima binnengaand, waar de chic van Hillegersberg en Kralingen Jobis, Max Mara, Escada, Versace, Moschino, Genny, Marielle Bollier aan het passen is (kleding die meneer Wilkes en zijn vrouw vorig jaar onder andere in Milaan hebben ingekocht), heel de tijd moet meneer Wilkes denken aan de spreekw die gistermiddag uit de lucht is komen vallen. Hij zat verdoken, maar kennelijk niet verdoken genoeg, in een nis van hun winkel en meneer Wilkes die niet tegen dierenleed kan heeft de spreekw toen opgepakt, is Monisima waar zijn vrouw juist een type Anne Bancroft hielp, binnengelopen en heeft geprobeerd de spreekw water te laten drinken, maar het stomme beest pikte met zijn snavel in de lange vingers van meneer Wilkes (waar hij, nu hij dat vertelt, om moet schateren), die de vogel daarop maar aan de overkant bij het Hilton in de bosjes heeft gezet met zo'n ongelofelijk dikke plak cake dat de spreekw er gemakkelijk de hongerwinter mee door kan ko-

men. Na sluitingstijd is meneer Wilkes nog met een lantaarntje gaan kijken. De filmfestival-gangers vonden het niet raar dat er een gentleman met een lantaarntje in de bosjes scheen, de takken verschikte, met zijn handen de aarde omwoelde; allemaal vergeefs, want hij kon de spreekw niet vinden. Straks zal hij nog eens kijken, als hij Calvin gaat halen om hem naar V.O.C. te brengen, maar hij gelooft niet dat de spreekw er nog zit.

Mijn moeder vindt het knap dat spreekw het geluid van andere vogels kunnen imiteren. Zelf houd ik niet van spreekw. Ze komen zo plotseling, met tienduizenden tegelijk, en verdomd, altijd uitgerekend in het voorjaar. Als ze in mei in de lucht hangen, gegroepeerd zwenkingen makend, dan doen ze me denken aan ronkende Heinkels die laag en traag over de binnenstad scheren om systematisch hun duizend bommen en granaten af te gooien. Als ze krijsend bezit nemen van de binnenstad, meestal de Coolsingel, dan boezemt me dat angst in, in het bijzonder hun geschreeuw en het gestamp van hun laarzen.

Als je zoals ik van '62 bent is het *not done* om spreekw als metafoor te gebruiken voor Heinkels of Duitsers, te schrijven over de oorlog. Daar rekent generatie NIX zelfs genadeloos mee af, met al diegenen die maar over de oorlog blijven schrijven. Maar als je in Rotterdam bent geboren, in de herbouwde Weteringstraat bijvoorbeeld, dan ligt dat heel anders, dan mag je gerust eens over de oorlog schrijven, jezelf uitroepen tot een tweede generatie-oorlogsslachtoffer.

Al is mijn pijn aandoenlijk en licht, onderschat mijn lijden niet. Het bestaat uit de lelijkheid van Rotterdam en dat ik die lelijkheid tot vermoeiens toe altijd maar moet verdedigen en verantwoorden, want bestrijden zou ik het niet willen noemen.

"De Passage was zo mooi en zo gezellig, joh," zegt meneer Wilkes, die op een krukje voor de vitrine in Monisima zit. "Dan liep je van de Coolsingel door de Passage naar de Hoogstraat. De Hoogstraat was ook zo'n fijne, drukke winkelstraat, niet te vergelijken met nu. Hoe vaak ik tegenwoordig niet denk hoe gezellig Rotterdam voor de oorlog was. Al die nieuwe gebouwen, ik vind sommige best mooi hoor, maar het is niet echt hè? De sfeer is weg. Voor de sfeer ga ik naar Amsterdam. Het doet me pijn om te zeggen, maar daar hebben de moffen nou eenmaal niet huis gehouden. Als ik in Milaan loop, in zo'n chique galerij, dan is het net of ik in oud-Rotterdam ben. Dan denk ik: God, als die moffen ons niet hadden platgebombardeerd dan was het nog ouderwets gezellig hier. De sfeer van vroeger is verdwenen, maar je blijft toch altijd van je stad houden."

De sfeer van vroeger is weg, maar je blijft toch altijd van je stad houden. Beter dan meneer Wilkes kan ik het niet verwoorden.

Als ik in Milaan
loop, in zo'n
chique galerij,
dan is het net
of ik in
oud-Rotterdam ben

Wat Bomans ooit zei, dat de echte Rotterdammer de binnenstad mijdt als de pest, is dus niet waar. We melden ons juist massaal op de Lijnbaan, de Blaak, het Weena, de Hoogstraat of de Coolsingel, misschien wel omdat we onbewust op zoek zijn naar onze verloren identiteit of gewoon om onze afkomst niet te verloochenen of misschien wel alleen omdat het leven verder gaat, al geloof ik stellig dat we ook voor het herbouwde Rotterdam zijn gaan voelen.

Als je met niet-Rotterdamers door Rotterdam loopt, stellen ze doorgaans drie vragen:

- 1) Waar nou precies het centrum is?
- 2) Waarom het altijd zo tocht in Rotterdam?
- 3) Wanneer de binnenstad nou eindelijk eens af is?

Ze vragen zich nog het meest af hoe je in godsnaam in Rotterdam kunt wonen, maar uit medelijden zeggen ze dat nooit hardop. Anderen, onder wie opvallend veel hoofdstedelingen, zijn wel heel direct. Ze lachen je hatelijk uit omdat ze bijvoorbeeld niet begrijpen waarom die kraters, die natuurlijk bouwputten zijn waar hard wordt gewerkt, nog niet zijn geëgaliseerd, of ze zeggen dat ze al die kantoren best wel heel erg gezellig vinden.

Gallisch word ik altijd van dat soort halve zolen. Cynisch doen over Rotterdam of er gewoon een beetje op kankeren doen we zelf wel. Ze zouden de grachtengordel eens moeten opblazen, zodat ze kunnen weten hoe het voelt onthecht te zijn (hoewel ik die nagemaakten ervan verdenk dat ze hun stad niet liefhebben), maar we zeggen natuurlijk niks, de aanvechting om hun belachelijkmakerij en sarcasme te beantwoorden met katten en sneren of een beetje te gaan lopen opsnijden over onze haven is al lang geweken; wij staan daar ver boven. Het zijn die mensen die de band met de stad die op oud-Rotterdam is gebouwd versterken, die ons er nog maar eens van doordringen dat bommen en brand het centrum verwoestten, dat wil zeggen: 600 tot 900 mensen kwamen om, en 24.978 woningen, 2393 winkels, 1483 kantoorruimtes, 1212 fabrieken en werkplaatsen, 526 cafés, 256 pensions en kosthuizen, 184 garages, 69 scholen, 26 hotels, 21 kerken, twaalf bioscopen, vier ziekenhuizen, vier stationsgebouwen, twee theaters en twee musea werden vernietigd.

"Laatst zegt er een man op televisie," vertelt meneer Wilkes, "dat het bombardement op Rotterdam een zegen was. Een zegen! Dat vond ik een verschrikkelijke belediging. Dan kan hij bedoeld hebben dat het bouwkundig gezien en uit hygiënisch oogpunt een zegen was, maar het bleef een heel smerige opmerking voor iedereen die het bombardement van nabij heeft meegemaakt."

(Ik heb wel eens begrepen dat sommige joden die de vernietigingskampen hebben overleefd, gek worden van angst bij het idee dat wat zij hebben gezien en beleefd ooit wordt vergeten of wordt

uitgelegd als een leugen, hoe ondenkbaar dat uitwissen ook is. De vernietiging die Rotterdam in mei 1940 trof, staat niet in verhouding met hun ervaringen, maar ik ken Rotterdammers, overlevenden van het bombardement, die behept zijn met een vergelijkbaar soort angst; dat in de toekomst het bombardement nooit blijkt te hebben plaats gehad, dat, ondanks hun fantoompijnen, Spui, Korte Hoofdsteeg, Hoofdsteeg, Kolkade, Sint Laurensstraat, Hoofdsteeg, Noordblaak, Zuidblaak, Kleine Posthoornsteeg, Posthoornsteeg, Diergaardelaan, Boerensteiger, Lange Torenstraat en Van Hogendorpsplein nooit hebben bestaan en dat Jan Gat, want zo noemen wij *De verwoeste stad* van Ossip Zadkine hier, vroeg in de 22ste eeuw voor een astronomisch bedrag wordt verkocht aan een puissant rijke kunstliefhebber uit Kobe of wordt opgehaald door een oud-ijzerboer.)

Wat meneer Wilkes bedoelt is: een gekastijde stad is Rotterdam altijd gebleven en zal het ook altijd wel blijven. (Een kennis – een Rotterdammer die zeer is geïnteresseerd in architectuur – zei laatst dat-ie bij nader inzien toch wel vond dat de Duitsers meer schade hadden aangericht dan de architecten.) De uitzonderingen daargelaten, lelijkheid is zo langzamerhand ons handelsmerk geworden. Misschien is foute architectuur in Rotterdam reeds zo'n verworvenheid dat we van een traditie kunnen spreken die in de 21ste eeuw in ere moeten worden houden. Misschien is de ons omringende lelijkheid wel zo bedoeld, en kunnen we de dag van de verwoesting daardoor makkelijker gedenken. Ga dus maar door met het geestdriftig ontwerpen van Kubuswoningen of – minder prestigieus van aard – de Boogjes, laten er maar Potloden en Haarspelden en Blakeburgen en Coolse Poorten en godweet-watnogmeer worden gebouwd, opdat ons eeuwig hoon ten deel valt. Maakt niet uit, het heien mag nooit ophouden. Net alsof het hart weer klopt.

God ja, dat heien. Of ik nou op school zat bij het Hofplein of bij het spoorwegviaduct ter hoogte van de Lombardkade voetbalde of straks over het Beursplein slenter, altijd en overal worden er palen de grond ingeslagen. Tien tegen één zijn het bevruchtingen waar perebaksels van komen. Maar het geeft niet. Gebouwd wordt er met overgave in Rotterdam. Zozeer dat je je werkelijk de pleures zoekt naar Jan Gat, die geloof ik al twee keer een andere plaats heeft gekregen als gevolg van bouwwerkzaamheden, maar op die manier nooit een eerlijke kans krijgt om zich nou eens lekker stevig te wortelen in het puin en het gruis van 14 mei 1940.

Rotterdam is Rotterdam niet meer, constateert meneer Wilkes verbitterd. Zowaar hij oud-Rotterdammer is! Zijn vader en zijn oom hadden een verhuizerij, Fa. Wilkes & Zoonen, later A. Wilkes & Zoonen. "Voor de oorlog reden we rond in een ouwe vrachtwagen, een Chevrolet. Dan reed je door een doolhof van

straatjes, hofjes en steegjes. Dat was lastig manoeuvreren hoor. Maar het had zijn charme en daar is helemaal niks voor teruggekomen,” zegt meneer Wilkes.

Dat is de schuld van ir Cornelis van Traa, na de oorlog directeur van de Dienst Stadsontwikkeling en Wederopbouw. Goed, eind jaren veertig, begin jaren vijftig was er weinig geld (maar ook in het buitenland bestaan er uit die periode voorbeelden van fat-

soenlijke architectuur, beweert diezelfde kennis), maar al eerder, bij het startsein van het herbouwen van Rotterdam, pleitte Van Traa nadrukkelijk voor ‘zakelijkheid en soberheid’ – enge Duitse trefwoorden – en zijn stokpaardje was de toegankelijkheid voor het verkeer – jaja, een goed wegennet, daar geilde Hitler ook zo op.

Het plan-Van Traa heeft de toon gezet. De vooroorlogse stadsdriehoek zou niet worden herbouwd, zoals Van Traa's voorganger, ir Witteveen, direct na de verwoesting had ge-

wild. Daarvoor in de plaats zou een rechthoekig systeem van hoofdwegen worden ontworpen. Het was geen blunder, meer een foute tactiek die een historische nederlaag inleidde. Op 28 mei 1946 kreeg ir Van Traa zijn zin. Zijn basisplan voor de wederopbouw werd door de tijdelijke gemeenteraad goedgekeurd. Nu, bijna 55 jaar later, gezien vanaf de Brienenoord, is de skyline van Rotterdam veelbelovend, maar eenmaal in Rotterdam-centrum aangekomen is het bombardement nog zichtbaar.

Had die Van Traa en met hem die beunhazige architecten iets van de virtuositeit, de creativiteit, de originaliteit en de uitstraling van meneer Wilkes gehad, dan was het vast goed gekomen met Rotterdam, en dan had Rotterdam ook triomfen gevierd, gelijk meneer Wilkes.

Elke Rotterdammer ouder dan zestig heeft zijn eigen verhaal van de 14e mei 1940.

Het was de vijfde oorlogsdag, Crooswijk, net na enen. Mijn moeder, die in de 1e Wandeloorddwarsstraat 49b woonde, at broodpap, mijn vader, die in de 1e Van Zoelenstraat 6a woonde, een boterham met kaas. Toen de spreeuwen ineens driftig Heinkels begonnen te imiteren en er zelfs bommen vielen, vluchtten ze met hun familieleden naar beneden om op de overloop of op de trap

te schuilen. Mijn vaders zus Trijntje, die nog het minste recht had om God aan te roepen, sprak tot Hem dat ze nog niet dood wilde – en verdomd, dat hielp. Mijn moeders vader ging op zolder een emmertje met zand halen, omdat dat zo was voorgeschreven, en mijn moeders moeder at stil haar broodpap op, terwijl het huis op zijn fundamenteën trilde. Voor hun gevoel hebben mijn ouders uren op de trap zitten luisteren naar het bombardement. Het was een mooie dag met veel wind, herinnert mijn vader. De zon kwam niet door de rook heen. Roet en door het vuur aangevreten papier, verwaaid uit de verloren stad, daalde neer op straat. In de Jonker Fransstraat, die waanzinnig in de hens stond, werden plundersaars opgepakt. Voor de deur van het huis waar mijn moeder woonde, stopte om tien over vijf een vrachtauto met mensen uit de binnenstad die alles waren kwijtgeraakt; hun familie, hun huis, hun spullen. Een hoogzwangere vrouw kon bij mijn opa en oma intrekken. Mijn moeder zegt dat ze dagenlang naar de brand stonk. Ze heeft die geur nog in haar neus.

Op 14 mei 1940, rond één uur, bij het Schie-Schiekanaal, was meneer Wilkes Lagendaal, zoals Van Basten Cruijff is geweest en Cruijff meneer Wilkes.

“Ik voetbalde,” zegt hij, “met wat vriendjes aan het terrein aan de Abraham van Stolkweg toen we ineens vliegtuigen boven de stad zagen. Tientallen tegelijk. Toen er bommen vielen zijn we op de fiets gesprongen en de stad ingereden. Veel mensen vluchtten juist de stad uit. We fietsten richting rook, richting Schiedamsesingel. Daar bleek de verwoesting het ergst. Alles brandde. Toen ben ik naar huis gefietst. Ons huis stond er nog. Crooswijk was gespaard gebleven, in tegenstelling tot een gedeelte van Kralingen.”

Een dame met panache komt Monisima binnendrijven op een wolk van – als ik me niet vergis – Paloma Picasso. Meneer Wilkes die verder vertelt, had de leeftijd van Dustin Hoffman in *The Graduate*, alleen was hij allang van school af. Hij was verhuizer, en in zijn vrije tijd een zebra op keilaarzen. Eigenlijk moest hij meubelmaker worden, daar had hij even voor geleerd, maar omdat hij later de verhuizerij annex het transportbedrijf moest overnemen, moest hij overdag met zijn broer Leen sjouwen, tillen en takelen met een katrol. Zo’n verhuizing leverde (voor de oorlog) gemiddeld zes piek op, herinnert meneer Wilkes zich.

“Dat was flink aanpoten,” zegt hij. “Ik heb heel hard gewerkt. En vaak van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat. Dan was je afgepeigerd hoor. Tot mijn 26e gedaan. Maar ik kon het niet nalaten soms rottigheid uit te halen. Zo zit ik in mekaar. Dan werd mijn vader laaiend. Die was namelijk erg plichtsgetrouw. Zuinig zijn op de spulletjes van mensen. Maar zondags bij Xerxes deed ik extra mijn best. Vooral voor hem. Het was een goeie man.”

Meneer Wilkes vertelt dat zijn vader in 1940, vlak voor het uit-

Op 14 mei 1940,
rond één uur,
bij het
Schie-Schiekanaal,
was meneer Wilkes
Lagendaal, zoals
Van Basten Cruijff
is geweest en Cruijff
meneer Wilkes

Meneer Wilkes'
onnoemlijke
grootheid blijkt uit
het feit dat er in
Milaan en Valencia
tientallen mannen
bestaan die geen
Gianluca of Manuel
heten maar Servaas

breken van de oorlog, een Opèl kocht. Die Duitse Opèl, de klemtoon drukt bij meneer Wilkes permanent op de laatste lettergreep, was de trots van de familie. Ik ken het verhaal dat komen gaat. Het is een tragische anekdote en mensen die tragische verhalen vertellen, mag je nooit onderbreken. Na een jaar werd de vrachtwagen gevorderd door de Duitsers. Zijn vader was woest. Hij kon het niet opbrengen die Opel-bak af te staan aan de moffen. Toen is meneer Wilkes, net 18 jaar, de wagen zelf gaan wegbrengen naar het Feyenoord-stadion.

Het was de zwaarste uitwedstrijd van de oorlog. "Het was zo'n mooie bak," zegt meneer Wilkes. "Ik vond het zo zielig voor mijn vader, die al zijn spaarcenten in die wagen had zitten. Ik kon die moffen wel schieten. Later in de oorlog hebben ze ook mijn fiets gevorderd. Maar dat heb ik niet op me laten zitten. Toen een Duitse soldaat zijn fiets tegen het Haagseveer zette en het politiebureau instapte, ben ik op die fiets gestapt en hard weggereden. Ik denk dat ik de enige Nederlander ben die zijn fiets heeft teruggejat."

Hij schatert. De dame met panache die de stof van een Moschino-jurkje bevingert, kijkt niet op.

"Maar goed," vervolgt meneer Wilkes, "we hebben de hele oorlog doorgereden in die Chevrolet en we zijn er de oorlog ook mee doorgekomen, maar vraag niet hoe. Aan de zijkant achter de cabine zat een generator. Dat krenge reed op antraciet en hout, dus dan moest je 'm zo afpoken dat er lucht bij bleef komen, anders weigerde-ie dienst. Helemaal gestoord werd ik van die bak."

Hij schatert.

Meneer Wilkes' onnoemlijke grootheid blijkt uit het feit dat er in Milaan en Valencia tientallen mannen bestaan, inmiddels zo tussen de veertig en de vijftig, die geen Gianluca of Manuel heten maar Servaas. Een groter eerbetoon is niet denkbaar.

Niemand zegt eigenlijk meneer Wilkes tegen Servaas Wilkes. Iedereen in Rotterdam noemt hem simpelweg Faas. Hij is een bescheiden maar ondeugende man die geliefd is bij oud-spelers, zakenmensen en andere Rotterdammers. De eerste die een hekel aan hem heeft, moet zich nog melden. Meneer Wilkes, over de zeventig, is zo gewoon gebleven en dat vind ik knap als je je realiseert dat de twintigste eeuw bestaat uit Johan, Abe en Faas, in willekeurige volgorde. Ik bedoel: kijk wat de roem met Johan heeft gedaan.

Omdat mijn vader alleen naar Sparta ging kijken, zag hij meneer Wilkes hooguit op het Zilveren Bal-toernooi dat traditioneel op het Kasteel werd gespeeld voor aanvang van de competitie, of tijdens wedstrijden tussen Sparta en Xerxes. Maar hij vindt hem belist de knapste voetballer die Rotterdam ooit heeft gekend. Voor-

al zijn ongrijpbaarheid staat mijn vader goed bij. Meneer Wilkes bezat de gave om stijlvol de schoppen ontwijken van vileine Sparta-spelers, herinnert mijn vader.

Jan D. Swart, die zo pages is voor de dood dat hij de dood denkt te kunnen bezweren door elk ogenblik op te merken dat hij zo pages is voor de dood, zegt dat meneer Wilkes de sierlijkste voetballer aller tijden is. Omdat Jan zelf altijd verkondigt dat hij alleen verstand heeft van geld verdienen en niet van voetbal zou ik hem niet hebben geloofd, maar omdat zijn vriend Dick van den Polder, die ik beschouw als een groot kenner, tiijlpt dat 'Faas' zijn grote idool was, ben ik bereid het wel te geloven.

En dan nog iets: Van den Polder en Cruiffie die meneer Wilkes gemeenschappelijk als idool hebben: een groter bewijs van onnoemelijke grootheid is er niet.

"Ik heb hem eens acht man op rij zien passeren," zegt Van den Polder, die nooit overdrijft. "Dat deed hij in een stijl die ik nooit meer heb mogen aanschouwen. En ik heb in mijn leven veel topvoetbal gezien. Faas was uniek. Wiel Coerver zal er wel van hebben moeten kwijlen. Als je Faas' passeerbewegingen nog een beetje zou willen vergelijken, moet je denken aan Frans Thijssen, maar die zakte tijdens het kappen en draaien meer door zijn knieën, waardoor het minder vloeiend was. Faas, met een body zo slank als een hinde, deed ook alles op snelheid. Hij passeerde in de wedstrijd drie, vier man op rij, ondertussen versnellend en dan volgde er een zuiver schot. Tegen HBS slalomde hij eens langs drie man, speelde de keeper uit, bleef wachten tot de doelman zijn positie weer had ingenomen en passeerde hem nog eens om toen pas de bal in het doel te tikken. Dat was geen bewuste vernedering hoor, want Faas was een gentleman; het was speelsheid. Vanaf mijn zesde heb ik hem zien spelen aan het Schie-Schiekanaal, het terrein waar na de oorlog de NSB-ers achter prikkeldraad zaten. Ik kan me uit die oorlogstijd zelfs nog herinneren dat hij aan de zijde speelde van Lagendaal."

Lagendaal kon bizar hard schieten. Volgens Van den Polder peunde hij net zo hard als Ronald Koeman, alleen niet altijd even zuiver. Het Kanon is topscorer aller tijden van Xerxes met 226 doelpunten en was voor de oorlog goed voor vijftien interlands waarin hij dertien keer scoorde, een zeer hoog moyenne.

Meneer Wilkes leerde Lagendaal kennen via Han Hollander. Zijn aanstekelijke radioverslag van de interlands (meestal tegen België) tussen 1930 en 1936 deed de straatvoetballer van de Veemarkt dagdromen van stadgenoot Lagendaal. In 1937, toen Lagendaal in het Nederlands elftal voorgoed was verdrongen door Bep Bakhuys, mocht meneer Wilkes van zijn vader ook lid worden van de Zebra's. Aan de Wilgenplas in Schiebroek, een dropkick van het huis aan het Kastanjeplein dat hij tegenwoordig bewoont van-

Lagendaal kon bizar hard schieten

Zilveren Bal 1944. Voor het Kasteel poseert Xerxes I. Zittend in het midden Wim Lagendaal, rechts naast hem Faas Wilkes

daan, op het terrein waar de rijke aannemer Poot uit Hillegersberg een stadion had laten bouwen met een capaciteit van 32.000 toeschouwers, zag hij de robuuste midvoor zowat elke wedstrijd scoren voor Xerxes. Niet veel later maakte meneer Wilkes zijn idool Lagendaal van heel dichtbij mee.

"Lagendaals laatste jaren als voetballer bij Xerxes waren mijn beginjaren," zegt meneer Wilkes, die in Xerxes 1 debuteerde toen hij zeventien jaar was. "Wij scheelden een jaar of vijftien, maar technisch en tactisch was hij nog een kanjer. Toen we mekaar voor het eerst leerden kennen, kwam hij naar me toe en zei dat ik best mocht pingelen, maar ik moest hem wel veel aanspelen, dan zou ik de bal precies op maat terugkrijgen. Nou, dat deed-ie hoor. Eigenlijk was hij midvoor maar Lagendaal liet zich slim terugzakken zodat ik als linksbinnen of rechtsbinnen het gat in dook. Hoe ouder hij werd hoe minder dat hij deed, maar we vulden elkaar goed aan. We vormden een puik stel. En buiten dat: ik mocht hem graag."

Het verschil tussen Cruijff en meneer Wilkes is dat Cruijff zich mateloos interesseerde (interesseert) voor de compositie van een wedstrijd, terwijl dat meneer Wilkes geen reet kon schelen. Hij was een pingeldoos. Eens, bij de junioren, legde scheidsrechter Dirk Nijs de wedstrijd stil en vermaande de jonge meneer Wilkes

dat hij ogenblikkelijk moest stoppen met pingelen, want voetbal was een teamsport en zijn ploeggenoten hadden nog geen bal gekregen. De beledigde solist liep huilend het veld af, maar werd door de latere KNVB-bestuurder weer het veld ingeduwd. Met pijn in zijn hart speelde meneer Wilkes de bal zo nu en dan eens af.

"Mijn teamgenoten werden nooit slechter van mijn gepingel," zegt meneer Wilkes. "Ik wist dat ik leuk kon voetballen. Als ik de bal had, werkte ik me ondersteboven. Ik pingelde net zo lang tot ik de bal kwijt was. Dan wachtte ik tot ze 'm weer inleverden en dan ging ik weer voor een volgende dribbel. Net zolang tot ik hem kwijt was, maar er kon natuurlijk ook een doelpunt van komen."

Meneer Wilkes staat op. Calvin moet gehaald. Over een week of twee moet ik nog maar eens langskomen. Hij zal nog eens diep nadenken over de oorlog. Misschien dat hij wat foto's vindt uit die tijd. Op de revers van zijn Hugo Boss-colbert ontdek ik een speldje met het embleem van de Spaanse voetbalclub Valencia; goud met een diamantje. Hij draagt het elke dag; dat van Inter is te groot, dat draagt hij zelden, dat van Xerxes wil hij niet dragen, zegt hij.

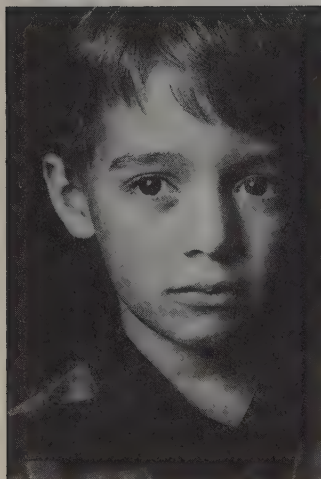
"Ze hebben me beledigd." Meneer Wilkes kijkt voor het eerst boos. "Ze vonden mijn zoon Michael niet goed genoeg voor Xerxes 1. Ze stelden hem gewoon niet op. Ik vind dat onbegrijpelijk. Het is toch leuk als er vijftig jaar later opnieuw een Wilkes in Xerxes 1 speelt? Als-ie er nou niks van kon... Maar hij kan leuk voetballen. Bij V.O.C. staat hij mid-mid. Hij heeft een goed schot en kan goede passes geven. Als Xerxes wijzer was geweest dan hadden ze hem gehouden. Nee, ze verlaten zich op de trainer, een voorbijganger. Trainers zijn klootzakken, secreten."

Zijn hoofse beleefdheid is plotseling verdwenen.

"Ach jongen, Xerxes. Praat me er niet van. Ik kom er nog, eens per jaar, het pupillen-toernooi draagt mijn naam. Ik doe het voor die kleine jochies. Maar als ze de naam Wilkes zo waarderen, dan hadden ze wijzer moeten zijn. Als je gevoel hebt voor de historie van de vereniging... Maar ik zeg je: V.O.C. heeft meer warmte. Dat is een sympathieke club met traditie. Maar kom, ik moet Calvin nu echt gaan halen."

II

*Het engeltje, Lagendaal, meneer Wilkes en
Maarten verenigd bij V.O.C. aan
de Overschiese Kleiweg*

Calvin

FOTO WILLEM MIDDELKOOP

Ongeveer vier weken later.

Die parfum, die parfum. Paloma Picasso. Op zeker. Ik vraag of hij de spreuw nog heeft gevonden.

"Nee," zegt meneer Wilkes.

"Weet je wie er dood is?" vraagt hij plotseling. "Franco Moschino. 45 jaar. Dat was geen kleine jongen hoor."

Vanmiddag traint Calvin bij V.O.C. Meneer Wilkes moet hem zo meteen halen. Of eigenlijk nu.

"U vroeg vorige keer of ik Lagendaal kende."

"Ja. Lagendaal, ja."

"U bent hem dankbaar, zei u."

"Laten we elkaar straks bij V.O.C. ontmoeten. Calvin traint tussen half twee en drie uur. Gaan we eventjes in de kantine zitten. Dan zal ik vertellen van Lagendaal. Ja?" gebiedt meneer Wilkes.

Een eenzame bowler gooit de bal van zijn leven naast het verdronken hoofdveld van V.O.C.

Op de parkeerplaats achter het doel valt een Saab Cabriolet nog het meest op. Er staan ook auto's van minder allure. Veel boodschappenwagentjes.

In de BMW die van de Overschiese Kleiweg komt, zitten meneer Wilkes en Calvin. Het regent hard.

Calvin, klein, lief en met mooie, grote, bruine ogen, draagt het karakteristieke rood-zwarte shirt van V.O.C. onder een duur trainingspakje.

"Ga maar," zegt meneer Wilkes als de regen wegtrekt richting Xerxesweg en hij opent zijn portier. Calvin loopt met zijn glimmende voetbalschoenen over zijn grootvader heen, springt de BMW uit, zo in een plas, en holt naar het half verharde trainingsveld waar een stuk of dertig mannetjes in de weer zijn met een paar ballen.

"Ik sterf al weken van de pijn in mijn arm," zegt meneer Wilkes.

"Elke keer als ik Calvin zie, vraagt hij: 'Opa, heeft u nog zo'n pijn in uw arm?' En laatst: 'Opa, toen ik ben gaan slapen, had u toen nog pijn in uw arm?' Dit is zo'n lief jochie. Ik leef voor mijn kleinkinderen. Ik ben de oppas, want mijn kinderen werken hard. Het

liefst ging ik in Zuid-Frankrijk wonen, maar mijn kleinkinderen houden me hier. Ik trap gewoon te graag een balletje in huis met Calvin."

Het geluid van een zaktelefoon.

Meneer Wilkes zegt drie keer ja en stopt het ding weer in zijn zak. "Neem me niet kwalijk hoor. Cadeautje van Michael. Heeft die vuile rotaap voor me gekocht. Ik heb zoiets nooit willen hebben. Maar ik heb een verwende zoon die niets liever doet dan geld uitgeven aan mooie dingen. Hij komt zo even langs, die boef. Michael is gek van voetbal. Hij wordt voor de tweede keer vader. Mijn zevende kleinkind. Misschien dat het nu een jochie wordt. Zou wel geinig zijn, een Wilkesje. Dat de achternaam blijft bestaan."

Dadelijk gaan we naar de House of Lords, want V.O.C. heeft geen kantine, maar een House of Lords. "Eerst even naar Calvin kijken, dat vindt-ie leuk, als z'n opa langs de lijn staat."

Een kakclub noemden we de nu 100-jarige vroeger. Persoonlijk kan ik me de gebroeders Hennink nog goed herinneren. Kerels werden het genoemd. Goeie voetballers trouwens.

Mijn vriend Leo kan mooi vertellen over de keer dat hij in 1965 werd ontboden op het Plaswijck Paviljoen, waar de ballotage-commissie audiëntie hield. Of hij de zoon was van de legendarische Spartaan Pieter Verheul? was de eerste vraag. Ja, meneer. Of zijn vader nog steeds in de assurantiën zat? Ja, meneer. Gefeliciteerd, Leo was V.O.C.'er. Die eer was ook weggelegd voor zijn vriendje Dik, een dokterszoontje. Pieter, zoon van een tramconductor, kreeg een brief thuis dat er een ledenstop van kracht was en dat hij het maar eens moest proberen bij een andere voetbalvereniging.

"Nee, een ballotage-commissie hebben ze niet meer," zegt meneer Wilkes. "Ze doen het nu anders. De contributie is gewoon heel erg hoog."

Prachtig, zo'n diep gewortelde traditie.

"Kijk," zegt meneer Wilkes, "Calvin houdt zijn lichaam over de bal als hij schiet."

Het jongetje heeft inderdaad veel gevoel voor de bal.

De zoontjes van advocaten, notarissen, chirurgen en directeuren mogen op een doeltje schieten waarin het zoontje van de tandarts staat. Een oude man met een trainingspak leidt de training.

"Da's Dries. Dries Visser," zegt meneer Wilkes. "Ken je die?"

Nee, zeg ik.

"Dries, kom eens," wenkt meneer Wilkes.

Dries heeft trouwe, waterige ogen. Hij lijkt me een lieve grootvader. Het is hier veel te koud voor hem. Hij moet bij een warme kachel zitten.

"Dries is al vijftig jaar jeugdtrainer. Hè Dries?" zegt meneer Wilkes.

"Sinds 1947," zegt Dries die vergeefs probeert het snot in zijn neus naar boven te dirigeren. "Ik ben de oudste trainer van Nederland. Dertig jaar bij Xerxes, de laatste twintig jaar bij V.O.C. Bij Xerxes heb ik Moulijn opgeleid."

"Coen en ik," zegt meneer Wilkes, "zijn vorig jaar nog op zijn verjaardag geweest. Als verrassing. Hè Dries?"

"Dries heeft veel Xerxanen groot gemaakt," zegt Jan Middeldorp als de jeugdtrainer de kluwen V.O.C.-ertjes die een *metsie* spelen, probeert te ontwarren. Middeldorp is ook al een oud-Xerxaan die bij V.O.C. is terecht gekomen.

"V.O.C. is gewoon een gezellige club. Beeje het Xerxes van vroeger. Lagendaal heeft hier ook de laatste jaren van zijn leven gesleten. Ken je Lagendaal?" vraagt Middeldorp.

Miss Blanche-album, 2e serie, plaatje 1. Ik knik. Het Kanon ken ik wel. Hij werkte bij mijn opa op het Haagseveer.

"Grote speler geweest. Hij was een beetje terreinknecht. Dat vond-ie leuk. Hij was erg op zichzelf de laatste jaren."

Meneer Wilkes schiet zo'n klein balleje achter het standbeen terug naar Desmond, de kleinzoon van Jan Middeldorp. Hij doet dat zonder af te breken.

"Ik was blij dat Faas wegging naar Italië," zegt Middeldorp

lachend. "We waren even oud. Ik was een type speler als Faas, maar dan natuurlijk veel en veel minder goed. Toen Faas naar Italië vertrok, kreeg ik eindelijk mijn kans. Toen heb ik nog een jaar of acht in Xerxes 1 gespeeld."

Meneer Wilkes lacht.

Dries Visser

FOTO WILLEM MIDDELKOOP

The House of Lords.

Geen gokkast, geen formica tafels en stoelen, geen fout eiken. Wel: een biljart, zo'n rode Engelse telephonebox, donkerbruine plafonds, twee oude, houten vaten, een krakkemikkige piano, posters uit vervlogen jaren, cricket-attributen en een schoteltje waar we ons geld op moeten leggen als we wat te drinken pakken want er staat niemand achter de bar.

Dat heet stijlvol.

We zijn er helemaal alleen.

"Het voetballen ging in de oorlog gewoon door," zegt meneer Wilkes. "Behalve het laatste oorlogsjaar dan, toen is er nauwelijks gevoetbald. In het begin had je zogenaamde broodjes-wedstrijden. In Haarlem voetbalden we vaak om broodjes. Dan organiseerde een café een wedstrijd en dan kon je na afloop in het café, waar de eigenaar tafels had gereserveerd, zoveel eten als je wilde. Maar aan het eind van de oorlog, toen iedereen aan de geuew-honger lag, bestonden die wedstrijden niet meer. Maar voetballen was ook gevaarlijk. Je moest natuurlijk uitkijken met voetballen in de oorlog. De Duitsers hielden razzia's bij grote voetbalwedstrijden. Ik meen dat er in het Sparta-stadion een is geweest. Die moffen werden naar gelang de oorlog duurde gemener. Ik was op een leeftijd gekomen dat ik in aanmerking kwam om tewerkgesteld te worden in Duitsland. Het werd steeds gevaarlijker.

"In 1943 ben ik door het oog van de naald gekropen. Bij een razzia op de Dordtsestraatweg kon ik maar ternauwernood ontkomen door een huis in te vluchten. Die vrouw stond doodsangsten uit, maar ik ben toch echt blijven zitten. Tot de kust veilig was. In vergelijking met anderen had ik natuurlijk niet zo te klagen. Ik herinner me die jodenjongen goed, Harry van Rhijn. Hij speelde bij Xerxes. Nooit meer teruggezien. Net als Kerssemeijer en Sterkenburg. Ja... Maar wat wilde ik zeggen. Nou, Lagendaal was dus personeelschef bij de politie. Na de oorlog is hij commissaris geworden. Hij heeft mij in '43 hulpagent gemaakt. Hulpagent, ja. Zodoende voorkwam hij een transport naar Duitsland, want iedere hulpagent had een Ausweiss. Daardoor was ik een vrij mens. Lagendaal heeft dat met heel wat eerste elftal-spelers van Xerxes geflikt. De enige tegenprestatie was dat we af en toe moesten patrouilleren. Een dag- of een nachtdienstje draaien. In burger, met een band om je arm de straat op met een agent. Twee uurtjes of zo. Dan deed ik die band snel af. Want als ik een café zag ging ik echt biljarten. En 's avonds dook ik De Klerk in om te dansen. Niemand die het wist. Ik had bovendien de mazzel dat ik was gekoppeld aan een agent wiens verantwoordelijkheid het was om familie van politiemensen af en toe van eten te voorzien. Met een overvalwagen via Spijkenisse, daar de door de Duitsers zwaar bewaakte brug over, en in Brielle die hele kar volstouwen met aard-

**Nou, Lagendaal was
dus personeelschef
bij de politie**

appels. Terug op het Haagseveer werd die lading in de kelder gestort. Maar daar had ik wel de sleutel van. 's Morgens vroeg, zo vijf, zes uur, want anders had je het risico dat je werd overvallen, moest ik die aardappels naar de families van politiemensen brengen. Maar daar had ik ook een paar zakjes voor mijn ouders, ooms en tantes en goede vrienden tussen gedaan. Extra aardappels betekende dat we thuis konden ruilen. Voor boter of suiker of vet. Ik ruilde ook aardappels voor tabak. Een paar sigaretjes voor mijn vader. Ja. Bij de politie had je ook fouteriken, maar nog meer die saboteerden. Wij Xerxes-spelers ook. We waren hulpagent, maar via de politie ben ik ook wel eens ingezet voor licht verzetswerk. We waren namelijk in het geheim lid van de bewakingsdienst van het verzet. We zorgden er voornamelijk voor dat allerlei garages uit handen van de moffen bleven. In een kerk heb ik zelfs schiet oefeningen gehad. Hoe je met een stengun moest omgaan.

"Ik heb het allemaal in een roes beleefd. Ik was een avonturier. Ik vond het allemaal spannend. Ik heb geluk gehad. Ik had de zekerheid dat ik niet weghoefde en het was nog verschrikkelijk gezellig ook. Want ondanks al die ellende hebben we vreselijk gelachen in die tijd. Het gekke is dat ik me toen helemaal niet zo realiseerde dat ik een geluksvogel was. Dat is pas na de oorlog gekomen. Door dat trucje van Lagendaal is me een hoop ellende bespaard gebleven. Ik heb de oorlog heel onbevangen beleefd. Ik was me niet echt bewust van de gevaren. Eén ding weet ik wel: Lagendaal is mijn redding geweest. Daardoor hebben de moffen me niks kunnen maken. Ze hebben mij niets aangedaan, maar ik heb een hekel aan Duitsers. Als ik naar Milaan ga, rijd ik er altijd hard doorheen, door Duitsland. Zo, nou weet je wie Lagendaal was. Genoeg gepraat. Ik ga nog even bij Calvin kijken. Loop je mee?"

Op het trainingsveldje, helemaal achterin, zie ik een jongen met een zwarte kuif. Ik ken hem van oude zwartwit foto's. Hij dribbelt wat met de bal en passeert drie, vier, vijf, zes, zeven, acht aspirantjes op rij. Zijn naam is Wilkes, ontegenzeggelijk.

"Michael is 27, maar het is net een kind," zegt meneer Wilkes.

"Calvin, kom eens hier."

Meneer Wilkes ritst het trainingsjack van het jongetje dicht. Weer los van zijn grootvader trekt hij meteen ten aanval. Bijna komt hij tot scoren, maar de bal smooit in modder.

"Godverdomme, Calvin," schreeuwt een ploeggenootje, ik geloof het tandartszoonje.

Meneer Wilkes vertelt dat dat Maarten is. Maarten is zes. Hij mag straks mee terug naar Kralingen met meneer Wilkes. Maarten zal wel niet beseffen dat het een hele eer is om met vieze kleren en vieze schoenen naast het engeltje op de achterbank van de BMW

van meneer Wilkes te mogen plaatsnemen. Want Maarten weet vast niet dat meneer Wilkes het allereerste officiële doelpunt na de oorlog voor het Nederlands elftal maakte, waarmee definitief een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog. Meneer Wilkes zou er in totaal 35 maken. Abe en Johan bleven op 33 goals steken. Wellicht dat Dennis Bergkamp meneer Wilkes overtreft, al is overtreffen het woord niet, vind ik.

Hè, Maarten?

Of zou Maarten Bergkamp heel goed vinden? Beter dan meneer Wilkes?

Simon Kuper

Helmut
Klopfleisch,
voetbaldissident

In september 1990 verhuisde ik naar Berlijn. Tien maanden eerder was de Muur gevallen. Voor die tijd had de stad twee grote clubs: FC Berlin in Oost-Berlijn en Hertha BSC in West-Berlijn. Helmut Klopffleisch was inmiddels al van Oost naar West verhuisd

FC Berlin heette tot 1989 Dynamo Berlin. Voor de val speelde het in het Jahnstadion, tien minuten lopen van mijn eerste flatje in Oost-Berlijn. Hoewel mijn buurt, de Prenzlauer Berg, één van de weinige was die de bommen van de oorlog had overleefd, was het huis toch flink verkommerd. De laatste klusjesmannen waren in de twintiger jaren langsgeslagen. In mei 1945 had het Rode Leger om iedere straat moeten vechten. Mijn flatgebouw was één van de weinige zonder kogelgaten, maar desondanks was het raampje in de voordeur (art-déco circa 1920) op vier plaatsen gebroken. De wind waaide naar binnen (dankzij de vreemde Berlijnse lucht lijkt het altijd tien graden kouder dan het eigenlijk is) en verdreef de geur van kattenpis een beetje.

Als je trap opliep kon je luisteren naar het rumoer uit de flatjes: de ruzies, het koffiegieten en het kolenscheppen. De bewoners waren meestal alleen thuis. Vier van de zeven broodwinners in het gebouw wonnen geen brood meer. De buurvrouw, die tot de val van de Muur ergens bureaucrate was geweest, moest nu als werkster haar brood zien te verdienen. "Als het aan mij lag bouwden ze morgen die muur weer op," zei ze vaak. Uit gewoonte noemde ze Oost-Berlijn nog steeds 'Berlijn'.

Afgezien van een massale werkloosheid, neo-nazi's, graffiti en hier en daar een Roemeense bedelaar met polio, leek Oost-Berlijn nog steeds een communistische hoofdstad. Je had altijd het gevoel dat het november was. De stad is in kaki, lichtbruin en verschillende grijs tinten gebouwd. Beelden van ernstig kijkende socialistische arbeiders zorgden ook niet voor vrolijkheid. De arbeiders deden sterk denken aan de Ariërs die ze hadden vervangen.

Op de Marx-Engelsplatz leven Marx en Engels in steen voort: Marx zit, Engels staat. Lenin had waarschijnlijk gelegen. 'Volgende keer lukt het', had iemand op de voorkant van het beeld geschreven, terwijl op de achterkant te lezen viel: 'Het spijt ons'. Het was een spannende tijd. Om met een Oostberlijns studentenkrantje te spreken: "Bijna niets is als het was, en aan de andere kant weet niemand wat het gaat worden. Het enige dat zeker is, is dat het zal veranderen." (Dit alles op mopperende toon.)

Niemand wist wat Dynamo ging worden. De club had zijn naam al veranderd en had het Jahnstadion verlaten omdat het de huur niet meer kon opbrengen. Het stadion was het meest indrukwekkende gebouw van de Prenzlauer Berg. Het lag een paar meter van de voormalige Muur en iedere keer als ik er langs liep, op weg om met het Westen te telefoneren, verbaasde ik me weer. De

torenhoge lichtmasten, twee keer zo hoog als de tribune en net zo grijs, gaven het gevoel van een gevangenenkamp. Wat het op wedstrijddagen eigenlijk ook was; om ontsnappingen te voorkomen bezetten soldaten de tribune naast de muur. De toeschouwersaantallen vielen altijd tegen.

Het Dynamo-team stond ook wel bekend als *Die elf Schweine*. Dynamo was de minst geliefde club van Europa, maar ook de succesvolste: tussen 1979 en 1988 werd het tien keer op rij landskampioen.

Dynamo werd na de oorlog opgericht met de intentie om de DDR-titel in de hoofdstad te houden. Tot de revolutie van 1989 heette de clubpresident Erich Mielke, de gevreesde tachtig jaar oude Stasichief. Mielke stond bekend als 'Erich der Alte', dit om hem te onderscheiden van de DDR-leider Erich Honecker, die 'Erich der Junge' werd genoemd. Honecker was slechts in de zeventig.

Mielke hield van Dynamo. Hoogstpersoonlijk zorgde hij ervoor dat alle DDR-internationals, onder anderen Thomas Doll en Andreas Thom, er kwamen te spelen. Mielke babbelde veel met scheidsrechters. Dynamo won vaak dankzij een penalty in de 95e minuut.

In Oost-Berlijn was Union de arbeidersclub die Dynamo altijd wilde zijn. De dapperste Union-fans riepen soms tussen het 'Ijzeren Union' door een snelle 'Deutschland, Deutschland'. Wanneer Union tegen Dynamo moest spelen zat het stadion altijd vol. Het publiek was voor Union, maar Dynamo won altijd. Tien minuten voor het einde stroomde het stadion leeg.

De Dynamo-spelers vonden het niet echt fantastisch dat ze ieder jaar landskampioen werden, maar hielden meestal wel hun mond. Een paar jaar voor de val van de Muur mocht Andreas Thom een interview geven aan het Westduitse blad Stern. "Veel mensen ontvluchten de DDR omdat ze het leven hier niet leuk vinden," gaf hij toe, om timide te concluderen: "Ik geloof dat dit een erg bijzonder land is."

Hij kreeg een spreekverbod dat pas afliep toen de Muur viel. Zo gauw dat gebeurde, verhuisden Thom en zijn collega's naar de Bundesliga. Jurgen Bogs, de trainer met tien landstitels, bleef bij Dynamo maar kon om één of andere reden geen wonderen meer verrichten.

Toen ik in Berlijn aankwam speelde FC Berlin al in het piepkleine Sportforum. (Ik heb het stadion ooit op een koude avond gezocht, maar nooit gevonden.) De club trok nog maar zo'n duizend man publiek, onder wie zo veel vandalen dat je met recht kon spreken van een gewelddadige meerderheid. Deze zonen van partijbonzen en Stasi-agenten waren, op Colombiaanse drugsdealers en Servische etnische zuiveraars na, de slechtste mensen op aarde. Dank-

Het Dynamo-team
stond ook wel
bekend als
Die elf Schweine.
Dynamo was de
minst geliefde club
van Europa

zij hun contacten konden ze zelfs in de communistische jaren naar het Westen reizen. Ooit reisde een grote groep met Dynamo mee naar Monaco. Na de val van de muur wisten deze jongens een synthese te vinden tussen communisme en neo-nazisme: hun favoriete liedjes waren 'Sieg Heil' en 'Wir lieben Mielke'.

FC Berlin kon zijn fans maar niet kwijtraken. Het huurde een bedrijf in om de clubnaam te zuiveren. Toch degradeerde de club naar de Berlijnse amateurliga. Over vijf jaar, of misschien wel eerder, melden twee regeltjes in een plaatselijke krant dat FC Berlin (DDR-kampioen 1979-1988) ter ziele is gegaan.

West-Berlijn had Hertha, Duits kampioen in 1930 en 1931, een 'Traditionsverein'. Ooit was Hertha de club van heel Berlijn, maar de nacht van 13 augustus 1961 had hier een abrupt einde aan gemaakt. Door de bouw van de Muur belandde de helft van Hertha's spelers en fans aan de oostkant van het IJzeren Gordijn. De club begon de verkeerde spelers te kopen, kreeg te maken met omkoopschandalen en vergat de om de hoek wonende jonge vleugelspits Pierre Littbarski te kopen. Midden jaren tachtig degradeerde Hertha naar de Berlijnse amateurliga.

Toen de Muur viel speelde Hertha in de tweede Bundesliga. Met tranen in de ogen en veertig jaar oude Hertha-shirtjes om de schouders bestormden horden Oostberlijners het Olympisch Stadion. De grootste Hertha-fan van Oost-Berlijn was wellicht Helmut Klopffleisch.

Wie denkt dat
voetbal niets met
politiek te maken
heeft, moet eens
met Klopffleisch
praten

Wie denkt dat voetbal niets met politiek te maken heeft, moet eens met Klopffleisch praten. Klopffleisch is een grote blonde vent met een lang gezicht. Hij werd uit de DDR getraptd omdat hij supporter was van de verkeerde ploegen. Ik leerde hem kort voor mijn vertrek uit Berlijn kennen. Het was 1991 en hij was al twee jaar weg uit Oost-Berlijn. Ondanks het feit dat de DDR niet meer bestond, kon hij het niet laten om onophoudelijk over het communisme te praten. "Ik kan 's nachts niet meer slapen, mijn vrouw kan 's nachts niet meer slapen, omdat de criminelen die het land bestuurden nog steeds vrij rondlopen." Hij kwam om de paar minuten geheel onwillekeurig op het thema terug.

Ik heb twee informatiebronnen over het leven van Klopffleisch: één daarvan is hijzelf, de ander is het dikke dossier dat Mielke's Stasi over hem bijhield. De nieuwe Duitse staat heeft de slachtoffers van de Stasi hun dossiers laten lezen. Beroemde Oostduitse romanciers hebben hun dossiers uitgegeven. Klopffleisch heeft het zijne voor mij gekopieerd. Het moet de Stasi worden nagegeven dat hun verslag tot in de details overeenkomt met dat van Klopffleisch zelf. Beide bronnen zijn het erover eens dat Klopffleisch in 1948 in Oost-Berlijn werd geboren en er tot zijn uitzetting in 1989 woonde. Hij werkte als elektricien bij een *Volkseigen* bedrijf en la-

ter als glazenwasser bij één van de schaarse privébedrijven. "We waren kleine mensen omdat ze ons klein hielden," vertelde hij me. Hij was glazenwasser geworden 'omdat ze je in het Volkseigen bedrijf steeds vertelden hoe je moest denken'.

Hij praat graag – of zoals de Stasi dat uitdrukt: hij heeft 'een emotionele manier van doen die in zijn persoonlijkheid gefundeerd is'. Het dossier waarschuwt: "K. heeft een goed mentaal begrip en kan verbanden leggen." (Als de Stasi niet steeds zijn initialen had gebruikt was het dossier iets minder Kafkaesk geweest.)

Over politiek meldt het dossier: "Uit zijn uitlatingen is duidelijk dat hij zich via de westerse massamedia informeert. K. verheerlijkt de Bundesliga. Volgens K. hebben sport en politiek niets met elkaar te maken." Daar was de Stasi het niet mee eens. Toen de Westduitse bureaucrate Klopfleisch zijn dossier overhandigde, zei ze: "Het gaat alleen maar over voetbal!"

"De vrijetijdsbesteding van de familie K. beperkt zich grotendeels tot voetbal en hun weekendhuisje in ...," meldt de Stasi. "De leukste tijden in de DDR waren in ons zomerhuisje," vertelde Klopfleisch me. "het lag buiten Berlijn, stil, niemand in de buurt, geen communistische propaganda en als we daar op een zomeravond naar westers voetbal keken, waren we gelukkig. In ons zomerhuisje was het alsof we in het Westen waren. Het was ons Klein Californië. Maar toen we uit de DDR weggingen hebben ze het ons afgepakt." Klopfleisch probeert nu al vijf jaar het huisje terug te krijgen.

"K. noemt zichzelf een fanatiek supporter van de Westberlijnse voetbalclub Hertha BSC," meldt het dossier. Toen hij drie jaar na de oorlog geboren werd, was Hertha al uit het oostelijk deel van de stad naar het Westen verhuisd. Maar de Muur moest nog gebouwd worden en zodoende zag Klopfleisch als kind Hertha vaak spelen. De Muur verscheen toen hij dertien was. "Het was een gestoorde, Duitse actie. Jullie zouden toch ook geen muur dwars door Londen bouwen?" Hij zou 28 jaar moeten wachten voor hij Hertha weer thuis zag spelen.

Tijdens de eerste maanden van de Muur stond hij samen met honderden Oostberlijnse Hertha-fans te luisteren naar het geluid uit het stadion, dat op korte afstand aan de andere kant van de muur lag. Als de toeschouwers op de tribunes juichten, juichten de fans achter het IJzeren Gordijn mee. Al snel maakten de grenswachten een einde aan de situatie. Later verhuisde Hertha naar het Olympisch Stadion, dat in het westelijk deel van West-Berlijn was gelegen, kilometers van de Muur en buiten het gehoor.

Wat te doen? "We hadden een 'Herthagesellschaft' in Oost-Berlijn, illegaal natuurlijk. We troffen elkaar eens per maand, steeds op een andere plek. Soms schreven we ons in als een bingoclub en

boekten dan een achterkamer van een café. Bij iedere bijeenkomst kregen we bezoek van de Herthatrainer, en soms kwamen spelers of bestuursleden over. Ik denk dat ik iedere Herthatrainer van de laatste decennia ontmoet heb. We hadden ze nodig om te weten wat er met de club gebeurde; niet de normale dingen, maar het inside-gebeuren, de echte roddel. We hadden die informatie nodig, want anders zaten we op de maan. De trainers zullen heb-

ben gedacht dat we een stel gekken waren, ze zeiden altijd dat ze het zielig voor ons vonden. We vertelden ze dat de bijeenkomsten geheim moesten blijven. Toch schreven ze dan in het wedstrijdprogramma dat ze Hertha's trouwe fans in Oost-Berlijn weer eens hadden bezocht. Het was pure opschepperij. Natuurlijk kreeg de Stasi argwaan, ze hielden trainers bij de grens tegen. Jürgen Sundemann hebben ze eens helemaal uitgekleeft. Iedere bijeenkomst zaten we weer te hopen dat de trainer zou verschijnen. Het was spannend, een avontuur.

"Ik was voor Hertha, Bayern München en het Westduitse elftal. Eigenlijk was ik gewoon voor ieder westers elftal en tegen

ieder Oostblok-team. Ik was erbij toen Dynamo Berlin tegen Aston Villa speelde, toen het tegen Liverpool speelde en toen Vorwärts Frankfurt tegen Manchester United speelde. Ik houd van Manchester United. Ik kan me een kopbal herinneren van Dennis Law, dat was als een schot van twintig meter van een normale speler. Als de Engelsen van onze ploegen wonnen schreven de kranten over 'de profvoetballers uit Engeland'. Alsof de onzen amateurs waren!"

Het is een klein historisch detail, maar de enige wedstrijd tussen de beide Duitslanden werd door de DDR gewonnen. Op het WK van 1974 versloeg het de BRD met 1-0. (Jürgen Sparwasser, maker van het enige doelpunt, vluchtte later naar West-Duitsland.) Klopfleisch keek even uit het raam toen ik de wedstrijd aanhaalde. "Ik begrijp het gewoon niet," zei hij. "In ons huis was het een treurdag. Er waren grote feesten in Oost-Berlijn, ondanks dat het een mazzeloverwinning was. Het ergste was nog die driehonderd

Klopfleisch met Roger Milla

partijbonzen op de tribune met kleine Oostduitse vlaggetjes. Ze applaudeerden steeds op het verkeerde moment omdat ze niks van voetbal begrepen.”

Klopfleisch zag de wedstrijd op de tv. Hij mocht alleen binnen het Oostblok reizen, en dat deed hij ook. Hij haalde een fotoalbum tevoorschijn dat vol zat met foto's van hemzelf met westerse grootheden. Klopfleisch met Franz Beckenbauer, Klopfleisch met Karl-Heinz Rummenigge, Klopfleisch met Bobby Moore, Klopfleisch met Bobby Charlton en Klopfleisch met zijn arm om Roger Milla geslagen. De foto's zijn de producten van zijn reizen door het Oostblok. Met het salaris van een glazenwasser? “Het was altijd ongelooflijk duur, maar ik zat niet in de vakbond en dus konden we sowieso geen andere vakantie krijgen.”

In drie decennia zag hij Hertha één keer spelen: in Polen tegen Lech Poznan. Die dag stond er een grote rij auto's aan de Poolse grens, maar de Oostduitse grenswachten wisten van de wedstrijd en stuurden iedereen naar huis. Klopfleisch had dit verwacht en had zijn moeder meegebracht. Aan de grens wees hij op zijn oude moeder en zei: “Ze is in Polen opgegroeid. Ik neem haar mee om haar het oude huis nog een keer te laten zien.” Het was een leugen, maar hij mocht doorrijden en bezocht de wedstrijd. Hij dacht dat hij van het systeem gewonnen had, maar de Stasi wist van zijn reis. Het staat in het dossier genoteerd: “Het gezin neemt iedere gelegenheid waar om de Bundesliga-ploegen live te ervaren.”

De Stasi reisde overal met Klopfleisch mee. Daarbij keek men niet op een mark meer of minder. “Door zijn gedrag bij de wedstrijd Volksrepubliek Bulgarije tegen de Bondsrepubliek Duitsland heeft K. het internationale aanzien van de DDR ernstig beschadigd,” berichtte een teleurgestelde spion. Het dossier noemt tevens een aantal andere voetbaldissidenten die eveneens het trotse aanzien van de DDR beschadigden. Klopfleisch las later in zijn dossier dat zijn baas bij de privé-glazenwasserij zijn reis naar Sofia met de Stasi had besproken. “De kameraad was zeer open en verklaarde zich bereid de veiligheidsorganen ook verder van dienst te zijn.” Klopfleisch had zijn baas altijd een aardige vent gevonden.

In 1981 bezocht Bayern München Tsjechoslowakije. De Stasi nam maatregelen ‘om de aankomst van vijandig negatieve krachten/crimineel gevaarlijke personen, als ook negatief decadente jonge mensen en jeugdigen te verhinderen’. Dat mislukte. Het Klopfleischdossier meldt: “Op 18.3.1981 verzamelde zich een groot aantal voetbalfans, velen van hen DDR-burgers, voor het hotel van Bayern. (...) Om orde en veiligheid te herstellen, zag de Tsjechische militie zich genoodzaakt de ingang van het hotel te ontruimen, onder meer door het gebruik van wapenstokken. De

De Stasi reisde overal met Klopfleisch mee

actie van de militie (...) werd vanuit een hotelraam gefilmd door een mannelijk persoon met een cinefilmcamera.”

De mannelijke persoon was Klopfleisch. Het dossier citeert uit een brief, die hij later aan een Münchenaar (waarschijnlijk een Bayern-official) schreef: “We hebben onze souvenirs verborgen. Bij de grens hebben ze ons weer gefouilleerd. Je voelt je daarbij als een bankrover. Is het geen schande, alleen maar omdat je naar Bayern gaat kijken word je zo behandeld.”

Vanaf die tijd begonnen zijn ‘gesprekken’ met de Stasi. Het dossier bevat het verslag van een ‘preventief gesprek’ tussen Stasi-luitenant Hoyer en Klopfleisch, dat plaatsvond op 12 december 1981.

Het dossier meldt: “K. arriveerde op tijd, en, zo zei hij, met het openbaar vervoer omdat hij bij dit weer (sneeuw/ijs) zijn wagen niet gebruikt. Hij kreeg het woord, en sprak op ‘een emotionele manier die in zijn persoonlijkheid gefundeerd is’. Hij wilde weten waarom zijn identiteitskaart was afgepakt. Hierdoor was hij niet in staat naar het buitenland te reizen. Hem werd verteld te kalmeren. Hij sneed het onderwerp voetbal aan, en zei ‘dat dit zijn hobby was en als zodanig door zijn gezin werd geaccepteerd’. Hij was naar Praag gegaan om de wedstrijd te zien.” Hij klaagde bij Hoyer dat hij geen kaartjes voor Dynamo Berlijn-Vfb Stuttgart had kunnen kopen.

“Hij beweerde dat hij dit niet kon verklaren. Hij vroeg of hij überhaupt naar de wedstrijd zou mogen in het geval dat hij een kaartje zou bemachtigen. Hem werd uitgelegd dat dit van zijn eigen gedrag zou afhangen. Hij antwoordde dat hij geen voetbalvandaal was en veroordeelde hun acties. Hij begreep niet waarom zijn identiteitskaart was ontnomen, terwijl relschoppers hun kaarten mochten behouden. Hij noemde M., die in ... woont, die in dat opzicht berucht is. Hij vroeg of hij niet met M. verward werd. Met betrekking tot een mogelijke wedstrijd tussen Bayern München en Dynamo Dresden stelde hij dat hij daarvoor ook officieel geen kaarten zou kunnen krijgen. Maar hij beweerde dat hij een voetballer ... van Bayern München kende, en dat hij als hij hem zou aanschrijven, kaarten zou krijgen. Het werd hem voorgesteld in zo’n geval Stasiluitenant Hoyer te bellen op telefoonnummer 5639289 om deze te consulteren.”

Dat maakte Klopfleisch chagrijnig: “Dit sprak hem totaal niet aan. Hij stelde dat hij in zo’n geval ieder plezier en interesse in de wedstrijd zou verliezen. Hij had sowieso al de indruk onder toezicht te staan.”

Andere ‘gesprekken’ volgden.

Klopfleisch vertelde me: “In het dossier worden ze ‘gesprekken’ genoemd, alsof we in een gezellige kamer zaten en zij vroegen: ‘Zo, mijnheer Klopfleisch, wat vindt u daar nu van?’ Maar het

was afschuwelijk. Ik voelde me als een achtervolgd dier. Een paar keer werd ik in een cel gegooid die niet groter was dan de hoek van deze sofa." Hij wees het aan. "Iedere keer had ik een andere ondervrager. Ik neem aan dat ze wilden kijken of ik steeds een ander verhaal zou vertellen, maar dat is slechts een vermoeden. Ik heb geen idee. Ik wist nooit precies wat ze wilden weten. Iedere keer als ik wat vroeg schreeuwde de ondervrager: 'Wij stellen hier de vragen!'"

Hij aarzelde een moment. Het leek als of hij zijn eigen geschiedenis nauwelijks kon geloven. Maar het bewijs lag voor hem; het dossier.

"Ze wilden altijd weten wie mijn handlangers waren. Uit principe vertelde ik ze nooit namen. Ze wisten waarschijnlijk toch alles wel, maar ik wilde ze laten zien dat ze geen informatie van mij zouden krijgen. Ik zei altijd: 'Niets zal in het Oosten ooit veranderen, jullie kunnen de mensen niet anders laten denken, laat mij alsjeblieft uit de DDR weggaan want ik kan dit niet meer verdragen.'"

"K. heeft een politiek labiele houding," concludeerde de Stasi.

Wat maakte van hem zo'n staatsvijand?

"Ik weet het niet. Mijn opa was anti-nazi, hij zei altijd hoe verschrikkelijk de DDR was. Dus van jongsaf aan hoorde ik iemand dat al zeggen. Maar verder weet ik het niet. Ik wilde gewoon kunnen lezen wat ik wilde, zien wat ik wilde en horen wat ik wilde."

Soms werd hij gevangen gezet als een westerse ploeg de DDR bezocht. "Ze sloten me zelfs op toen Schmidt, die toen Westduits Bondskanselier was, in 1981 Oost-Berlijn bezocht. Waarschijnlijk dachten ze dat ik op het vliegveld met een Duitse vlag zou gaan zwaaïen, of iets dergelijks. Het was al moeilijk genoeg om kaarten te bemachtigen voor wedstrijden tegen westerse ploegen. De kaarten gingen altijd naar partijleden, anders zou het hele stadion voor de uitploeg zijn geweest. Om er helemaal zeker van te zijn, hebben ze de kaartjes voor de wedstrijd tegen HSV pas een uur voor de wedstrijd aan de kameraden uitgedeeld. Maar wij kwamen altijd naar binnen. De meeste communisten haatten voetbal, ze verkochten ons hun kaartjes." Hij imiteerde een imbeciel partijlid die er van overtuigd werd zijn kaartje af te staan.

In 1985 werd Klopffleisch andermaal gearresteerd. Voor het duel Tsjechoslowakije-West-Duitsland gaf hij de Duitse bondscoach Franz Beckenbauer een Berlijnse speelgoedbeer, het symbool van beide stadshelften. De Stasi was erbij. "Op de terugweg hielden ze bij de grensovergang mijn auto tegen. Ze hebben vijf uur lang de auto doorzocht. Ze hebben zelfs de wielen er afgehaald. Wat ze vonden waren foto's van Beckenbauer en mij."

Ze wilden altijd weten wie mijn handlangers waren. Uit principe vertelde ik ze nooit namen

Klopfleisch met Franz
Beckenbauer

Hij liet me de foto zien. Klopfleisch, Beckenbauer en de speelgoedbeer staan bij elkaar. Op de achtergrond kijkt een onbekende vrouw toe. Misschien was zij de spionne.

De Stasi pakte de voetbalsouvenirs af die Klopfleisch in Praag gekocht had, maar noteerde 'dat er geen tekenen waren criminele smokkel'. "K. stelde tijdens de controle dat hij een verwoed verzamelaar van dergelijke spullen was. Hij zei dat hij nog nooit zo iets had meegemaakt." Klopfleisch kon de normen van een totalitair land nooit echt begrijpen. Zonder reden nam hij altijd aan dat hij met fatsoen en gezond verstand zou worden behandeld.

Klopfleisch vervolgde: "Ze ondervroegen me, schreeuwden naar me en ik begreep dat ze me in de gevangenis zouden gooien. Dus zei ik: 'Laat me gaan of ik bel mijn vriend Franz!' Toen werden ze zenuwachtig. 'Misschien,' dachten ze, 'is deze man echt een vriend van de Teamchef,' want zo noemden ze hem. 'Het komt in alle westerse kranten,' zei ik. Ze wilden het risico niet nemen en lieten me uiteindelijk gaan."

De Stasi hield alle Westduitsers in de gaten die contact hadden met Oostduitsers. Ik vond dan ook in het dossier een 'Verzoek voor meer informatie over de persoon van een Westduitsers genaamd Franz, woonachtig te Kitzbühl, Oostenrijk'. Iedere Duitser weet dat Beckenbauer daar woont, maar volgens de wet mogen

derden die in de Stasidossiers genoemd worden niet worden geïdentificeerd. De westerse ambtenaren die de dossiers beheren hebben daarom de achternaam doorgehaald.

Klopfleisch werd het jaar daarop weer gearresteerd. Het was kort voor het WK in Mexico. Hij had het Westduitse team een gelukstelegram gestuurd. "De Stasi vroeg: 'Hoe durf je de klassevijand geluk te wensen', waarop ik antwoordde: 'Voetbal in dit land is niet beter dan in IJsland of Luxemburg.' 'Blijf je bij die uitspraak?' schreeuwden ze, ik zei: 'Als je wilt onderteken ik het'. Kijk, Oost-Duitsland was waardeloos! Het nationale team trok amper 5000 man. En zelfs om dat te bereiken moesten ze gratis bussen laten rijden, waarin kinderen vervoerd werden die overal wel mee naartoe zouden gaan."

Ik was al afscheid aan het nemen toen Ralf, de zoon van Klopfleisch, binnenkwam. Hij zette zich naast zijn vader op de bank. Ralf was begin twintig. Op negenjarige leeftijd had de staat al het vertrouwen in hem opgezegd, nadat hij zijn onderwijzer had verteld dat hij een groot fan was van de Bayernspits Karl-Heinz Rummenige. Rummenige was een klassevijand, wiens tenue Ralf jaren later verwierf. Professor Scherer, president van Bayern München, liep op een avond de flat van de familie Klopfleisch binnen en begon zich langzaam uit te kleden. "Wat gebeurt hier?" vroeg Klopfleisch zich af. Al spoedig werd de reden van de striptease duidelijk; onder het pak van de voorzitter kwam het tenue van Rummenige te voorschijn. Hij had op deze manier het shirt langs de douane kunnen smokkelen. Hij schonk het shirt aan Ralf.

Ralf was een talentvolle voetballer, die op vijftienjarige leeftijd speelde voor de Dynamojeugd en tevens aanvoerder was van het Oostberlijnse jeugdelftal. Maar tijdens een verplicht militair trainingskamp viel hij en scheurde zijn kniebanden. Hij kreeg echter geen eerste hulp, en later ook geen operatie ('omdat wij *Staatsvijanden* waren'). Hij moest stoppen met voetballen en sindsdien heeft hij nooit meer gespeeld. Nadat zijn vader het verhaal van zijn zoon had verteld, liep Ralf de kamer uit. "Vroeger was hij altijd gelukkig," zei Klopfleisch. "Samen lachten we het Oosten uit. Ik vond dat ze als machines speelden, dus riepen we: 'Het zijn ballen, je moet ermee spelen!'" Hij had in zijn dossier een Stasibesluit gevonden: "De jongen zal niet bij zijn ouders weggehaald worden."

De DDR dumpte zijn dissidenten in het Westen. In 1986 meldde de familie Klopfleisch zich voor een emigratievisum. Drie jaar later werd het verzoek ingewilligd. De Stasi had het moment zorgvuldig gekozen; de moeder van Klopfleisch lag op haar sterfbed.

In 1986 meldde de familie Klopfleisch zich voor een emigratievisum

"Ik smeekte de Stasi om nog een paar dagen te kunnen blijven," vertelde Klopfleisch. "De arts had gezegd dat ze nog enkele uren te leven had. Ik vertelde het de Stasi, die zeiden: 'Nog enkele uren, dat weten we. Of je vertrekt vandaag, of nooit'. Dus ging ik; vijf dagen later overleed ze. Ik mocht niet terug voor de begrafenis." De familie bracht haar eerste jaar door in een vluchtelingenkamp.

Klopfleisch is een echte pechvogel; vijf maanden nadat hij de DDR had verlaten viel de Muur. Maar hij kon Hertha tenminste weer thuis zien spelen. "Toen ik in het Oosten woonde had ik een boel illusies over Hertha. Ik dacht dat het een grote club was, maar ook dat bleek ook een illusie. De Muur viel op 9 november 1989. De volgende competitiewedstrijd van Hertha was thuis tegen Wattenscheid. Er zaten 59.000 mensen in het stadion, en dat voor een tweede-divisie wedstrijd. Heel Oost-Berlijn was overgekomen. Maar op maandag lasen we in de krant dat de directeurs van Dynamo Berlin en Union Berlin als gasten de wedstrijd van Hertha hadden bijgewoond. Al die communisten en Stasibazen! Want geloof me, de bestuursleden, de trainers en de spelers waren allemaal lid van de partij, of ze het nu toegeven of niet. Ik was suppoost bij de wedstrijd tegen Wattenscheid, toen ik de partijchefs voorbij zag marcheren op weg naar hun vrijplaatsen. Ik dacht: 'Wij hebben voor Hertha gevochten en geleden en nu hebben ze de bonzen uitgenodigd'. Hertha maakte op de persconferentie bekend dat deze mensen de wedstrijd hadden bijgewoond, alsof ze er trots op waren! Daarom waren bij de volgende wedstrijd maar 16.000 toeschouwers aanwezig. Ik heb me meteen afgemeld als lid, maar ik ga nog wel kijken. Ik vind dat Hertha de enige club in Berlijn is. Zelfs mensen die nooit naar een wedstrijd gaan, kijken altijd hoe ze gespeeld hebben. Blau Weiss speelt beter voetbal, maar het is geen Hertha, hè?"

Hij moest toegeven dat het een triest verhaal was. "Dit jaar word ik 43. Ik heb 41 jaar van mijn leven in de DDR gewoond, 41 verspeelde jaren denk ik nu, ondanks het plezier dat we af en toe hadden. En weet je, het was een echte troost dat West-Duitsland zo succesvol was. Ze wonnen altijd van Oostblok-teams. Dat betekende heel veel voor ons."

41 verspeelde jaren
denk ik nu,
ondanks het plezier
dat we af en toe
hadden

Leo Vroman

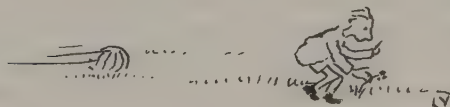
Foebelen

FOEBELEN

Ik balde liefst heel zelden voet
 en zelfs dan bepaald niet goed.
 Kwam er een voetbal door de lucht
 dan sloeg ik gretig op de vlucht:

Naderde eentje door het gras
 dan deed ik of ik elders was
 en wist mij dadelijk te bukken
 als om een kleine bloem te plukken
 en dat was moeilijk te doen
 want het veld was nauwelijks groen:

Waarom konden mijn klasgenoten
ook zo hard schreeuwen met hun grote
benen, dikke kuiten
en schoenen zwaar van modderkluiten?

Ikzelf zocht in de uiterwaarden
liefst vogels op de zelfde aarde
met mijn bleke blote kuiten
en schoenen zwaar van modderkluiten:

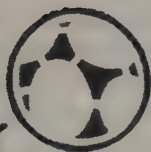

behalve op die voebeldagen
als Holland-België werd verslagen:

Leo Vroman
Brooklyn, 7 febr. '95

Ronald Giphart

Korfbal is liefde

Ik geloof niet dat ik ooit zo op een vrouw verliefd ben geweest als op Henne. Henne was knap, gevat, zacht, lief, mooi, gemeen, hard, lekker, spannend en elf jaar. Ik was al jaren erg 'op' Henne, zoals ik 'op' het merendeel van de meisjes uit mijn klas was (namen: Martine, Mascha, Jolanda, Simone, Samarinde, Monique, Debby, Els, Liesbeth). Het waren de jaren zeventig, we woonden in nieuwbouwwijken, het volwassen deel van Nederland stortte zich op één grote door de NVSH georganiseerde geslachtsdelenkermis, en in mijn klas deden we dat op kinderniveau dunnetjes over. Iedereen was op iedereen, zo simpel zat het. Er werden klasementen bijgehouden tussen wie het het vaakst 'aan' was geweest, wie er het beste kon tongen en welk paar dat tongen het langst had volgehouden. Op feestjes draaiden we op prehistorische cassetterecorders de Labamba en zoenden we in het midden van de kring. Ook deden we tientallen spelletjes als Eentwee-drievier, Madeliefje en Postbode. De regels van dit laatste spel waren eenvoudig: iemand klopte op de deur en schreeuwde: 'De postbode!' 'Wat heb je bij je?' vroegen de mensen in de kamer, waarna een antwoord kwam als: 'Drie brieven, met de tong gelikt.' Dan werd er in de kamer op iemand gewezen en gevraagd: 'Zijn de brieven voor dit persoon?' De postbode moest blind een klasgenoot uitkiezen en in ieders bijzijn de lippenpost overmondingen. Hierna werd degene die de brieven in ontvangst had genomen postbode en ging het spel verder. We speelden het zo vaak als mogelijk en iedereen uit de klas mocht meedoen.

Later heb ik wel eens bedacht dat het misschien kwam doordat we in een nieuwbouwwijk woonden en al onze ouders links en progressief waren (ook zij die VVD stemden), ik bedoel: dat we zo veel, zo onbekommerd en zo vrij van jaloezie zoenden en liefhadden. Die tijd ging voorbij en kwam nooit meer terug, zoals alles op den duur ophoudt. De afgelopen jaren heb ik er nog wel eens naar gezocht, naar dat onbekommerde, maar altijd als ik dacht frank en vrolijk te vrijen met een meisje, waren de vervolgvragen: 'Heb je condooms bij je?' en (een paar uur later): 'Betekent het iets voor je, dat dit gebeurd is tussen ons?'

Henne heeft me dit nooit gevraagd, misschien omdat er nooit veel meer tussen ons gebeurde dan dat we elkaar per ongeluk uitkozen met Postbode of dat ik op haar kwam te liggen met Madeliefje (de regels van dat spel zal ik een andere keer graag uitlegen). Ik geloof dat het maar een keer of drie 'aan' is geweest tussen Henne en mij, gelukzalige keren die helaas niet langer duurden dan enkele dagen. Henne was fantastisch. Ze droeg roodgeblokte houthakkersshirts die ter hoogte van haar buik waren samengeknoot, en om haar nek zat altijd een door zwembadwater verweerde zwartleren veter. Henne was een onweerstaanbaar lefmeisje. Haar enige nadeel was dat ze op korfbal zat.

Dit was bijna onoverkomelijk. Ik zat met enkele jongens uit mijn klas op voetbal en als we ergens op neerkeken was het 'bijbelwerpen' (zoals mijn vader korfbal noemde). Dordrecht en omliggende streken is vergeven van zowel fundamentalistische christenen als korfbalverenigingen, en er is zeker een correlatie tussen die twee. Ik denk niet dat Henne zwaar gereformeerd was, maar het feit dat ze zich geëncilleerd had aan een club die De Regenboog heette, maakte haar meer dan verdacht.

Het clubgebouw van mijn voetbalclub EBOH (Eendracht Brengt Ons Hoger, ook wel: Elf Boeren Op Hol) lag aan de Schenkeldijk, vlak achter onze wijk Sterrenburg 1, niet te verwarren met Sterrenburg 2, 3, 4 en 5. Op mijn zesde was ik samen met mijn toenmalige beste vriend Martin Berckhout lid geworden, nadat we er op het plein bij de Poolsterflat achter waren gekomen hoe enorm goed we eigenlijk konden voetballen. Een iets oudere buurtgenoot leerde ons een paar passeerbewegingen, die Martin en ik prompt thuis in onze achtertuinen van vier bij vier meter aan onze vaders lieten zien. Onze vaders talmden niet en meldden ons onmiddellijk aan bij de dichtstbijzijnde voetbalclub.

Ik denk dat ik hetzelfde gedaan zou hebben als ik mijn vader was geweest. Iedere jongen hoopt toch in eerste instantie van zichzelf dat hij goed genoeg is voor het Nederlands elftal. Toen vorig jaar de spelers van Oranje de eer hadden samen met mij in één vliegtuig te zitten (dat ons terugbracht van Dallas naar Schiphol, na de verloren wedstrijd tegen Brazilië) was de sfeer in de Boeing, ondanks het verlies, uitgelaten en vrolijk. Eén iemand zat echter somber en toch enigszins vergenoeglijk voor zich uit te staren. 'Hadden ze mij maar moeten vragen,' zag je hem denken, 'dan zaten we nu in Los Angeles.' Die iemand was ik, omdat ik ergens heel diep in mijn hart nog steeds vind dat het Nederlands elftal met mij erbij beter zou presteren. Ik vermoed dat veel mannen dit denken (van zichzelf, bedoel ik). Zien zij hun fantasieën echter gefnuikt door een onweerlegbare werkelijkheid, dan zullen veel vaders hun voetbalverlangens projecteren op hun zonen, in de hoop dat die ooit voor Oranje zullen spelen. Ik begrijp het dus dat Martin en ik door onze vaders gestald werden bij EBOH, om daar – uit hun naam – te trainen voor het echte werk.

Bij EBOH speelde ik lang niet zo goed als bij ons op het Gemmahof, maar dit gaf niet want alle jongetjes voetbalden met erg veel enthousiasme erg slecht. We speelden volgens het 'allemaal naar de bal'-systeem: tweeëntwintig zesjarige spermacellen rond een wegstuiterende eikel genaamd voetbal. Waar die bal was, waren wij, tot de scheidsrechter affloot en iedereen weer naar huis moest. Pas een paar jaar later ging het niveau van ons spel omhoog. Op straat hadden we inmiddels geavanceerdere traptech-

Die iemand was ik,
omdat ik ergens
heel diep
in mijn hart
nog steeds vind
dat het Nederlands
elftal met mij erbij
beter zou presteren

Korfbal was iets voor mietjes, vonden wij

nieken, passjes en schijnbewegingen geleerd, die we in het veld begonnen te gebruiken. Martin en ik zaten in het Derde team van onze leeftijdsgroep, en zo langzamerhand werd het ons duidelijk dat we moesten proberen bij het Tweede te komen, of liever nog in het Eerste (waarin onze absolute held en leeftijdgenoot Juultje Ellerman speelde). Gedreven oefenden we dan ook op ons plein om onze vaardigheden bij te schaven en uit te breiden. Mijn vader leerde me om met binnenkant van mijn wreef een boogbal te geven (die ik als rechtsbenige linkerspits goed kon gebruiken) en Martins vader deed voor hoe je een sliding niet hoefde te vrezén, zelfs niet op straat, zelfs niet als je tegenstander 2.14 meter was. De andere jongens van ons elftal ontwikkelden zich met ons mee, waardoor we steeds beter werden. Toen ik een jaar of tien was hebben we met EBOH C3 de begeerde Schenkeldijk-cup gewonnen, nadat we in een toernooi alle andere teams uit onze leeftijdsklasse verpletterend hadden verslagen (Dubbeldam C2 maakten we in met 13-2). Denkend aan die Cup voel ik me nog altijd een beetje Pele.

Martin en ik zwierven vaak rond bij de Schenkeldijk. Soms kwamen we er Henne met haar vriendinnen van De Regenboog tegen, die zich net als wij verveelden. Af en toe namen wij ze mee naar onze kantine om te flipperen of gazeuse te drinken, en ook drongen ze wel eens aan dat wij ook mee moesten naar het honkje van De Regenboog. Ja, dat deden we dus niet, want voor je het weet lag je te bidden voor zo'n mislukt kruis van Nazareth (zoals mijn vader een korf altijd noemde). Korfbal was iets voor mietjes, vonden wij.

Het jaar nadat we de Schenkeldijk-cup hadden gewonnen, gebeurde er iets vervelends, voor mij althans. Bijna alle jongens uit mijn elftal groeiden, werden sterker, kregen spieren en een lichaam, maar ik leek daarentegen eerder te krimpen. Nu was ik altijd al de kleinste van mijn klas en voetbalteam, maar toen ik twaalf werd, begon het een beetje zielig te worden. Bij EBOH was het zelfs zo dat ik mocht invallen in lagere leeftijdsklassen, omdat toch niemand mijn leeftijd vermoedde. In mijn eigen elftal speelde ik in de spits, waar ik jarenlang onbesuisd door de verdediging van de tegenpartij was gerend (zonder overigens vaak te scoren). Vanaf mijn twaalfde gebeurde het echter steeds vaker dat ik door spelers van de tegenpartij onder de grasmat werd geplet.

Eén wedstrijd is definitief op de harde schijf van mijn geheugen vastgelegd: toen we op een zaterdagmiddag voor de verandering op het Eerste Veld mochten spelen tegen O.D.S. Het Eerste Veld! Daar had ik nog nooit gevoetbald. Ik besloot de wedstrijd van mijn leven te spelen, maar de rechtsback van O.D.S. vond van niet. Hij was van het type De Hulk, en waar ik me ook bevond:

keer op keer haalde hij mij neer, ook als de bal niet in de buurt was. Na een paar maal had ik het lef om er met mijn piepstemmetje wat van te zeggen, maar dat wekte louter op de lachlust van deze hersenloze machtswellusteling. Hij begon me ongenadig te pesten. Om de halve minuut verdween ik naar het gras, mijn benen schopte hij blauw en hij trok voortdurend aan mijn oren. Het was niet de eerste keer dat ik zo getreiterd werd, dat had ongetwijfeld met ontluikende hormonen van mijn tegenspelertjes te maken. Het voetbal werd harder, en mannelijker, en gemener, en veel meer dan vroeger gericht op winnen. Tijdens de wedstrijd tegen O.D.S. werd het me voor het eerst duidelijk dat ik voetbal zo niet leuk vond.

In de pauze zei Oscar van Hoevelaken, een van mijn sterkste teamgenoten, dat hij had gezien hoe ik voortdurend werd belaagd, en dat hij er wat aan ging doen, en dat hij De Hulk op zijn bek ging slaan, maar in plaats dat hij na de pauze De Hulk ook inderdaad op zijn bek sloeg, nam De Hulk hem te grazen. Genadeloos werd Oscar in elkaar geslagen. De scheidsrechter (een van ons, nota bene) suste de vechtpartij en liet ons verder spelen. Goddomme, hierna was ik pas echt vogelvrij. Hoewel dat in de honderden jongensboeken die ik had gelezen wel degelijk anders ging, kwam geen enkele held me redden, bleek ik zelf niet plotseling over verbluffende vechterscapaciteiten te beschikken en droeg ik zeker geen wondersloffes die de stand toch nog in ons voordeel beslisten. Niets van dat al. De wedstrijd eindigde in 0-5.

Terwijl mijn noppen roffelden op het beton, ik ondertussen mijn woedetranen wegkneep en zorgde dat ik ver uit de buurt van De Hulk bleef, zag ik haar plotseling bij de tribune staan: Henne, het mooiste meisje uit mijn klas. Wat deed zij hier? Ik wilde niet dat Henne me zo zag. Henne keek naar me zoals mijn moeder ook wel eens deed: bezorgd, teleurgesteld en berustend tegelijk. Briesend snelwandelde ik naar de kleedkamers, zwerend dat ik zulke vernederingen nooit meer zou toelaten. Een uur later kwam ik Henne al dan niet toevallig tegen op de Schenkeldijk. Zij lag in het gras en ik liep naar huis. Mijn woede was al gekoeld, Henne deed of de wedstrijd haar was ontgaan. Ze stelde voor om te gaan flipperen of gazeuse te drinken, maar ik had het even helemaal gehad met EBOH. Henne vroeg of ik zin had om mee te gaan naar de kantine van De Regenboog. Daar zijn die christenen goed in: om je te pakken op je zwakste momenten. Je voelt je rot en dan sturen ze mooie vrouwen op je af om je in te palmen. Natuurlijk ging ik mee naar De Regenboog. Wat kon mij gebeuren: ik was een voetballer! In de kantine van De Regenboog was het pure liefde dat de klok sloeg. Iedereen was vriendelijk, warm en geïnteresseerd. Er werd niet geschreeuwd, niet liederlijk gezopen en er werden zelfs geen harde afzeikgrappen gemaakt (zoals bij EBOH

Daar zijn die
christenen goed in:
om je te pakken
op je zwakste
momenten

gebruikelijk was). En het allerbelangrijkste: er liepen evenveel jongens rond als meisjes. De schrijver Kinky Friedman schreef eens dat je in Texas al een homofiel bent als je meer van vrouwen houdt dan van American Football. De jongens van mijn elftal dachten in dezelfde trend: eerst voetbal, dan vrouwen. Ik vond dit ook, dacht ik, maar in de kantine van De Regenboog werd er aan deze stellige overtuiging getornd. Zoveel leuke meisjes, zoveel glimlachende gezichten, zoveel ontlukende schoonheid.

Een groepje jonge Regenbogen besloot op het veld een vriendschappelijk partijtje te spelen. Ook Henne en ik werden gevraagd mee te doen en de teams compleet te maken. Uiteraard wilde ik subiet weigeren, maar Henne keek me aan met een blik waaruit een nabije toekomst vol liefde sprak. Wat ik toen nog niet wist was dat als je een bal met twee handen kunt vasthouden, je korfbaltechnisch gezien tot de betere spelers van een club behoort. Henne legde me de koddige geboden uit (als een aanvaller wilde schieten, moest de verdediger een hitlergroet maken), waarna het spel begon. Achteraf heb ik wel eens het vermoeden gehad dat het allemaal afgesproken werk was, zoals sommige sektes als The Children of God met psychologische trucjes aan de werving van nieuwe schaapjes doen; in ieder geval speelde ik bij Regenboog korfbal zoals God het gewild zou hebben: spetterend, gevleugeld, hemels. Wat me bij EBOH bijna nooit was overkomen, gebeurde bij de Regenboog al in mijn eerste partij: ik scoorde en scoorde en scoorde. Henne zei later dat ik echt goed kon korfballen en dat ze het zo heel erg leuk zou vinden als ik ook lid zou worden van De Regenboog. Om haar verzoek overtuigender te maken, zoende ze me in het gras langs de Schenkeldijk. Dit was de eerste keer dat ik zoende zonder spelletjes als Postbode of Madeliefde, de eerste keer buiten de beschermende koestering van een kinderporno-feestje.

Die week bezocht ik een training van De Regenboog (liefde! gezelligheid!) en in de weken daarop oefende ik mee met Henne's team. Voor het eerst in zijn leven vroeg mijn vader zich af waar zijn opvoeding gefaald had en mijn beste vriend Martin vond dat hij de plicht had ons voetbalteam op de hoogte te stellen van mijn verraad, waarna mijn positie binnen het elftal onhoudbaar bleek. Op de trainingen van EBOH werd ik door mijn eigen teamgenoten gevloerd en blauw gebeukt, en kreeg ik tevens te horen dat ik maar moest gaan korfballen als hun grofheid me niet beviel. Vooral Oscar van Hoevelaken had het op me gemunt.

Tussen Henne en mij was het inmiddels een korte periode 'aan' geraakt, voor mij lang genoeg om lid te worden van De Regenboog en weg te gaan bij EBOH. Ik denk dat dit de eerste keer is dat ik vrijwillig een vrouw mijn leven liet bepalen, en nog altijd

weet ik niet of ik daarvan spijt moet hebben of niet. Op Henne was ik hevig verliefd, maar aan korfbal heb ik nooit een reet gevonden. We zaten toen in de zesde klas, en ik kon niet vermoeden dat een tijdje later alles anders zou worden, en weer een tijdje later weer alles anders, en weer een tijdje later weer alles anders, en tegenwoordig ook weer alles anders, zoals alles altijd om de zoveel tijd geheel anders wordt. Het einde van ons schooljaar en onze zes jaar durende *decade of love and peace* hebben we in mijn klas gevierd met een waar bataljon zoenfeestjes. Op een van die partijtjes ben ik Henne kwijtgeraakt, plotseling, achteloos, omdat zulke dingen altijd op feestjes gebeurden. Bij aanvang van het feestje had je het 'aan' met zus, en tegen het slot 'liep' je vol overtuiging met zo.

Na de zomervakantie verloren de meesten van onze klas elkaar uit het oog. Henne ging naar een Christelijk en ik naar een Openbaar Lyceum. Bij De Regenboog heb ik me die zomer nog laten uitschrijven. Veel van mijn oude EBOH-teamgenoten zijn in het jaar daarop van voetbal gegaan, begreep ik (waarschijnlijk omdat volgorde voetbal/vrouwen veranderde). Van mijn toenmalige beste vriend Martin Berckhout hoorde ik – dat is nog wel grappig om te vermelden – dat hij lid is geworden van de Dordtse korfbalvereniging Oranje-Wit.

Matty Verkamman

De vergeten koffer van Toine

*Drie generaties
Van Renterghem*

In de oertijd van het Nederlands elftal was Toine van Renterghem drie keer officieel international. Drie maal speelde hij tegen de Belgen. Slechts één keer won hij (na verlenging), de twee andere interlands zat hij in het kamp der verliezers. Die nederlagen konden de pret in het geheel niet drukken, want altijd was er in het eerste decennium van deze eeuw na een interland de overvloedige feestmaaltijd, de 'eere-wijn', 'de muziek voor den dans' en derhalve ook de aanwezigheid van leuke meisjes. Wie de foto's van voor, tijdens en vooral na de interlands uit de oude doos bekijkt, wie de weelderige menukaarten ziet, bekruipt al gauw het gevoel dat de sportief aangelegde kinderen uit de welgestelde milieus later een waar paradijs hebben verloren.

Zo dachten zij er zelf trouwens ook over. Niet toevallig ging de opkomst van het 'arbeidersvoetbal' in de jaren twintig gepaard met de oprichting van The Corinthians, een vereniging die zich volgens de statuten officieel sterk maakte voor 'zuiver amateurisme', maar in werkelijkheid tamelijk onbeschaamd louter de belangen van de eliteclubs behartigde. De leden van The Corinthians waren de voetballers van clubs als HVV uit Den Haag, van HFC uit Haarlem, van HBS uit Den Haag, van AFC uit Amsterdam en van VOC uit Rotterdam. Geen HVV'er, geen HFC'er, geen HBS'er, geen AFC'er of geen VOC'er die er over peinsde het voetbalplezier te delen met die arme sloebbers van, pak 'm beet, Feyenoord, ADO of Blauw Wit. Die 'ruwe poenen', zo stelde voetbalvader Pim Mulier geërgerd vast, 'hebben de besten onder ons al verdreven'. Verdreven naar het hockey, het cricket, het tennis.

Mulier kon het weten, hij kon oordelen en veroordelen. Hij was van huis uit zo welgesteld, dat hij zich zijn leven lang de luxe van niet werken kon permitteren. Pim Mulier had het razend druk met het vormgeven van allerlei sportbonden en verder hield hij zich aangenaam bezig met het verzamelen van kristal.

Terug naar Antoine François Mathieu van Renterghem, in het KNVB-archief de international met het volgnummer 21. Bij zijn debuut heet Oranje nog geen Oranje. Op 13 mei 1906 draagt Toine op het Schuttersveld in Rotterdam tegen België (2-3) een wit shirt met een smalle, rood-wit-blauwe sjerp die van de linkeroksel naar de rechterheup voert. Een jaar later heeft hij voor de wedstrijd in Antwerpen (1-3, na verlenging) wel een oranje shirt aan. Het is dan de eerste keer dat de nationale voetbalt ploeg in het oranje-wit aantreedt. Het is ook de wedstrijd waarin zijn dikke buik jonkheer Constant Feith niet verhindert in de verlenging als eerste met een doelpunt toe te slaan. In Toine's derde wedstrijd tegen de Belgen is het Nederlands elftal uitgerust met het verticaal gestreepte rood-wit-blauw, het shirt dat heden ten dage nog door Willem II wordt gedragen. Dat tenue brengt op 9 mei 1907 geen voorspoed. In Haarlem winnen de Belgen voor tienduizend toeschouwers met 2-1. Wanneer Toine in 1908 tenslotte wordt uitverkoren voor het team dat in Londen aan de Olympische Spelen mee doet, speelt het Nederlands elftal ook weer in de oranje shirts, maar dan zit er voor de rechtsbuiten van Houdt Braef

Rotterdam, 13 mei 1906, Nederland-België, 2-3. Debuut van Toine van Renterghem als international. Staande vlnr.: Jan Schoemaker (HVV), Jo Eshuijs (Sparta), Bok de Korver (Sparta), Kees Bekker (HBS), Anton Lens (HBS), Ben Stom (Velocitas Breda), scheidsrechter Bep Willing. Voorste rij vlnr.: Toine van Renterghem (HBS), Henk Muller (Quick Den Haag), Eddy de Neve (HBS), Mannes Francken (HFC), Ferry van der Vinne (HFC).

Stant niet meer in dan een reserverol. Tot een vierde interland zal hij nadien nooit meer komen.

Drie wedstrijden tegen België – de interlandloopbaan van Toine van Renterghem (geboren in Goes op 17 april 1885, overleden in Santa Monica op 1 maart 1967) is op zichzelf niet opzienbarend geweest. Dat was wel zijn koffer met tast- en zichtbare herinneringen die mij in de herfst van 1991 ten deel viel. Bij de nu 75 jaar oude Tonny van Renterghem, het enig kind van Toine en zijn uit Brussel afkomstige echtgenote Marguérite 'Guytje' Warnant, lag bijna een kwart eeuw een unieke collectie voetbal- en andere historie te rusten onder het stof der vergetelheid.

Tonny van Renterghem was tot enkele jaren geleden werkzaam bij de filmindustrie in Hollywood. Kort na de Tweede Wereldoorlog vertrok hij al uit Nederland naar Californië. Uit de oudste sporttijd in Nederland zijn bitter weinig foto's en documenten bewaard gebleven, maar toen Tonny de koffer van zijn vader opende, kwamen tientallen glasplaatnegatieven, voetbal- en cricketfoto's uit Nederland en België en andere documenten uit de sportwereld van rond de eeuwwende tevoorschijn. Zo kwam een schitterende, nooit gepubliceerde en op 14 april 1907 gedateerde foto boven water: het Nederlands elftal, kort voor de aftrap in Antwerpen. In hun officiële voetbalplunje liggen alle elf internationals op en over elkaar lol te trappen op het gras van het Beerschot-terrein. Door de inhoud van die Amerikaanse koffer kwam nog veel meer aan de oppervlakte. De familie Van Renterghem blijkt bepaald geen alledaagse familie te zijn (geweest). Dr. Albert Willem van Renterghem, de vader van international Toine, was een zenuwarts/psychotherapeut die Sigmund Freud en Carl Gustav Jung tot zijn persoonlijke vrienden mocht rekenen. Van zijn hand verschenen op het gebied van de psychotherapie, de psychoanalyse en over uiteenlopende medische onderwerpen welgeteld 42 boeken, vertalingen en andere publikaties. Tevens liet hij een meer dan opmerkelijke, maar slechts in tien exemplaren gedrukte en dus nauwelijks bekende autobiografie achter. Zes van die tien genummerde sets van de twee in leer gebonden en rijk geïllustreerde boeken waren bestemd voor de familie; twee sets gingen naar de bibliotheken van de stedelijke Universiteiten van Amsterdam en Utrecht en twee sets kwamen in Zeeuwse archieven terecht. "Onder volstrekt beding, dat mijn arbeid verzegeld zal worden opbewaard tot 1 April 1975 en pas met dien datum voor het publiek ter lezing beschikbaar zal mogen worden gesteld," zo liet de dokter in 1927 weten.

Evenmin alledaags als het leven van zijn grootvader is het leven geweest van Tonny, de zoon van Toine en Guytje. Hij zat tijdens de Tweede Wereldoorlog in Amsterdam in het verzet. Later heeft

hij voor het Simon Wiesenthal Centre in Los Angeles intensief jacht gemaakt op de beruchte SS-arts Josef Mengele. Tot op de dag van vandaag gelooft Tonny van Renterghem niet in de officiële verklaring dat de stoffelijke resten die op 6 juni 1985 bij de Braziliaanse plaats Embu werden opgegraven, de 'Engel des Doods' toebehoorden. Intussen is Tonny definitief teruggekeerd naar Nederland. Met zijn Amerikaanse vrouw, het 35 jaar jongere fotomodel Susanne Severeid, woont hij tegenwoordig in Zandvoort.

"Wat, woont Tonny weer in Nederland? Ik wist niet eens dat hij nog leefde! Na de oorlog kreeg je soms het gevoel dat iedereen in het verzet had gezeten, maar Tonny heeft in Amsterdam echt heel belangrijke en gevaarlijke dingen gedaan." Dat was de eerste reactie van oud-scheidsrechter Leo Horn, toen ik hem over de terugkeer van Tonny van Renterghem vertelde. Horn en Van Renterghem, zij zaten samen in de hoofdstad in het verzet. Onlangs hebben zij elkaar weer ontmoet.

Zonder dat zijn naam wordt genoemd, komt Tonny van Renterghem meteen al voor in de eerste regel van de meer dan lijvige, 1.426 bladzijden omvattende *Autobiographie* van dr. Albert Willem van Renterghem:

"Eenige maanden voor de geboorte van mijn jongsten kleinzoon, gebeurtenis die plaats had op den voor de Wereld-Geschiedenis zoo gedenkwaardigen 28sten Juni 1919, den dag waarop tusschen de Belligerenten de vrede te Versailles werd gesloten, beekroop mij de lust en rijpte het plan om mijne levensgeschiedenis te boek te stellen. Ik geloof, dat een toen pas door mij beëindigde arbeid er indirect toe heeft bijgedragen, mijn leven te overdenken en uit te schrijven. Zoo juist toch had ik de laatste drukproeven gecorrigeerd mijner vertaling van Prof. Sigmund Freud's *Vorlesungen zur Einführung in die Psycho-Analyse* en was ik zoekende naar ander werk om mijn vrijen tijd te benuttigen. Het boek van den Weenschen psycholoog had mij tot nadenken gebracht over mijn eigen leven, tot het opdiepen van mijne herinneringen, het opsporen van de drijfveeren mijner handelingen. Zoveel is zeker, dat toen in mij de lust vaardig werd, om te pogen alle gebeurtenissen en ervaringen in mijn geest terug te roepen, die ik had doorleefd

Tonny van Renterghem (links)
naast Leo Horn

van mijn jongste kindsheid af tot heden, deze te verzamelen en op te tekenen. Voortaan besteedde ik elk vrij oogeblik aan deze nieuwe taak."

Dr Albert Willem van Renterghem is al 82 jaar wanneer hij in de zomer van 1927 het tweede deel van zijn *Autobiographie* afsluit. Precies acht jaar heeft hij er over gedaan de vele bijzondere ervaringen uit zijn leven op schrift te stellen.

Dr Albert Willem van Renterghem tegen de eeuwwisseling in zijn Instituut Liébeault

In zijn tijd van verlichting is Van Renterghem voor Nederland op het gebied van de hypnose- en psychotherapie een voorloper geweest. Frederik van Eeden 'ontdekte' hem in de zomer van 1887 als 'Zeeuwse Wonderdokter'.

De door Van Eeden aan de Grote Markt in Goes met eigen ogen aanschouwde en door hem als 'suggestie-behandeling' omschreven aanpak van Van Renterghem binnen diens patiëntenkring van eenvoudige zielen, had de schrijver-arts in vuur en vlam gezet. "Ge moet niet langer in Goes vegeteeren, kom naar Amsterdam!" zo schreef hij Van Renterghem in een opgewonden brief. In 1925, achtendertig jaar na zijn

eerste kennismaking met Van Renterghem, keek Van Eeden in een artikel voor *De Maasbode* als volgt terug op die zomerse dag in 1887, de dag waarop voor hem de wereld van de hypnotherapie openging: "Wat ik toen zag was voldoende om mij te overtuigen dat ik hier niet te doen had met kwakzalverij, maar met een ernstige en hoogst belangrijke zaak. Bij mijn eerste bezoek aan Goes was ik zeer getroffen. Ik heb de neiging bij het zien van iets nieuws en belangrijks terstond daar geestdriftig op in te gaan. Dikwijls moest ik dat duur bekopen. In dit geval echter, had ik mij niet vergist."

In zijn in 1991 verschenen en bejubelde boek *Tweespalt, het leven van Frederik van Eeden tot 1901*, heeft Jan Fontijn de verbazing bij Van Eeden in Goes uitgebreid beschreven. "Het was in juli 1887, op een hete zaterdagmiddag, dat Frederik van Eeden samen met zijn vriend Charles van Deventer in Goes de spreekkamer binnenkwam van Albert Willem van Renterghem. Van Renterghem, een rustige, evenwichtige man, 42 jaar oud en vader van drie kin-

deren, was sinds 1881 huisarts in Goes. Daarvoor was hij eerst officier van gezondheid bij de Koninklijke Marine en vervolgens dorpsarts te Heinkenszand. Hij had die zaterdag vanaf elf uur talloze patiënten op een zeer speciale wijze behandeld en wel met hypnotische suggestie. Van Eeden maakte kennis met Van Renterghem en nam, na gevraagd te hebben of hij de behandeling mocht bijwonen, plaats tussen de wachtende patiënten. Hij keek zijn ogen uit. Hij zag hoe Van Renterghem een doodsbleke vrouw, die aan een chronische nierziekte leed, behandelde. Hij zag een patiënte binnen komen die Van Renterghem omstandig op luide toon wilde bedanken voor haar genezing. Van Renterghem maakte aan Van Eeden duidelijk dat deze vrouw aan baarmoedervloeiingen had geleden en daarvan door hypnotische suggestie was genezen.

“Verder was Van Eeden er getuige van hoe Van Renterghem een stoere wagenmaker, lijdende aan spierkramp, in slaap bracht en van zijn kramp afhielp, een aan reumathiek lijdende vrouw enige verlichting van haar pijnen verschafte en een metselaarsknecht met stijfheid in het schoudergewricht met behulp van suggestie bewegingen liet maken. De laatste patiënte die middag, een weduwe van 49 jaar die aan maagkanker leed, wist Van Renterghem dank zij een diepe hypnotische suggestie van haar pijn te bevrijden. Van Eeden bleek na afloop zeer getroffen door het aanschouwde en door de natuurlijkheid en diepe eenvoud van deze toepassing der psychische geneeswijze volgens de methode van Liébeault. Van Deventer had zijn vriend triomfantelijk aangekeken, alsof hij zeggen wilde: ‘Heb ik overdreven, toen ik je schreef over de hier verrichte therapeutische wonderen?’”

Nog in 1887 honoreerde Van Renterghem het verzoek van Van Eeden – die toen juist *De kleine Johannes* had geschreven – naar Amsterdam te komen. Samen stichtten zij het Instituut Liébeault, dat tussen 1887 en 1899 achtereenvolgens huisde op de adressen Singel 169, hoek Prins Hendrikkade/Nieuwendijk (Hotel Passage), Keizersgracht 258 en P.C. Hoofstraat 6. Vlak achter het Concertgebouw werd het Instituut Liébeault op 1 november 1899 bekroond met een nieuw gebouwd en fraai pand: Van Breestraat 1. ‘Eerste Inrichting voor Psycho-Therapie’, luidde het opschrift op een stuk natuursteen boven de ingang. Bijna een eeuw later staat het gebouw er nog steeds; in danig vervallen conditie. ‘Eerste steen gelegd door A.G.W. van Renterghem, 25 april 1899’, is nog steeds te lezen op het ingemetselde blok steen naast de verdwenen voordeur. A.G.W. staat voor Albert Ghislain Willem, de tweede zoon, die net als zijn broers Charles en Antoine in Nederland de hoogste nationale voetbelploeg haalde. De statige kliniek van weleer is bijna onherkenbaar verminkt en doet thans

dienst als jeugdhôtel van een Australische reisorganisatie. Van 1887 tot 1893 hield de maatschap van Van Eeden en Van Renterghem stand. Van Eeden respecteerde zijn collega ten zeerste, maar hij had in tegenstelling tot Van Renterghem niet altijd de warme belangstelling voor zijn patiënten. Waar Van Renterghem de patiënten soms in huis nam en hen zelfs meenam op vakantie, zette Van Eeden na zes jaar een punt achter de samenwerking.

Het Instituut Liébeault, Van Breestraat 1, Amsterdam, anno 1995

"Mij is nu het weten genoeg," zo stelde hij enerzijds verheugd vast over weer een nieuw fenomeen in zijn veelzijdig leven. Maar in één moeite door verborg hij evenmin de ergernis over de cliëntèle: "Al die benauwende, weenende, klagende, niet-begrijpende mensen een oogenblik van mij af! Ik stik onder al die kleinheid, prikkelbaarheid, voel mij vuil als na een lange reis. De meeste patiënten zijn hysterische jonge vrouwen, die voortdurend giechelen en die ofwel totaal sceptisch, of vol van allerlei angsten en vooroordelen zijn, boosaardige, leugenachtige kinderen, kleingeestige, weinig ontwikkelde mensen, die 'er helemaal niet in geloven, maar het alleen

voor de aardigheid proberen', steeds maar klagende en huilerige hypochonders, die menen dat alles verloren moeite is – hetgeen inderdaad vaak het geval is – en de hele menigte van zenuwlijders, meestal zwaar onder de medicijnen."

Van Renterghem vond het best dat Van Eeden vertrok. Hij noteerde: "Het aantal patiënten dat zich aan mijne zorgen toevertrouwde, groeide aanmerkelijk en bleef voortdurend overtreffen dat wat door Van Eeden werd behandeld. Mijn collega was niet meer met hart en ziel bij de zaak, hij veronachtzaamde de psychotherapeutische praxis, gaf meer aandacht aan zijn literaire werk en aan zijn vooruitstrevende denkbeelden op maatschappelijk gebied. Hij kwam 's morgens laat, ging 's middags vroeg weg, liet om proeven te corrigeren patiënten noodeloos in de wachtkamer hun tijd verliezen. Grosso modo deed ik twee-derde van de cliëntèle, terwijl we, wat het financieel gewin betrof, gelijk opdeelden."

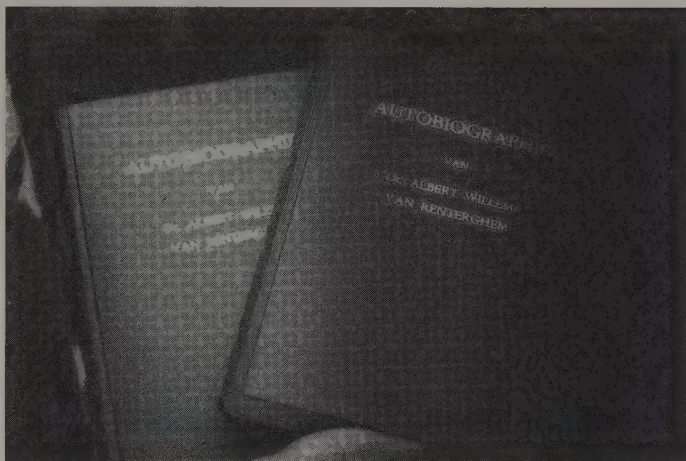
Binnen zijn psychotherapeutische wereld is Albert Willem van Renterghem een gepassioneerde nieuwlichter en een enthousiasmerende voorloper geweest. In haar recent verschenen boek *Freud en Nederland* heeft prof. dr Ilse N. Bulhof nog eens benadrukt dat Van Renterghem in Nederland de wegen voor de psychotherapie heeft gebaand. Hij was liberaal van geest en stond open voor nieuwe ontwikkelingen. De kunst van de hypnose-therapie leerde hij in Nancy bij dr Auguste Ambroise Liébeault. In Wenen bezocht hij Freud, in het Zwitserse Küsnacht ging hij weken aan één stuk in analyse bij Jung, de psycho-analytische grootheid, die in 1912 bij Van Renterghem thuis in Amsterdam drie dagen als logé te gast was.

De dubbeldikke *Autobiographie* fascineert door de stoet aan beroemdheden die er in voorbij trekt. Beroemde artsen, gevierde schrijvers en dichters, schilders en tekenaars, voetbal-in-

ternationals: velen hebben het pad gekruist van de in 1939 op 94-jarige leeftijd overleden levenskunstenaar, die in een vliegtuig stapte toen dat nog gelijk stond aan spotten met je leven, en rond de eeuwwisseling al naar Lapland en Algerije reisde, terwijl toen een trip naar Parijs nog een flinke onderneming was.

Zomaar enkele willekeurige citaten uit de *Autobiographie*:

Juni 1912: "Maandag 3 Juni zou ik voor het eerst Dr. Jung bezoeken. Deze visite was de eerste eener lange reeks. Na de préliminaires vond mijn leermeester het goed, dat ik hem de droom zou mededeelen, die ik eenige weken tevoren had gedroomd en opgeschreven: ik sta en houd in de rechterhand mijn hoofd, dat van den romp gescheiden is. In de nevenkamer zijn drie chirurgen. Van een dezer drie wil ik bij het reponeeren van het hoofd op den hals niet worden geholpen. Een stuk spier van den hals ruk ik weg en eet het op, een stuk spier van den arm werp ik weg. Vaag ontwaar ik nevens mij een tweede lichaam zonder hoofd. Op Jungs vraag, of ik invallen bij dit droomstuk heb, vertel ik hem, dat ik heb gepoogd eene verklaring te vinden van dezen droom en het mij toeschijnt, dat zij een wenschvervulling inhoudt. Mijn gebrek aan kennis der psycho-analyse zou worden gesymboliseerd door den romp zonder hoofd. Drie chirurgen, drie analytici, kunnen mij helpen om het hoofd op de romp te zetten. Deze, wier geschriften ik gelezen heb, zijn Freud, Jung en Stekel. Van

een dezer, Stekel, wil ik niet geholpen zijn, zijne droomuitleggingen toch zijn mij te cru, te plat sexueel. Het behouden en opeten van een deel, een spier van den hals, zou beduiden, dat ik nevens de analyse toch als wapen dat deel, een stuk van mijn therapeutisch kunnen, de suggestie, behoud, een ander deel, de verlaten carthartische methode, verwerp. Het tweede lichaam zonder hoofd zou mijn collega Van der Chijs zijn, die evenals ik nog vreemdeling is op psycho-analytisch gebied en na mij de operatie hoopt te ondergaan. Wat de manifeste droom aangaat, vindt Jung mijne duiding voor de hand liggend. Hij wijst echter op het feit, dat achter dezen manifesten droominhoud de latente droomgedachten schuilen en het er om gaat deze uit te vinden."

Oktober 1912: "Terugkomend van New York, waar hij zijn voorlezingen had gehouden, bezocht ons dr. Jung met zijne vrouw en was een drietal dagen onze gast in de Frans van Mierisstraat. Eén der dagen werd 's avonds op de walsmuziek van de pianola gedanst door Jung en Guytje."

Juli 1914: "Het was Maandag 6 Juli aan het ontbijt, dat de Etoile Belge ons de tijding bracht van den vermoedelijk door Serviërs gepleegden moord op den aartshertog-troonopvolger van Oostenrijk. 15 Juli bracht ik een bezoek aan Prof. Freud in zijne woning en werd zeer vriendelijk door hem ontvangen. Plotseling werd ons gezellig samenzijn en wel op alleronaangenaamste wijze gestoord door het uitbreken van de Oostenrijks-Servischen oorlog. Weenen was in rep en roer. Toen Maandag meer en meer de vrees gewettigd bleek te zijn, dat de oorlog zich zou uitbreiden, toen Rusland dreigde de zaak van Servië te zullen steunen, waardoor noodzakelijk ook andere mogendheden betrokken moesten worden in het geding, drong Albert er op aan, dat we ons vertrek vervroegen zouden. Wij volgden zijn raad, kregen passen door bemiddeling van den Hollandschen consul Lapere en besloten reeds Dinsdag te vertrekken. Overal heerschte de oorlogskoorts, iedereen praatte van maatregelen nemen en voorraden inslaan. Het was een stormloop naar de kruideniers. Ook wij deden mede en besteedden hoopen geld aan allerlei huishoudelijke benodigheden. Hals over kop kwamen Antoine en Guytje, die eind Juli naar Ottignies waren vertrokken, na een verblijf aldaar van slechts drie dagen, terug. Reeds werd België in den strijd betrokken, was Guytjes vader aangesteld als Generaal-Majoor bij het veldleger en gedirigeerd naar de vesting Antwerpen."

Geboren op 9 juni 1845 in Goes groeide Albert Willem van Renterghem op in een nagenoeg sport-loze tijd. Maar als vader van drie zonen stond hij aan het eind van de vorige eeuw in Amsterdam wel open voor dat nieuwe vermaak: voetbal. Tot ver na de eeuwwisseling was voetbal een bezigheid waarmee alleen de kin-

deren uit de elite zich bezighielden, maar tevens was het toen nog een hobby die binnen diezelfde elite veel vaker met afkeuring dan met bijval werd gezien. Zo niet in verlichte huize Van Renterghem. De jongste spruit, Antoine, kon mede door de sportieve stimulansen van huis uit tot zijn drie officiële interlands reiken. De twee andere jongens, Charles en Albert, speelden wedstrijden voor het Bondselftal, de nationale ploeg, die vooraf ging aan het in 1905 officieel gestarte Nederlands elftal. In zijn *Autobiographie* ('geschreven voor zijne vrouw, zijne kinderen en dier kinderen, als deze tot menschen zullen gerijpt zijn'), beschrijft Albert Willem enkele keren zijn voetballende zonen. Uit alles blijkt dat de dokter geen kaas heeft gegeten van het spel. Wat niet weg neemt dat hij voetballen gezellig en buitengewoon vermakelijk vindt. Eenmaal laat hij iets van trots doorschemeren. In 1902 speelt het Bondselftal tegen 'Boldklub Kopenhagen':

"De twee jongsten onderscheidden zich zoodanig bij hun eerste klas gequoteerde club Volharding, dat beiden door de voetbalcommissie werden uitverkoren om deel uit te maken van het Nederlandsch elftal voetballers, dat uit zou komen bij de beoogde International Match, die in Mei in Den Haag zou worden gehouden

Een unieke opname, uit de 'Amerikaanse' koffer van Toine van Renterghem. Volharding cricket in 1904 op het terrein voor het Rijksmuseum in Amsterdam.

Staand links Albert van Renterghem, staand tweede van rechts Toine. Op de grond zittend, met gekruiste benen, Harry Kuneman. In 1908 was hij als voetballer van HBS, tegen Zweden, eenmaal international.

tusschen dit elftal en de Deensche 'Boldclubben'. Moeder en ik, zowel als Charles en Betsy, waren tegenwoordig op het veld aan den Wasschenaarsschenweg, toen Albert als linksbuiten en Antoine als rechtsbuitenvoor hunne triomfen vierden. Uit veler monden hoorden we lof en toejuichingen voor Ekster en Twaan. En al besliste deze strijd ten gunste der Denen, de Hollanders hadden puik spel geleverd, Holland goed vertegenwoordigd."

Wanneer Antoine goed genoeg wordt bevonden voor de Oranje-selectie, die in 1908 op de Olympische Spelen derde zou worden, blijkt het begrip Nederlands elftal voor de dan al beroemde dokter nog steeds geen gesneden koek te zijn. Wel constateert hij al het eerste commerciële trekje binnen de voetbalsport. Onder de kop 'Antoine, als International football-speler naar de Olympische Spelen te Londen, zakt voor zijn candidaats-examen', heeft de autobiograaf het volgende genoteerd:

"Alberts vrees, dat Antoine hem voorbij zou streven in de studie van het Recht, bleek alras ijdel te zijn. De waarheid is dat Antoine niet bepaald blaakte van heilig vuur voor de studie in de Rechten en het hem moeite kostte de leerstof in zich op te nemen. Hij voelde meer voor sport, ook dat is waar. Groot was het succes, dat hij jaar in, jaar uit in football en cricket mocht oogsten, zoo in Holland als in België. In Mei 1908 behoorde hij weer tot het elftal, dat uit de beste Nederlandsche football-spelers gevormd, ditmaal zou uitkomen te Londen bij de Olympische Spelen. In sport- en weekbladen werd hij geroemd. In 'Eigen Haard' is hij door Jo Cernée in haar stukje 'Jeugd-Idylle' verafgood. Zijn naam prijkt als handelsmerk op sigarenkistjes, zijn beeld verlucht den omslag ervan. Met zijn vriend Künemann (dit is Harry Kuneman, de voetballer die in 1908 tegen Zweden één keer international was en op 7 mei 1945 in een Jappenkamp werd doodgeschoten omdat hij weigerde Japans te spreken, een taal die hij machtig was - m.v.) verlaat hij zijn club 'Volharding', die tot tweede klasse is gedaald. Voortaan spelen zij mee met de Haagsche club H.B.S. Albert blijft 'Volharding' trouw in haar decadentie. Met weinig moed doet Antoine zijn candidaats-examen even voor de Paasch-vacantie. Hij wordt door de Commissie gewogen en te licht bevonden. Eerst na de groote vacantie mag hij weder een kans wagen. Deze uitslag drukte hem zeer. De rechtenstudie staat hem tegen. Hij meent geen man te zijn om examen te doen. Heeft hij voor zijn eind-examen Gymnasium ook niet aanvankelijk gefaald en is hij niet een jaar later pas er door gekomen? Wat zal de familie Warnant te Brussel van hem denken, hoe verdrietig is deze deceptie voor Marguérite? Om hem te troosten komt Antoine's meisje bij ons logeeren. Moeder en ik trachten hem moed in te spreken, wijzen op Alberts voorbeeld, die volhard heeft en een tweede maal geslaagd is na een eerste failure. Alhoewel zij het feit verdrietig, zelfs

erg vindt, heeft Marguérite vertrouwen in haar Tointje. Maar zij meent, dat de studie van het Recht en de carrière van rechtsgeleerde wellicht niet het ware is voor haar verloofde. Beide gelieven overwegen de idée om landbouwer te worden. Een oom van Marguérite van vaders zijde is boer in de provincie Namen. Het leven op het platteland is gezond, vrij en loonend. Marguérite zou er niet tegen op zien boerin te worden. Antoine, de sportsman, voelt voor buiten, voor de frische lucht, heeft den dood gezien aan zijn leerboeken en schrik voor examens. Moeder en ik praten als Brugman, trachten hem te bewegen om in de studie te volharden, zich door den brijberg heen te werken. Als hij eenmaal meester in de Rechten is, kan hij toch tal van betrekkingen kiezen zonder advocaat te worden? Maar wij stooten tegen een muur van verzet, een dubbelen muur zelfs, opgemetseld door beide gelieven te samen."

Toine van Renterghem wordt advocaat noch boer. Hij schakelt over op de tandarts-studie en bouwt voor de Tweede Wereldoorlog in Utrecht een bloeiende praktijk op. Na enig zakelijk misfortuin vertrekt hij na de oorlog in het spoor van zoon Tonny naar de Verenigde Staten. In kommervol te noemen omstandigheden overlijdt hij, 81 jaar oud, in Santa Monica. Als bijna 25 jaar later zijn bestofte voetbal-koffer wordt geopend, heeft hij net als zijn vader biografisch materiaal achter gelaten, zij het van geringere allure dan de *Autobiographie*. Voor de sport-geschiedschrijving is het cahier van 36 getypte A-viertjes niettemin curieus. 'Mijn Sportherinneringen' staat er boven. Te lezen is dat in Amsterdam eens aan de Westerdokdijk gespeeld moest worden op een veld z  bol, dat linksbuiten Albert zijn broer, rechtsbuiten Toine, niet kon zien.

Grootvader Albert met zijn 2-jarige kleinzoon Tonny, 1921

"Mijn sportherinneringen van jaren her leven voort, ze zijn voor mij subliem," zo besluit ex-international Toine zijn belevenissen bij het Bondsselftal, het Corinthians-elftal, het Nederlands elftal en de vele buitenlandse trips die hij met deze teams maakte. Ook de avonturen bij zijn clubs Heracles Amsterdam, Volharding Amsterdam ('op het veld gelegen aan de Baarsjes'), Victoria Hilversum en het vermaarde HBS Den Haag worden uit de doeken gedaan. "Haarlem en HBS hadden mij uitgenodigd voor het lidmaatschap. Na lang beraad besloot ik voor HBS uit te komen, daar mijn vriend Kuneman in Delft studeerde en ik zodoende de weekeinden bij hem zou kunnen doorbrengen."

De sportherinneringen van Toine van Renterghem zijn dus 'subliem', zo wordt aan het einde vastgesteld. In de epiloog van zijn *Autobiographie* laat vader Albert Willem zich van een filosofischer kant zien:

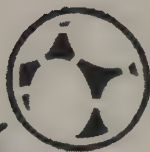
"Hebben wij qua persoonlijkheid vroeger geleefd, zal na den dood onze persoonlijkheid voortleven? Dat blijft ons een raadsel, wij weten het niet. Het sprankje geest dat in ons leeft, dat ons bezielt, is niet in staat dat vraagstuk op te lossen. De Algeest waarin eenmaal de onze wederkeert weet het. Hij regeert volgens onveranderlijke wetten. Hij duldt het Kwade om door het contrast ons het Goede beter te doen beseffen en ons aan te sporen het laatste te kiezen en naar volmaaktheid te streven. Volmaaktheid is in alle eeuwigheid niet te bereiken. Steeds blijft het een streven naar het betere. Dat streven maakt het geluk uit. Zullen wij bij den lichamelijken dood onze ikheid, onze persoonlijkheid, de som der ervaringen tijdens dit kortstondig aardisch bestaan gegaard, verliezen? Naar mijne meening zal die oogst van ervaringen zich toevoegen aan die der voorafgegane persoonlijkheden. Met deze wassende som van ervaringen blijft het individu in progres, in evolutie om zich ten leste op te lossen of opgenomen te worden in den Algeest. De slotsom mijner overdenkingen in deze kwestie is, dat ons weten een beperkte horizon heeft, dat ons streven moet zijn, dien gezichtseinder wijder uit te bouwen. Achter elk vraagstuk dat we oplossen ligt een nieuw vraagstuk dat oplossing verlangt en zoo tot het oneindige. Laat ons onvermoeid ijveren en arbeiden naar mate van de kracht en het vermogen, naar den aanleg ons gegeven en voorts eerbiedig en in ootmoed buigen voor den Algeest, voor dien God dien we ons niet voorstellen kunnen, zoo min als het insect, dat voor onze voeten kruipt zich eene voorstelling maken kan van den mensch. Met deze gedachten vervuld kunnen wij blijmoedig onzen plicht doen, onze taak zoo goed mogelijk vervullen en behoeven we den dood niet te vreezen."

Het Goede en het Kwade. Albert Willems kleinzoon Tonny van Renterghem kende tijdens en na de Tweede Wereldoorlog het

contrast van dichtbij. Over zijn rol in het Amsterdams verzet heeft hij niet veel meer kwijt gewild. Naar zijn oordeel hebben al te veel mensen al dan niet verzonnen, spannende verzetsverhalen verteld. Opwinden kon Tonny zich de afgelopen jaren nog wel over Josef Mengele. In september 1991 kwam plotseling in De Telegraaf de naam van Tonny van Renterghem voor in een serie verhalen over Mengele. In april 1985 bleek hij samen met zijn vrouw Susanne een opdracht van het Simon Wiesenthal Centre te hebben geaccepteerd om op het Portugese eiland Porto Santo naar Mengele te zoeken. Namens dit Centre bevestigde rabbijn Abraham Cooper dat de aanwijzingen over de aanwezigheid van Mengele op dat door oude nazi's gedomineerde eiland, in de buurt van Madeira, zo betrouwbaar waren, dat op onderzoek werd uitgegaan. Cooper: "Onze keus viel op de veteraan Van Renterghem, een betrouwbare Nederlander en bovendien niet van joodse afkomst. We waren dolblij dat Tonny van Renterghem en Susanne Severeid bereid waren deze gevaarlijke missie te volbrengen."

Het was bekend dat Josef Mengele een groot liefhebber van mooie, jonge vrouwen was. Met die voorkennis en getipt over een villa aan de rand van de zee waar Mengele werd vermoed, besloot Susanne in de buurt van dat huis enige tijd topless op het strand rond te lopen. Zij had de beschikking over een minuscule, in een aansteker verwerkte camera. Toen zij nog vrij ver van de villa was verwijderd, verscheen een man met een bril en grijs haar voor het raam. Het moment waarop Susanne haar aansteker in diens richting bracht, dook de man weg. Meer dan een silhouetfoto kon uiteindelijk niet worden gemaakt. Opmerkelijk was dat het om die bewuste villa wemelde van de bewapende bodyguards. Toen Tonny en Susanne op het eiland vernamen dat de bewoner van de villa op korte termijn naar München zou reizen, schreven zij een rapport met alle bevindingen voor het Wiesenthal Centre. Die informatie werd door Abraham Cooper via Ariël Sharon doorgespeeld naar de Israëlische inlichtingendienst, de Mossad. Nog geen maand later dook in Brazilië het 'Mengele-lijk' op. Tonny van Renterghem en Susanne Severeid hoorden vervolgens niets meer uit Amerika, maar met belangstelling namen zij kennis van bijvoorbeeld deze uitspraak van de Auschwitz-overlevende en Israëlische ex-politiefchef Menachem Russek: "De Amerikanen hebben altijd geweten waar Mengele zich schuil hield, dat blijkt uit documenten die de CIA en de FBI in bezit hebben. Ze lieten hem telkens lopen."

Theun de Winter

Vuur

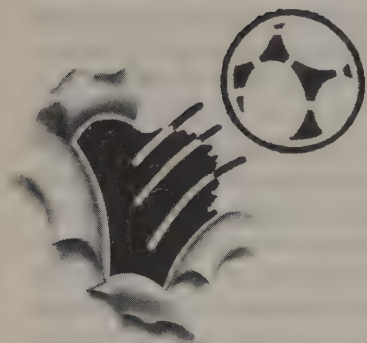
VUUR

(ter nagedachtenis aan Co Prins)

Waar oorlog is, is vuur
 en staan voor dito -pelotons
 de vrijheidsstrijders,
 door de vijand opgepakt,
 maar onversaagd,
 tegen de muur. Het hoofd
 boven de open schiller-kraag
 rechtop, de gekrulde kuif
 weerbarstig in de
 lentewind, de kaken hol
 en slecht geschoren,
 de vorsende blik, rechts
 opgerekt met een diepzinnig
 ooglid, licht laatlunkend.

Ook hij, postuum alter ego
 van zie boven, ging net
 zo zelfbewust in Het Verzet.
 Op zijn manier, op zijn eigen
 terrein, eind jaren zestig.
 Afwerken op doel, heet nu
 wat hij moest doen, toen, van
 de Nederduitse bondscoach
 George Kessler, leider in
 het oefenkamp, waar onze
 jongens gevechtssklaar werden
 gemaakt. Het was zijn beurt,
 de voorzet kwam, laag
 en op maat, zijn buitenissig
 linkerbeen beraamde
 het effect, tot het bevel klonk:
 'Feuer!' Toen hield hij in,
 keek zoekend om zich heen,
 terwijl hij achteloos
 de bal voorbij liet gaan,
 en stelde temerig de vraag:
 'Waar, meneer Kessler?'

Jos de Putter

De vermoorde onschuld

*Kleine geschiedenis
van de overtreding*

DE GRENS

ERIK CANTONA mag dit seizoen geen bal meer trappen, waar ook ter wereld. De schorsing is het gevolg van een overtreding op een toeschouwer. Dat is een bizarre doorbraak: tot nu toe kenden we overtredingen tussen spelers en min of meer ernstige schermutselingen tussen toeschouwers. Een van de zeldzame keren dat die scheiding eerder werd doorbroken, was toen een wedstrijd tussen Honduras en El Salvador aanleiding gaf tot een daadwerkelijke 'voetbaloorlog'. Maar toen was er sprake van een politieke uitvergroting, niet van een individuele slechting van een barrière. Cantona had altijd al het imago van een wispelturig genie. Hij leest boeken, zelfs met filosofische inslag (hij heeft een natuurlijke voorkeur voor de existentialisten), en is een liefhebber van de schone kunsten (Braque, Picasso). Dus is het niet meer dan logisch dat juist hij de overtreding over z'n begrenzing heen tilt, en zo het eind van een tijdperk bezegelt. Maar wellicht is het afscheid van dat tijdperk van de traditionele overtreding minder abrupt dan het lijkt. Want de overtreding heeft veel gezichten en is in de loop der jaren steeds complexer geworden. Hoogste tijd voor een genealogie, waarvan Cantona's overtreding begin- en eindpunt vormt.

HAND IN HAND

"Moulijn passeert kort voor tijd als een vlo de rechtshalf Miera, die zich helaas niet kan beheersen en zich aan de kleine man vergrijpt door hem op de meest unfaire wijze tegen de beide benen te schoppen. Coens reactie was ongekend. Hij krabbelde direct ter been en spankerde op Miera af, die het hazenpad koos. Enkele Feyenoorders, van wraakgevoelens beziel, stoven achter hem aan en alleen door het onmiddellijk ingrijpen van enkele suppoosten kon worden voorkomen dat Miera te velde werd gekielhaald. Al vielen er klappen en nam men wat felle beenbewegingen waar." Niet alleen het proza van Phida Wolff, auteur van het dikste Feyenoord-boek *Hand in Hand*, doet gedateerd aan. In 1965 veroorzaakte een overtreding op Moulijn nog een heel pandemonium. Coentje schoppen was uit den boze. Niemand begreep waarom die rechtshalf nou uitgerekend Coen een trap gaf, want die kon toch juist zo leuk ballen en hij deed zelf nooit iemand kwaad. Alle reden voor een achtervolging over het hele veld. Dat

bleef zo; ook in latere jaren, toen de overtreding steeds minder het karakter had van een incident waar een straf op stond en meer deel ging uitmaken van de tactiek, mocht Coen niet geraakt worden. Soms deelde aanvoerder Rinus Israel dat tijdens het handje schudden voor de aftrap voor de zekerheid even mee, mede namens Theo Laseroms en Willem van Hanegem.

Zo markeert de overtreding van Miera op Moulijn het moment waarop de onschuld vermoord werd. Het zou nog even duren voor voetbal echt oorlog werd, maar de oprechte verbazing en verontwaardiging over het feit dat iemand zo'n mooie linksbuiten 'zomaar' een trap gaf, zouden nooit meer terugkomen. Van nu af aan diende je er rekening mee te houden dat iemand een schop zou uitdelen, juist als je een beetje leuk kon ballen.

DE SLAGERS

Na Miera kwamen er nog veel hardere schoppers. In de jaren zeventig, toen de commercie definitief bezit nam van het voetbal, werd het 'uitschakelen van de tegenstander' zelfs een specialisme, iets waarvoor je dik betaald kon worden. Iedere ploeg die iets wilde bereiken nam wel zo iemand in dienst en sommige trainers stelden liefst acht potentiële killers op. In de loop der jaren kwamen er veel Argentijnen, Uruguayanen en Portugezen langsschieren, maar de vuilsten waren Goichochea, Benetti en Schumacher. Goichochea was het type huurmoordenaar dat ook wel door de mafia wordt gebruikt. Een simpele man van arme komaf, gehard in de bergen. Geen andere moraal dan de opdracht van de baas te vervullen. Die was ditmaal wat in dergelijke kringen 'eervol' wordt genoemd: de eliminatie van een wonderkind, Diego Maradona. Dus pakte Goichochea z'n stalen noppen en daalde de besneeuwde Baskische heuveltop af naar de vallei waar het stadion van Barcelona lag. Het wonderlijke van dat soort misdadigers is dat ze zelfs geen ritueel hebben. De overtreding op Maradona was, in al z'n onmenselijkheid, buitengewoon zakelijk. Goichochea kliefte de knie van Maradona, haalde z'n schouders op en ging weer naar huis. Mocht hij ooit weer eens tegen Maradona moeten spelen, dan zou hij zich hem waarschijnlijk niet eens herinneren.

Benetti was een iets ander type, een misdadiger met een geheugen. Hij brak begin jaren zeventig met alle mogelijke opzet het been van de kleine architect Wilfried van Moer. Ik dacht nog dat m'n vader een sigaret opstak, maar het geluid kwam echt uit de televisie. Benetti kraakte Van Moer. Bijna tien jaar later was Van Moer aan z'n tweede jeugd begonnen. Het was de Van Moer van wie Rik de Saedeleer zei dat 'hoe groter die kruin wordt des te meer we hem nodig hebben'. Het Europees kampioenschap werd in Italië gespeeld, en België moest tegen het gastland. Van Moer

**Benetti was een
iets ander type,
een misdadiger
met een geheugen**

had Benetti in geen tien jaar gezien, misschien had hij hem gewist uit z'n herinnering. Benetti schroomde geen moment om Van Moer op de geschiedenis te wijzen. Bij het allereerste balcontact van kleine kale Wilfried kwam Benetti in beeld, met geheven noppen vooruit recht op hetzelfde been af dat hij al eens had verbrijzeld. Ik weet nog altijd niet hoe Wilfried ontsnapte, maar de schrik zat er goed in.

De herhalingsoefening van Benetti is tekenend voor het cynisme waarmee van voetbal oorlog werd gemaakt. Iets dergelijks geldt voor de overtreding van Schumacher tegen Battiston in een wedstrijd tussen Frankrijk en Duitsland. Schumacher was nota bene een keeper, en dat geeft aan dat het oorlogvoeren niet langer beperkt bleef tot een handjevol specialisten. Frankrijk had al lang voor moeten staan toen in de laatste minuut van de wedstrijd Battiston doorliep op een verre pass en alleen nog Schumacher voor zich had. Die kwam in volle vaart z'n doel uit en schopte Battiston in één beweging onder de grond. Diens poging om dan in ieder geval nog het vaderland te redden mislukte: z'n lobje hobbelde naast het doel. Schumacher kreeg geen rode kaart, Frankrijk geen penalty, en het zal geen verbazing wekken dat Duitsland na strafschoppen won.

HET THEATER

Anders dan wat hierboven is beschreven hebben sommige overtredingen nooit bestaan. De term 'Schwalbe' is het enige woord uit de Duitse taal dat een plaats verwierf in het voetbaljargon. Een Duitse speler prefereert in het strafschopgebied een duikvlucht boven een solo. De irritatie daarover zal in ons land nooit meer verdwijnen sinds Bernd Holzenbein in een partijje tegen Nederland de scheids fopte. Klein theater was het, op het niveau van kinderlijke trucage. Maar de 'Schwalbe' is, hoe Duits het ook klinkt, geen Duits fenomeen. Het is een beetje het slappe derivaat van de *Commedia dell'arte*, zoals die ook op het voetbalveld door de Italianen wordt geëtaleerd. De Duitsers keken altijd al met een zekere afgunst naar Italië. Heinrich Heine schrijft in 1828 in *Die Bäder von Lucca*:

"Das ist ja eben das Missgeschick deutscher Schriftsteller, dass sie jeden guten oder bösen Narrn, den sie aufs Tapet bringen, erst durch trockne Charakterschilderung und Personalbeschreibung bekannt machen müssen, damit man erstens wisse, dass er existiert, und zweitens den Ort kenne, wo die Geissel ihn trifft, ob unten oder oben, vorn oder hinten. Anders war es bei den Alten, anders ist es jetzt noch bei neueren Völkern, zum Beispiel den Italienern, die ein Volksleben, und daher public characters haben. Wir Deutschen aber, wir haben zwar ein ganzes närrisches Volk, aber wenig ausgezeichnete Narren, die bekannt genug wären, um sie

als allgemein verständliche Charaktere in Prosa oder Versen gebrauchen zu können."

De archetypische nar die Heine hier bedoelt, en van wiens optreden hij nog precies voorspelt dat de Duitsers erbij willen horen hoe het bestraft wordt, kwam bijna 150 jaar later vanuit Milaan eens op bezoek in Duitsland. Hij had zich voor de gelegenheid gestoken in het strenge blauw-zwarte tenue van Internazionale Milan en ging als Roberto Boninsegna over de velden. Het leek een buitengewone avond voor Boninsegna's tegenstanders, Borussia Mönchengladbach. Uiteindelijk werd het 7-1 voor Borussia en wie Günter Netzer in die wedstrijd aan het werk zag vergeet hem nooit meer. Netzer was de gesel waar Heine het over heeft in z'n fragment: hij maakte vijf doelpunten en bereidde de andere twee voor. Zijn hele optreden en voorkomen leken rechtstreeks afkomstig uit de Duitse Romantiek – bij alle superieure nonchalance die hij ten toon spreidde leek het ook altijd alsof hij ergens een onbestemde pijn had. Wanneer Netzer weer eens gevloerd was kwam hij langzamer overeind dan ik ooit iemand voor of na hem heb zien doen. Hij wist dan allang dat hij uit de vrije trap zou scoren, maar veel plezier beleefde hij daar niet aan. Netzer verlangde naar elders, hij had last van wat de Duitsers 'Fernweh' noemen. Later zou hij in een appartement in Madrid gaan wonen. Het hele huis was zwart, de wanden, de vloer, het meubilair, alles. Hij woonde er met een fotomodel, een prachtige vrouw die tien jaar ouder was en hem behandelde als een kleine jongen. Netzers psyche, kortom, was zo duister als de Duitse Romantiek.

Geen wonder dat die op zo'n avond verstoord werd door de Italiaanse nar. Toen Internazionale volledig onder de voet was gelopen stortte Roberto Boninsegna plots ter aarde, als de stervende zwaan waarop Netzer het patent dacht te hebben. Boninsegna's sierlijkheid was vals, rechtstreeks afkomstig uit de volkse traditie die Heine licht jaloers beschrijft. De nar liet zich van het veld dragen, zei later door een blikje vanaf de tribune te zijn getroffen en de wedstrijd moest worden overgespeeld. Een half jaar later stond Boninsegna met Inter in de finale tegen Ajax, terwijl de Europacup dat jaar gewonnen had moeten worden door Borussia Mönchengladbach. De Duitsers leidden van de demonstratie van Boninsegna de 'Schwalbe' af, die twee jaar later effectief bleek tegen het Nederlands elftal. Zo is het steeds de nar die de geschiedenis schrijft; Heinrich Heine voorvoelde reeds dat daar geen systeem tegen opgewassen zou zijn, maar Michels was vergeten hem te lezen.

DE DADER EN DE RECHTER

Mooier dan het theater is het spiegelbeeld daarvan: de zuivere overtreding die zich ook als zodanig presenteert. Een enkele keer

slechts treffen we een dader die trots is op z'n overtreding. Voorwaarde voor de schoonheid van zo'n tafereel is dat degene die de overtreding begaat zodanig gekwetst is dat hij het recht in eigen hand neemt. Dan krijgt zo'n man een licht mythische dimensie, hij herinnert ons aan sommige westernhelden, die het ongeschreven recht uitoefenden. Walter Meeuws had altijd al de blik van de *outlaw*. Bij Standard Luik en het Belgisch elftal bestreek hij het laatste gras voor de keeper. De tegenstander die daar wilde komen moest eerst langs Renquin, Millecamps en Gerets. Een bijna onmogelijke opgave; de enkele doorzetter die dat lukte betrad vervolgens het terrein van de vogelvrij verklaarden en kwam oog in oog met z'n laatste oordeel. Meeuws deed geen pogingen om die rol te verhullen: hij speelde met een gedeukte Stetson en onder de rand priemden de ogen die aan de eeuwigheid deden denken en daarom door vrouwen zo aantrekkelijk werden gevonden. Rond Walter hing de geur van stof en zweet, en het licht duizelingwekkend gevoel dat hij in alle rust als eerste zou schieten. Hij cultiveerde dat aura met een stoppelbaard, die afgekeken zou worden door Lee van Cleef en die nog voortleeft in de gecanailleerde versie die de reclame heeft gemaakt van 'de ruige man'. Meeuws was het principe van die man, de oervorm. Dat werd nog eens duidelijk in een finale om de Europacup II, in en tegen Barcelona. Barcelona won die wedstrijd dankzij het type scheidsrechter dat zo vaak internationale wedstrijden beslist. Een Rolex, een bezoekje aan een afgelegen huis waar zij had voorgelezen uit een verloren gewaand Spaans boek – het was voldoende om alles in het voordeel van Barcelona te fluiten. In de laatste minuut van die finale begon Carrasco nog maar eens te treiteren. Hij stond met de bal aan de voet tegen de cornervlag geklemd, in de hoop zo veel mogelijk tijd te winnen. Toen besliste Meeuws dat het inderdaad tijd was. Wie hem een beetje kent zag het aankomen: Meeuws keek nog even om, naar Renquin, die knikte. Misschien keek hij ook nog even naar de bank, waar Ernst Happel een sigaret opstak en achterover leunde. Meeuws ging op weg naar Carrasco en Gerets, die zich ook richting cornervlag spoedde, hield de pas in. Hij wist dat zijn taak er op zat. De ontmoeting tussen Meeuws en Carrasco was kort. Als jochie zag ik eens hoe Kozakken in volle galop een salto tussen de benen van hun paard maakten en vervolgens hun geweer afvuurden. Zo moet Carrasco het moment hebben ervaren dat Meeuws langskwam. En Meeuws keek niet meer om. Hij liep rechtdoor naar de bank, naar Happel. Die bood hem een sigaret aan. Samen bliezen ze rookwolkjes door Nou Camp.

GEEN OVERTREDING

Walter Meeuws hoorde nog bij de categorie die middels een over-

treiding rechtspreekt. Hij was praktisch, een man van het instinct. Pas later zou het dualisme tussen recht en overtreding in al z'n proporties aan de orde worden gesteld. Dat kon alleen maar door degenen die niet buiten, zoals Meeuws, maar boven de wet stonden, de mensen die zelf de regels van het spel bepaalden. Die rol komt niet toevallig twee van de grootste nummers tien uit de geschiedenis toe. Een beetje wedstrijd wordt immers op het middenveld beslist, waar de tien de dienst uitmaakt.

Wie vroeger naar Willem van Hanegem keek zag dat die wetenschap van hem afstraalde. Waar hij liep speelde de wedstrijd zich af – in die volgorde. Hij hoefde zich niet te houden aan de regels die golden voor de waterdragers om hem heen en dus rookte hij als een ketter en nam op tijd z'n pils. Maar wat hem echt anders maakte dan roemruchte voorgangers met dat nummer, als Pele en Puskas, was dat hij de tegenstander, die steeds vaker probeerde de nummer tien op brute wijze te elimineren door een Benetti neer te zetten, een stap voor was. Zo brak hij in een kampioenswedstrijd tegen Ajax de neus van Johan Neeskens, die hem in het begin zodanig voor de voeten liep dat het warmpel even leek alsof Feyenoord geen kampioen zou worden. Willem besliste anders, zoals hij er later voor zorgde dat het Nederlands elftal niet onder de voet werd gelopen door België. Samen met Neeskens voegde hij een heel nieuwe dimensie toe aan de naam van het stadion, de Hel van Deurne. Het wordt nog wel eens vergeten dat het Nederlands elftal anders helemaal nooit de WK in Duitsland had

Willem van Hanegem

De hand van God, Mexico City, 22 juni 1986

gespeeld. Op het hoogtepunt van zijn carrière hoefde Van Hanegem een tegenstander alleen maar van dichtbij in de ogen te kijken om voldoende ontzag in te boezemen. Zo creëerde Willem van Hanegem de volmaakte overtreding, door hem ogenschijnlijk op te heffen: de overtreding als kunstwerk.

Nu heb ik altijd gehouden van kunst die niet helemaal perfect is, kunst die een menselijke maat heeft, bijvoorbeeld de melancholische toon van de slijtage, van het besef van tijd en teloorgang. Het is het patina dat bijvoorbeeld Mahlers *Negende* onderscheidt van z'n *Eerste*, Visconti's *Ludwig* van het veel beroemdere *Dood in Venetië*, van Goghs kraaien van zijn bloemen. Op 28 november 1982 speelde Van Hanegem zijn laatste wedstrijd in de Kuip tegen Ajax. Hij was inmiddels achter in de dertig en bijna blind. "In het voetbal moet je negentig procent van de situaties blindelings kunnen oplossen," zei hij wanneer hem naar z'n ogen werd gevraagd. Bij Ajax liep op dat moment de beste aanvaller van de eredivisie, Jesper Olsen. Ergens in de tweede helft kwam Olsen na een prachtige solo als een wervelwind in de richting van het strafschopgebied, met alleen nog een oude en bijna blinde Van Hanegem voor zich. Olsen dacht aan een doelpunt en hij vergiste zich. Het duel dat volgde werd door een fotograaf vastgelegd, en later uitverkoren als sportfoto van het jaar. Op het moment dat de man afdruckte leek Jesper Olsen zich ter hoogte van de tweede ring te bevinden, en wordt het lichaam van Van Hanegem omgeven door kluiten. Ruim een decennium later sprak ik eens met Van Hanegem over dat voorval. "Ik heb hem niet echt geraakt," zei Willem. "Als ik hem wil raken kom ik met m'n been in. Dit was een bloktackle. Het was hier hè?" Hij wees losjes naar het veld, ergens tussen het strafschopgebied en de zijlijn. Toen wist ik dat Van Hanegem Olsen nooit geraakt had. Het was het laatste kunstwerk van een genie: van Hanegem moet zich tijdens z'n tackle hebben herinnerd dat hij dit soort situaties altijd won, dat hij altijd de bal had. En Jesper Olsen vloog door de Kuip door de herinnering aan Van Hanegem. Voor de geschreven regels van het spel bestaan boekjes. De ongeschreven regels bestaan in de herinnering.

DE HAND VAN GOD

Zoals Van Hanegem geen overtreding maakte op Jesper Olsen, zo zette ook die andere nummer tien, Diego Maradona, vraagtekens bij de verhouding tussen spelregel en overtreding. Van Hanegem deed het door de overtreding deel te maken van het schouwspel, Maradona introduceerde de metafysica. Sommigen zeggen dat Maradona niet de grootste voetballer aller tijden genoemd mag worden vanwege de handsbal waarmee hij in 1986 scoorde tegen Engeland. Maradona zelf sprak over 'de hand van God' en gaf

daarmee aan dat zijn taak onnoemelijk veel groter was dan die van een voetballer. In de wedstrijd tussen Engeland en Argentinië, met de Falklands vers in het geheugen, kon het niet anders dan dat Maradona's eerste doelpunt herinnerde aan wetteloosheid. En juist omdat er iemand rondliep met het idee dat hij 'de hand van God' vertegenwoordigde kon het tweede doelpunt ontstaan, het mooiste uit de geschiedenis. Maradona passeerde vanaf eigen helft heel Engeland, een doelpunt uit een jongensboek, een onmogelijk doelpunt volgens de regels van het spel. Maradona herschreef die regels twee keer in één wedstrijd, op de twee manieren die er voor zorgden dat hij wereldkampioen werd. Want voetbal is oorlog.

DE MACHT

In de informatiemaatschappij is de overtreding opnieuw van gedaante veranderd. Sommige worden verdonkeremaand, andere voor het voetlicht gebracht. De overtreding, die zelf al zo complex was geworden, is inmiddels onderwerp van de totale manipulatie. Sinds Jan Wouters op grond van televisiebeelden die iets aantoonde wat de scheids niet had gezien werd geschorst, is het beeld van de overtreding net zo belangrijk geworden als de overtreding zelf. Daarmee is de overtreding de postmoderniteit binnengetreken: wie het beeld heeft, heeft de macht. Wanneer Studio Sport om nooit opgehelderde redenen niet de overtreding laat zien die Frank Rijkaard begaat tegen Groningen, op het moment dat Ajax achterstaat en hij eigenlijk rood moet krijgen, dan heeft die overtreding nooit bestaan. In *The first casualty* beschrijft Philip Knightley hoe de waarheid altijd het eerste slachtoffer is bij oorlogsverslaggeving. Die wet lijkt steeds meer te gelden in de sportverslaggeving. De media creëren steeds vaker hun eigen overtredingen. Dat kan zelfs ten koste gaan van kinderen, zoals gebeurde rond het bezoek van drie Braziliaanse voetballertjes aan Nederland. Eerst was er een tv-reportage waarin Feyenoord van een soort koloniale kinderhandel werd beticht. Nu bewoog de scout van Feyenoord zich ook met de mentaliteit van een kralen- en spiegeltjesventer door Rio de Janeiro, maar iedere zichzelf respecterende journalist had kunnen uitzoeken dat je ook in Brazilië niet zomaar kinderen kunt ronselen om ze in Nederland te werk te stellen. Dat zou het beeld hebben opgeleverd dat Feyenoord gewoon een paar jochies een vakantie aanbiedt, wat natuurlijk te weinig spectaculair is.

Vanaf dat moment ontstond een steeds vreemder verhaal. Zo berichtte NRC Handelsblad dat Ajax 'eigenaar' zou zijn van de jonge Leonardo. Hoofd opleidingen Ko Adriaanse had de journalist verteld dat hij de naam van het jochie aan een filmmaker had gegeven, die er vervolgens een film over gemaakt had en het ven-

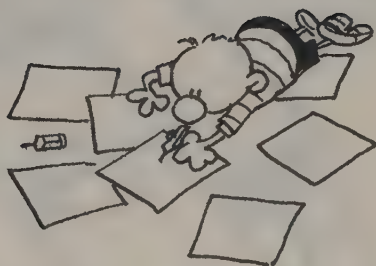
tje nu bij Feyenoord probeerde binnen te loodsen. Het was niet bij de journalist opgekomen de betreffende filmmaker eens te bellen om dit bericht te controleren. Ook al het moralisme omtrent 'kinderarbeid' doet bizar aan. Wanneer kinderen uit Bosnië een voetbalvakantie aangeboden zouden krijgen zou de initiatiefnemende vereniging daar toch niet op worden aangevallen. In de wijken in Rio de Janeiro waar deze voetballertjes vandaan komen vallen per jaar meer doden door geweld dan in voormalig Joegoslavië, maar over de vakantie van Leonardo en z'n vriendjes wordt schande gesproken.

Alle aandacht voor de 'wonderkinderen' (in de oorlog van de media is geen plaats voor gewone kinderen) leidde uiteindelijk tot verregaande intimidatie door een groep Ajaxsupporters in het Olympisch Stadion, die ook vonden dat Leonardo van Ajax was en niet in zo'n 'kanker-Feyenoordjas' kon rondlopen. De kinderen hebben de oorlog verloren. Waar is de scheidsrechter?

Gerrit de Jager

Junior

Wij ~~van~~ VAN STRAATVOETBALKLUP PLEIN '95 VINDEN HET ACHTERLIJK DAT JULIE HET OLYMPISCH STADION GAAN SLOPEN. WIJ HEBBEN ONS IN HET STADION VERSCHANST EN ALS JULIE KOMEN, GAAN WE JULIE SLOPEN. DIT STAAT JULIE TE WACHTEN:

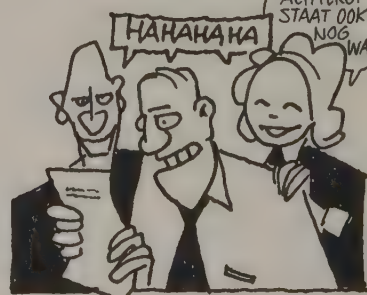
WE BEKOGELEN JULIE MET DE CIJFERS VAN HET SCORE-BORD (2 meter hoog, de cijfers dus)

doelnetten gebrui-
ken we om
jullie te
vangen.

3 ketels vol
kokend oud
frituurvet uit
de Olympische
Kantine

Alle krutkar-
ren vol ongeblutste
kalk over julie
heen

ACHEROP
STAAT OOK
NOG WAT

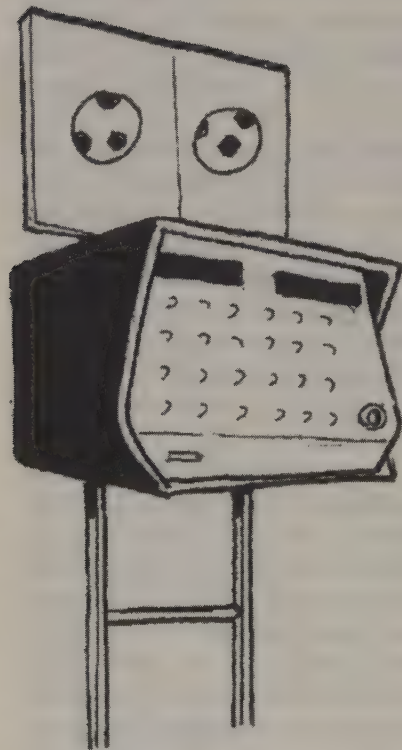

beeld ligt
klaar om
naar beneden
te gooien! Op julie!!!!!!

DAK ZAT
TOCH AL LOS.
Kruigen julie
als we een ZETIC
geven op je kop.
DAK.

Lezerspost

DE BALLENJONGENS

Toen ik zes jaar was, speelde ik bijna nooit meer in het pad achter ons huis. Ik had het te druk met mijn carrière als ballenjongen op het grasveld vóór. "Was je weer vóór," bromde mijn vader tegen me als ik weer eens te laat was voor het avondeten. "Waarom ga je niet achter in het pad spelen, dat is veel leuker. Je mag van die grote jongens toch niet meevoetballen. Als je niet oppast krijg je nog een bal tegen je kop." M'n vader kon niet bevroeden dat ik daar juist op hoopte.

Wij, de kleintjes, mochten niet meedoen aan het dagelijkse potje voetbal op het grasveld in het hart van de wijk. De reden voor deze uitsluiting lag voor de hand: we waren te klein. De groten wisten precies wie te klein was, hoewel het niet duidelijk was waar ze die kennis op baseerden.

Leeftijd noch talent leken van belang. Het broertje van Dikke Arjen, Peter, was vijf jaar en drie maanden, ruim een jaar jonger dan ik. Hij hobbelde vrolijk achter de bal aan, niet gehinderd door balgevoel of spelinzicht.

Lengte was blijkbaar ook geen selectie-criterium. Arie 'Afrika', lang en mager, stond net zo goed langs de kant, hoewel hij de grootste van de kleintjes was, en langer dan de meeste groten.

Nee, het was voor mij een compleet raadsel waarom sommigen wel uitverkoren waren en ik niet. Wel wist ik, net als de andere kleintjes, dat er een manier was om direct toegelaten te worden tot het groene Walhalla. Bartje van Bree had ons de weg getoond.

Het wonder geschiedde op een warme lente-avond. Net als de rest van de kleintjes stonden Bartje en ik opgesteld op de stoep die naast het grasveld liep. De grens tussen de tegels en het gras was de achterlijn van het voetbalveld. We stonden daar in de hoop dat een van de voetballers naast de goal, een door de gemeente geplaatste ijzeren constructie, zou schieten. Als dat gebeurde mochten wij de bal gaan halen, wij waren de ballenjongens.

We hielden ons niet precies aan onze taak. Een ballenjongen wordt geacht een bal met zijn handen te pakken en hem zo snel mogelijk terug te bezorgen op het speelveld. Maar een afzwaaijer was voor ons kleintjes de kans bij uitstek om de groten te overtuigen van onze voetbalkwaliteiten.

Wat dan gebeurde was het volgende: tien snotneuzen en bedplassers wierpen zich op de bal als een horde uitgehongerde wolven op een sappig lammetje. Twintig benen poogden hartstochtelijk het zwart-witte leer te raken, schoenen vlogen door de lucht, ziekenfondsbrilletjes werden vertrapt, melktanden voortijdig gewisseld. Soms ontsnapte de bal aan de wild schoppende kluwen en stuiterde weg van de stoep, de straat op. Onze lessen over verkeersveiligheid waren we vergeten, niks twee keer links en een keer rechts kijken, maar rechtdoor, achter de bal aan. Vaak eindigde de ballenjacht aan de overkant van de straat in een van de voortuintjes die daar lagen, alwaar een slachting werd aangericht onder het tuin-kaboutervolk en prille bloemenperkjes.

Wonderlijk genoeg keerde het object van ons verlangen altijd terug op het grasveld, we hebben de bal nooit door een ruit geschopt, maar wie de beslissende pass had gegeven werd nooit duidelijk. Iedereen claimde het laatste schot, want iedereen had immers ergens tegenaan getrapt. De discussies liepen soms zo hoog op dat de veldslag werd voortgezet zonder bal, maar met de handen. De resterende briljetjes werden van hoofden afgerukt en de tandenfee haar laatste werk ontnomen.

Het had er alle schijn van dat de groten niet bijster geïnteresseerd waren in onze voetbalkwaliteiten. In plaats van onze verrichtingen kritisch te volgen, lagen ze kronkelend van de lach in het gras. Toch werd Bartje van Bree tussen hen opgenomen in zijn hoedanigheid als ballenjongen.

Op die warme lente-avond stond Bartje naast mij in de rij. Net als ik volgde hij de bal met gretige ogen. Net als ik zal hij gehuiverd hebben van opwinding op het moment dat Dikke

Arjen aanlegde voor een schot. Dikke Arjen was de schrik en de favoriet van de kleintjes. Hoewel hij de grootste bullebak van de buurt was – als je de pech had binnen het bereik van zijn vuisten te komen verkocht hij je meteen een pets – hoopten de kleintjes toch dat hij aan de bal kwam. Arjen schoot namelijk altijd mis en bezorgde ons ballenjongens dus veel werk. Hij scheen er zelfs plezier in te scheppen om de bal zo ver mogelijk weg te schieten, het liefst precies in het midden van het drukke kruispunt aan het einde van de straat.

Dit keer was Arjens schot opmerkelijk zuiver. De bal belandde bijna in het doel. Het projectiel miste de rechterpaal slechts op twintig centimeter, en raakte Bartje vol op het gezicht. Mijn collega-ballenjongens sloeg steil achterover, maar, wat opmerkelijk was, de bal draaide met een prachtige curve om de keeper, in het doel.

“Goal!” juichten Arjen en zijn ploegmaten. “Achterbal,” protesteerden hun tegenstanders. Ondertussen lag de doelpuntenmaker kreunend op de stoep, zich niet bewust van zijn heldendaad. Uit z’n neusgaten vloeiden twee straaltjes bloed die zich bij de mondhoeken vermengden met dikke tranen. Op het veld was een felle discussie ontstaan over de rechtsgeldigheid van het doelpunt. Wij, de andere kleintjes, keken niet om naar het slachtoffer, daar had hij een moeder voor. Nee, wij genoten volop van het buitenkansje. Terwijl de groten elkaar bijna te lijf gingen, jaagden wij nu binnen de lijnen achter de bal aan. Zo maakten we het tweede historische doelpunt van die lente-avond, de bal rolde de goal in nadat eerst vijf van ons al struikelend en schoppend de doellijn waren gepasseerd.

Terwijl wij juichten en ruzie maakten over wie het doelpunt had ingezet, was Bartje opgestaan. Waarschijnlijk begreep hij niks van het tafereel dat zich voor zijn ogen afspeelde. Hij stond langs de kant en wij, de andere kleintjes, liepen juichend op het veld. Onmetelijke eenzaamheid moet de vijfjarige hebben overvallen, zijn uitgeschreeuwde verdriet bracht ons alle-

maal, groot en klein, tot zwijgen. Bartje huilde zoals hij nog nooit had gehuild. Met zijn knuistjes wreef hij het bloed en de tranen uit over zijn gehele gezicht. Mijn verhitte kinderfantasie, die zich eerst een ster-voetballer had gewaand, zag nu een jongen bloed huilen.

Blijkbaar maakte Bartjes bebloede kop ook indruk op Dikke Arjen. Luid vloekend liep hij naar de jongen toe, onderweg Arie Afrika en mij een klap verkopend.

“Bartje, je mot niks tegen je moeder zeggen, begrepen!” beet hij de jongen toe. Bartje reageerde niet. Ondertussen had Jan-Willem zich bij de dader en het slachtoffer gevoegd. Jan-Willem was de aardigste van het stel. Soms, als de groten aan het inspelen waren, gaf hij je een bal in de voeten die je dan, voordat een ander kleintje zijn voet ertussen kon krijgen, zo goed mogelijk terugschoot.

Jan-Willem inspecteerde Bartjes hoofd en zag dat de schade meeviel, de neusbloeding was gestopt. Alleen Bartjes tranen waren niet te stelpen, hij begon om zijn moeder te roepen. Arjen wond zich steeds meer op, hij schold de ongelukkige doelpuntenmaker de huid vol: “Kleine etter, houd je muil, je zegt niks tegen je moeder anders bijt ik je neus eraf!”

“Wat maak je je nou druk Dikke? Wat maakt het uit als ie het tegen zijn moeder verteld. Je hebt toch niks met die familie te maken?” vroeg Jan-Willem verbaasd.

“Juist wel, zijn zussie heb verkering met m’n broer. Als die het hoort krijg ik klappen.”

“O, vandaar. Maar als je blijft schelden tegen die kleine dan blijft-ie zo hard schreeuwen dat je broer vanzelf naar hier komt.”

“Ja, ja.”

“Laat hem anders meedoen, dan is-ie dolgelukkig. en hij kan goed koppen.”

“Het zal wel motten, vooruit dan. Maar dan speelt die kleine etter wel met jullie mee.”

“Ja, dag, het is jouw familie, en jij hebt ’m verrot geschoten.”

“Lange klootzak...”

Terwijl Jan-Willem en Dikke Arjen hun discussie voortzetten werden wij door de andere gro-

ten van het veld gejaagd. Na een paar minuten, Bartje was nog luider om zijn moeder gaan roepen, keerden Arjen en Jan-Willem terug op het veld, de nieuwe aanwinst voor zich uitduwend. Toen Bartje in de gaten kreeg wat er aan de hand was, zweeg hij. Op zijn met bloed besmeurde gezicht verscheen een gelukzalige glimlach. Wij, de achtergebleven kleintjes, aanschouwden het wonder in verbijstering. Over één ding waren we het roerend eens: Bartje

kon niet voetballen. Hij had veruit de meeste tuinkabouters onthoofd. Blijkbaar moest je bloeden, niet voetballen, om tot het groene Walhalla toegelaten te worden. Sinds die gedenkwaardige lente-avond wierpen wij, de ballenjongens, ons hoofd bij iedere afzwaaiër hoopvol in de baan van het schot.

C. KRUL
Rotterdam

Wij lopen door het bos, vader en ik.
Hij zegt: Ik moest eruit. Het weer valt mee.
De hele zondag thuis met koek en thee
en kletsen over niemendal, ik stik.
Zo met z'n tweeën op de Grebbeberg
zijn wij de pioniers die alles zien.
Dat het een lange winter wordt misschien,
en dat er paaltjes komen. Dat is erg.
Maar vroeger toen mijn broer in het eerste nog
van Wageningen zat, dus vóór zijn knie,
stonden wij 's zondags samen langs de lijn.
Wat stijf tussen de anderen en toch
hard schreeuwen, hij, dat Jan en potverdrie.
Zo solidair als hij wil ik ook zijn.

BARBER VAN DE POL
Amsterdam

WIM KIEFT

Bij Studio Sport met zuinige mond
 kijk je naar een veld vol vreemden
 'was ik er maar bij' het zingt in je rond
 arme zielige hevig ontheemden
 welwillend vriendelijk sleurend
 inzet met mentaliteit
 Ierlandheld en zelden zeurend
 toonbeeld van bescheidenheid.
 Kom Willem laat het net nog eens bollen
 Hup Willem laat ons bloed nog eens stollen
 want ergens is beslist een dolend middenveld
 op zoek naar een blondgekuifde voetbalheld.

PETER DE LANGEN

Amstelveen

OOM FRITS

Op de dag dat oom Frits een doelpunt maakte, hoefde ik gelukkig alleen 's ochtends naar die rotschool.

In 1966 ben ik elf jaar. Mijn moeder en vader wonen met vijf kinderen in een kleine woning in de Van Bossestraat in Amsterdam. Het is maar twee minuten lopen naar mijn lagere school, de Rochussenschool.

Het programma van de afscheidsavond van 28 juni 1966 vermeldt oefeningen met hoepels en knotsen, liedjes van Willeke Alberti (*Morgen ben ik de bruid* en *Vanavond om kwart over zes*) en toneelstukjes. Samen met mijn beste vrienden Peter en Ginus speel ik een rol in het toneelstuk *De Rechtspraak*. Na een tombola (ik win twee theedoeken) is het tijd om afscheid te nemen.

Ginus en ik mogen op de laatste vrijdagochtend de nieuwe rekenboekjes kaften. Als dank schrijft meester Van Oordt iets persoonlijks in

mijn herinneringsalbum. In 1966 wil ik later stuurman worden, omdat mijn vader bij de scheepsbouw werkt. Meester Van Oordt ziet me al 'vastberaden' staan op de brug van een schip: 'de stevige zeemansknuisten om het stuurrad geklemd, een bedaarde glimlach op de gespierde kaken.'

Na de grote vakantie is er van vastberadenheid geen sprake en glimlachen doe ik helemaal niet. Omdat ik nog 'te jong' ben voor de mulo, ga ik naar het voortgezet gewoon lager onderwijs, ook wel het zevende leerjaar genoemd, op de Abel Tasmanschool bij het Mercatorplein. Het is een kwartier fietsen. In de middagpauze kan ik bij mijn oma en opa in de Orteliustraat brood eten.

Op de nieuwe school mis ik mijn oude meester en Peter en Ginus elke dag. De leraren op de Tasmanschool zijn streng en de kinderen gemeen. Menig kind met rood haar, brilletje of hazelip wordt getreiterd of mishandeld. Omdat mijn oom Frits in het eerste van Ajax speelt, la-

ten ze mij, klein en verlegen jongetje, voorlopig met rust.

Oom Frits is onze oom, omdat hij dezelfde achternaam heeft als wij. Maar oom Frits is nog nooit bij ons thuis geweest. Toch lijkt hij heel veel op ons. Dat zien we op de foto's in de krant en op de tv: hetzelfde donkere haar.

We volgen oom Frits al jaren. Mijn vader heeft hem zien spelen bij de Volewijckers in Amsterdam-Noord. Daarna gaat oom Frits naar Heracles in Almelo. Oom Frits wordt pas echt wereldberoemd als hij bij Ajax gaat spelen. Het is jammer dat hij nooit doelpunten maakt, maar oom Frits is nu eenmaal een verdediger.

Ajax wordt in 1966 kampioen van Nederland en gaat meedoen in het toernooi om de Europacup 1. In de eerste ronde wint Ajax, met oom Frits, thuis van Besiktas uit Turkije (2-0). Uit wordt het 1-2.

In de achtste finale verslaat Ajax in de mist Liverpool met 5-1. Uit speelt Ajax gelijk (2-2).

In de kwartfinale loot Ajax Dukla uit Praag, met de 35-jarige sterspeler Masopust (in 1962 Europa's beste voetballer). Op 1 maart 1967 speelt Ajax de eerste wedstrijd, weer thuis. De scheidsrechter is de Rus Tofik Bakhranov.

Als de wedstrijd begint, staat het geluid van onze televisie op oorverdovend. Het is ons streng verboden te praten en voor het beeld staan of lopen is vragen om moeilijkheden.

Na een kwartier veert mijn vader op als Sjaak Swart de paal raakt. Een minuut later schiet Klaas Nuninga vanaf de rand van het strafschopgebied de bal snoeihard op het doel. Keeper Ivan Viktor heeft de kogel niet verwacht, de bal ketst af tegen zijn borst en Klaas Nuninga maakt het doelpunt. Doelpunt? Verbijsterd zien we dat Bakhranov het doelpunt afkeurt.

Ajax jaagt in de tweede helft verbeteren op het bevrijdende doelpunt. Viktor plukt een omhaal van Johan Cruyff uit de bovenhoek. Na een verdedigingsfout van Táborsky is het eindelijk raak: 1-0 door Sjaak Swart. Onze teleurstelling is groot als Dukla op de valreep gelijk maakt.

In Praag speelt Masopust als een jonge god. Volgens Nico Scheepmaker heeft hij 54 keer balcontact en is hij elke 50 seconden aan de bal. Toch komt Ajax halverwege de tweede helft op voorsprong door een doelpunt van Sjaak Swart. Er wordt gejuicht in het Julieskstadion, en in heel Amsterdam.

Dukla haalt de vaart uit de wedstrijd en krijgt kansen, maar de verdediging van Ajax houdt stand (natuurlijk dankzij oom Frits). Dan legt Tonny Pronk binnen het strafschopgebied Nedorost neer. De Duitse scheidsrechter Kurt Tschenscher wijst resoluut naar de stip en Strunc schiet hard en hoog in.

Bij een eindstand van 1-1 moet er een beslissingswedstrijd worden gespeeld, maar die wedstrijd komt er niet. Vier minuten voor tijd maakt oom Frits zijn doelpunt, een eigen doelpunt. We zien dat hij een verdwaalde bal verkeerd raakt. Keeper Gert Bals duikt, maar de spelers van Dukla juichen al.

De verslagenheid is groot. De volgende dag fiets ik langzaam naar de Tasmanschool. De jacht is geopend. Na schooltijd vind ik een punaise in de lege achterband van mijn fiets. 's Avonds lees ik in het Vrije Volk wat oom Frits na de wedstrijd in de kleedkamer heeft gezegd: "Ik weet nog niet wat er nu eigenlijk is gebeurd. De bal kwam tegen mijn linkerscheenbeen. Ik kan me nog herinneren dat Wim Suurbier de bal wilde weggoppen en dat ik schrok, toen hij mijn richting uitkwam en volkomen ongewild mijn scheenbeen raakte. Maar daarna? Ik weet het niet."

Ik weet het niet? Ik weet het wel: ik moest bijna een uur lopen omdat oom Frits zo stom was een eigen doelpunt te maken. Dukla Praag wordt uitgeschakeld door Celtic (3-1 en 0-0). Op 25 mei 1967 verslaat Celtic in de finale Internazionale met 2-1.

Hoe loopt het verder af met oom Frits? Het is duidelijk dat hij de schuld krijgt van de uitschakeling van Ajax. Hij mag niet meer meespelen van Rinus Michels en wordt later verkocht aan PSV. Bij DWS speelt hij voor het laatst.

In de zomer van 1967 mag ik eindelijk naar de

van Houweningenmulo. De laatste vier maanden op de Tasmanschool heb ik ternauwer-nood overleefd. Ik ben nog net niet gewurgd en kwam levend uit het ijskoude water van het Jan van Galenbad. Ik gaf mijn zakgeld keurig af aan de jongens van de hogere klassen en hilde niet om de sarcastische opmerkingen van de leraren. Ik bloosde grappig toen de meisjes mij uitscholden.

Soms vraagt er nog wel eens iemand (van vijf-enveertig jaar of ouder) of ik familie ben. Frits is mijn oom, zeg ik dan trots.

Maar is oom Frits wel echt mijn oom?

Het antwoord op die vraag kan ik vinden in het dikke boek dat iemand over mijn familie heeft gemaakt. Oom Frits is een wel heel verre oom: de opa van oom Frits was een broer van mijn overgrootvader. Oom Frits is inmiddels 56 jaar en al vanaf 1959 getrouwd met Sonja. Ze hebben drie kinderen. Oom Frits is nu di-

recteur van een assurantie kantoor in Purmerend. Bij de foto, waarop een nog jonge oom Frits een voetbalshirt draagt, heeft de samensteller van het boek liefdevol geschreven: "Tussen 1960 en 1970 kende iedere voetballiefhebber in Nederland hem. Hij haalde met het Nederlands elftal, met Volewijckers, Heracles, Ajax, PSV en DWS grote nationale en internationale successen. Hij speelde met en tegen Coentje Moulijn (ook al zo'n begrip). Het is nu stil geworden om hem. Roem is vergankelijk. Het leven gaat door."

Het leven gaat door. Op zaterdag sta ik langs de lijn als mijn zoons voetballen. Ze spelen goed, mijn jongens. Zit het dan toch in de familie?

J.J. SOETEKOUW

Almere

DE STRAAT

Op straat begon
de bal te rollen
twee jassen op de klinkers
tegenover twee petten
aan de andere kant
de tallen verdeeld
door tassen, poten
het kleinste voetje
heeft de eerste keus
keepers vliegen
de vliegende kiep
tegemoet, het publiek
zit loge achter
ramen en ziet veel
goals vanaf
hun voordeur opgebouwd
tot juist voorbij de bakker
waar de klandizie nieuw
talent ontdekt:
feilloze schutters van
een tennisbal of in
een ander noodgeval
verzwaard papier met
touw omwonden, de
leren bal als hij niet
lek is en bij een
formidabel doelpunt
rinkelt een ruit
publiek stroomt op het veld
en eist zijn tol
van de vedetten

De wedstrijd is gestaakt
de dag daarop hervat
bij dertien-twaalf of
vierentwintig-één
De straat is omgeploegd
door auto's, resteert
het stadion
ver weg van huis
de stenen uit de straat
gaan mee omdat die
toch vernield werd
De keeper
vliegt niet meer
maar roept gedwee
– veel makke schapen
in een hok –
met anderen mee.
Het raam kijkt niet meer,
geen rinkelende ruit,
de straat verlaten
het spel is uit

Achter gesloten ramen
flikkeren blauw en
wat bezopen een bal
en een gevallen keeper
in de herhaling
op het tweede net

PROF. DR. G.P. HOEFNAGELS
Rotterdam

F-JES, IN DE KLEEDKAMER

Ze komen binnen vooruit geschoven
 door Pappa en Mamma
 veel ogen
 veel verwachtingen
 het hok ruikt muf van natte jacks
 natte sokken, natte handdoeken
 de vloer is van gekraakte tegels
 ijskoud
 Vanochtend ben ik Koeman
 Vanochtend ben ik Seedorf
 Vandaag verslaan we Ajax
 Vandaag verslaan we de hele wereld
 Rood, blauwe tenue's, met witte strepen
 beenbeschermers om
 waar zijn mijn sokken
 "Maak je veters vast!"
 "Hoef ik niet te keepen?"
 "Ja, je moet wel keepen, want
 er moet toch iemand keepen"
 "Jij kan het goed"
 zwarte beentjes, gele armpjes
 een wit buikje
 kroes, piek, sluik haar
 dat is een team
 mijn team
 "Jongens luister!"
 De bal naar voren schieten
 de kant op van het andere doel
 het doel van de tegenpartij
 Naar veld twee en zet hem op"
 de wereld is groen gras
 met een zwart-wit geblokte bal
 Vandaag ben ik Koeman
 Vandaag ben ik Seedorf
 Vandaag verslaan we Ajax
 Vandaag verslaan we de hele wereld
 Uitslag 2-5 tegen Pancratius

MIRJAM KRAMER
Amsterdam

VOETSTAPPEN

Mijn zoon komt achterom
 en zet zijn fiets in de schuur
 en haalt zijn voetbaltas
 van de bagagedrager.
 Aan zijn voetstappen
 hoor ik
 hoe hij gespeeld heeft.

PIET KAPTEIN
Papendrecht

NAAKT IN HET BROEKJE

Sigaretten werden aangestoken, rochels werden uitgestoten en langzamerhand veranderde de kleedkamer in een sauna met zwetende mannenlichamen en een stank die niet veroorzaakt kon worden door voetbalzweet alleen. Ik trok mijn broekje uit om onder de douche te gaan.

"Naakt in het broekje?"

"Sorry?"

"Ga jij naakt in het broekje?"

De laatste keer klonk er ook nog de verwondering over het niet begrijpen van de vraag in door.

"Ja natuurlijk ga ik naakt in het broekje."

WITTE GOUDRIAAN

Amsterdam

.US ABE

Op it skoalplein doedytiids yn Hurdegaryp
skopten wy graach in bal - hoera! hyp hyp!
Peke, en lange Jan, en Sjoerd, en Gabe.
Bakhuis! rôpen wy dan - krekt sa'n begryp
as Pijnenburg yn 'e bocht (sa'n fytsend typ).
Mar dochts, ús echte held, dat waard US ABE.
Yn Grins, als lytse fryske emigrant,
fûn men inoar wol yn de fuotbaltrant
mei al dy friezen: Gys en Sjirk en Tabe.
't Sportive 'pronkjoewail in goldn raand'
(GVAV dus) rekke oan 'e kant:
it Fean waard kampioen, tank sij US ABE.
Letter, yn Amsterdam: Ajax. Blau Wyt.
En wa wie dan by ús de favoryt?
Ajax, sei Sybe; né, Blau Wyt, sei Wabe.
Mar gjin fan twaen hie abslút kredyt,
want wa spile se soms folstein fallyt?
Dat wie it fryske Haachje, dus US ABE.
In tûke kop, in liif fan illestyk,
klam en fûleindich, ien en al taktyk,
earste Oranje-fries en 'Wunderknabe'.
Gjin ear foar Milan of foar Olympique:
leaver wat fiskje lâns de eigen dyk.
Libben al in leginde: LENSTRA, ABE.

Prof MARTEN BROUWER
Amsterdam

Abe Lenstra

Aan dit nummer werkten mee:

Jan Boerstael, liedjes. Jenny Arean, Jasperina de Jong, Stratenmaker-op-zee-show. Schrijft geen woord te veel, praat des te meer. Winnaar van de Louis Davidsprijs 1980, winnaar van de Annie M.G. Schmidtprijs 1992 voor het beste lied van het jaar.

Hugo Borst, Rotterdammer uit roeping. Woont vlakbij Faas Wilkes en dat is geen toeval. Draagt Italiaanse pakken en dat is ook geen toeval. Medewerker van *Nieuwe Koeien* en *Sport International*. Bewaart beste werk voor *Hard gras*.

Martin Bril, zonder Van Weelden. Liefhebber Amerikaans proza. Werd ooit reservekeeper, omdat hij bukte voor de bal. Fan van Elvis Presley, Joop van Daele en Hank Williams. Verruult het Amsterdams caféleven steeds vaker voor het Franse platteland.

Anna Enquist, *Meesterstuk*. Denkt over voetballen dieper na dan jij en ik. Wandelt uit harts-tocht. Won op 11 maart 1995, in Dordrecht, de prijs voor het beste proza-debuut van het jaar.

Ronald Giphart, viert van kindsaf aan het feest der liefde. Winnaar van het Gouden Ezelsoor 1992, voor best verkochte debuut. Krijgt nooit meer een prijs zolang T. van Deel nog leeft.

Gerrit de Jager, onderging op 8 maart 1995 laatste schaatsles op de Jaap Edenbaan in Amsterdam. Moet weer een hele zomer wachten op volgende cursus. Liefhebber van Olympisch Stadion. Winnaar van de Stripschapsprijs 1987.

Simon Kuiper, wizz-kid. Ontving William Hill Sportsbook of the Year Award 1994 voor *Football against the Enemy*. Woont in Londen. Spreekt vloeiend Nederlands. Redacteur *Financial Times*. Vijfentwintig jaar. Verder nog vragen?

Jos de Putter, niet te stuiten cineast. Korte vriendschap met Wim van Hanegem vervluchtigd in rokende puinhopen na verblijf van Braziliaanse sloppenkinderen bij Feyenoord. Winnaar Joris Ivens Award voor documentaire *Solo*, naar zijn verhaal in *Hard gras 1*.

Matty Verkamman, eerste voetbalman dagblad *Trouw*. Gepassioneerd treinreiziger, geobserveerd door Zeeland. Auteur van *Om 't spel en de knikkers* en *Negen Zeeuwen van Oranje*.

Leo Vroman, man van Tineke. Woont in Brooklyn. Heeft liever heimwee dan Holland. Komt desondanks altijd naar Poetry International. Rijmt zonder dwang. De PC Hooftprijs was niet zijn minste.

Theun de Winter, aanhanger van de stelling 'vroeger was het voetbal beter'. Meest begeerde vrijgezel van Texel. Ezelhoeder. Born again poet.

Jan Wolkers, hoort thuis in het rijtje Reve, Campert, Hermans, Wolkers, Mulisch. Overweegt de biografie van Frans de Munck te schrijven. Zoekt een betere titel dan *De Zwarte Panter*. Weigert elke prijs.

VERONICA HOUDT OOK WEL EENS VAN STILTE

HURO
koopcentrum
14,90

ISBN 90-254-1363-3

9 789025 413637